

LYUKAS LŐRÁ

XXXIV. ÉVFOLYAM III.

2025/3. SZÁM

A LEGKISEBB
KIRÁLYFI
SZENTMÁRTONI
JÁNOS
VERSEI

„A GYERTYÁK
CSONKIG ÉGNEK”
MÁRAI SÁNDOR
KALANDOS
PÁLYÁJA

DOBOZOLÁS
A THÁLIÁBAN

A KOSSUTH-DÍJAS
HÁZASPÁR
OTTHONÁBAN

KÜLÖNSZÁM
ESSENTIA ARTIS

MŰVÉSZETI SEREGSZEMLÉ
A PESTI VIGADÓBAN

BENCZÚR, A FENSÉGES

*Kiállítás Békéscsabán,
a Munkácsy Mihály Múzeumban*

Cikkünk a 6. oldalon

1. Hunyadi
László búcsúja
2. Kedvenceim
3. Olvasó nő
erdőben, 1865
4. Budavár
visszavétele
1686-ban

2

3

4

SZAKONYI KÁROLY

A MÉLYSÉG FÖLÖTT

Albrecht Dürer: Az Apokalipszis négy lovasa

Néhány ceruzavonás, de ér annyit, mint egy vaskos kódex az életünkről. A mindennapok megveszekedett gyűlölködéséről. Az ostoba indulatokról, amelyek manapság (is) tönkretüzzák társadalmi nyugalmunkat.

Persze nyugtalan egész Európa. De a tengerentúl is. Nyugtalan, és tele van félelemmel. Gyanakvással. Lelket kimerítő ellenségeskedéssel. A „ki, ha én nem?” dölyfével.

Május van, és eszünkbe jut, hogy májusban ért véget a második világháború. Május 8-án és 9-én. Azért írunk két napot, mert nyolcadikán az amerikaiakkal írta alá Wilhelm Keitel tábornagy a felétlen megadást, de az oroszok

féltekenyek lettek, és velük is meg kellett ismételnünk másnap a ceremóniát. 1945-ben azt hittük, soha többé nem lesz hasonló örület, a politikusok többé nem taszítják vesztükbe a nemzeteket. De most május van, és megint békekötésre várunk. Valamilyik félnek kezében van a partszegélybe vajt csákány, a másik fél meg a bakancsos lábat szorongatja. Ki van felül, és ki lent? Mindegy. Elég egy további gyűlölködő mozdulat, és mindketten a mélybe zuhannak.

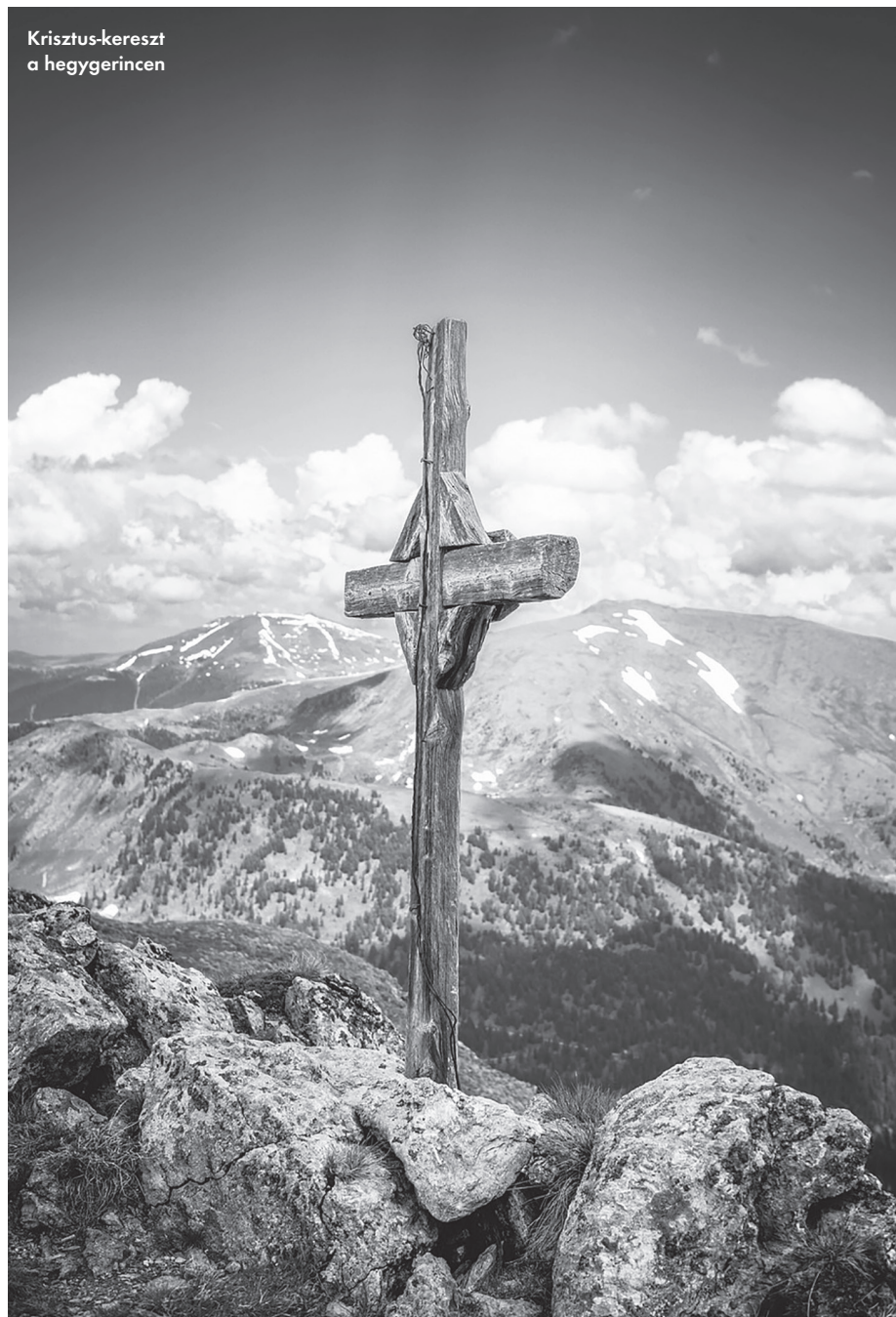
Vagyis zuhanunk. Mert mind ott lógunk a mélység fölött. Kapaszkodunk a csákány nyelére, és kapaszkodunk a bakancsos lábba. ♣

Van egy kedvenc karikatúrám, nem emlékszem, melyik újságban láttam és mikor, de vagy fél évszázada, hogy a szívembe zártam. Azt sem tudom, ki rajzolta, de zseni volt.

Meredek partoldal magasodik a feneketlen mélység fölött. Egy szakadék széle. Alant aprócskának látszik a táj. Ide, ebbe a mélységbe zuhant volna le a két szerencsétlen, óvatlan turista, ha az egyik, talán az erősebb, a megcsúszás pillanatában fantasztikus lélekjelenléttel bele nem vájja hegymászó csákányát a fűcsomós partszegélybe, a másik pedig, már lejjebb csúszva, el nem kapja társa bakancsos lábát. Így függnek a levegőben, a felső a csákány nyelére kapaszkodik, az alsó pedig ennek bakancsos lábába. Ha a mélybe néznek, iszonyat fogja el őket. Lélegzetelállító helyzet! És csend, felettük csak a madarak köröznek. A felső alig bírja tartani magát, ráadásul a bele kapaszkodó súlya is húzza. Hát ő nem akar lezuhanni! Dühödtt sziszegéssel ordít rá: – Ha nem eresztetted el a lábamat, fejbe verlek a csákányommal!

Nem tudok betelni ezzel a rajzzal. Hiszen, ha beváltja a fenyegetését, mindketten a mélybe zuhannak. Micsoda keserű igazság, milyen sokatmondó realizmus van ebben az abszurdításban! Kritikus gúny, szélsőséig vitt kilátástalanság, a kényszerű egymásrautaltság szívszorító jelenete. És a vád, hogy az indulat győzhet ugyan a józan eszen, de az eredmény csak tragikus lehet.

Krisztus-kereszt a hegygerincen

VISSZA- ÉS HAZATÉRÉS

Legutóbbi verseskötetem, az *Eső előtt hazaérni* egy többretegű hazatérés története. Ha a költőnek szellemi otthona a költészet, akkor kezdeném azzal, hogy ez a kötet egyfajta költői vissza-, hazatérés is egyben, hiszen tíz év kihagyás után jelentkeztem újra versekkel. Jó érzés volt annyi közéleti feladat után újra lírikusként állni közönség elé.

Amikor szerkesztettem az anyagot, meghökkentő élmény volt, hogy hiába születtek időben nagyon szétszórta versek, mindegyikük mint ha végig egyfelé gravitált volna, legmélyebb tartalmukban a hazatérés tapasztalatát tematizálta. Természetesen nem a fizikai hazatérésről van szó, az már megvalósult évekkorábban, hanem a lelkiről. Amikor úgy érzi az ember, hogy utolérte magát, megérkezett a saját történetébe, s innentől a jelent is igyekszik kitölteni, megélni, megünnepelni, s nem csupán a múltat elemzi vagy a jövőt fürkészi, mint egy madárjós.

Aztán hazatért Ithakába Odüsszeusz is, aki az 1998-as kötetem óta volt időnként felbukkanó útítársam/vitapartnerem/alteregóm. Elképzelttem egy olyan Odüsszeuszt, aki már nem vágyik újabb kalandokba, háborúkba, tengerekre – csupán a kertjét gondozni, s esténként a teraszán ücsörögve töprengeni a megtett út tanulságain, ha vannak. Olykor persze az ő és az én hazatérésem egybemosódik, hogy aztán búcsút vegyünk egymástól, s kilépjén a versből, vissza a maga világába, a maga békéjébe.

Ha ennyi mindenki hazatért ebben a kötetben, az izgatja a fantáziámat leginkább, nem foszlik-e le rólunk, nem kopik-e ki belőlünk a mítosz, a költészet, a varázslat. Nem válunk-e unalmassá, üressé. De hiszem, hogy nem. Csak mostantól másra, másfelé kell figyelni. S ügyelni arra, hogy benne maradjunk a történetünkben, amelyet egyébként rajtunk kívül úgysem tud jobban megírni más.

Filip Tamás költőtársam mindezt a következőképpen fogalmazta meg elemzésében:

„Íme, adva van egy szerző, aki szeretne hazatérni, mindig és mindenhol. Korábban Dunavarsányba, most újabb otthonába, egy gombai házba, és szeretne hazatérni Ithakába is, az imádott eposz féltve őrzött szigetére, a valódi feleséghez ugyanúgy, mint az eposzi feleséghez, Pénélopéhoz, a múlthoz, a teljességhez. A könyv akár Szentmártoni János összegyűjtött hazatéréseinek könyve is lehetne, olyan megérkezéseké, melyek mégis tele vannak félelemmel, fenyegető ürességgel, közönnyel, hiánnyal. Mert a hazatérés egyben az út vége is. Hazatérés után a hajóút nem folytatható, a hazatérés katarzisének ugyanúgy megvan a maga szomorúsága, mint Ady Endrénél a feltámadásnak. A hazatérés azonban mégis esély, újrakezdés, a rendbetétel lehetősége. A hősből emberré válás esélye, ami nem jelent szükségképpen lefokozódást. Mert a férfikor megrendülései szétzilálják mindazt, amiről bátran azt lehetett hinni, hogy az ifjúkor küzdelmei után megszerzett tapasztalatok, az elkerülhetetlen bölcsülés eredményeként szilárdan a helyén van. Ilyenek a világ kiküzdött és vállalt szemlélete, a veszteségek elfogadásának képessége, a türelem ereje, a társához való megszenvedett ragaszkodás, az élet többi szereplőivel való együttműködés vagy éppen a tőlük való elhatárolódás, a versek hadrendbe állítása, egyáltalán a művészi teremtés lehetőségébe vetett hit. De mi van akkor, ha semmi sem úgy van, ahogy hisszük? Ha mindent mindig újra kell építeni, mert a dolgoknak talán nincs is alapvető létezmódjuk, hanem minden a gondolataink szerint létezik? És ha az önmegszégyenítés gyakorlata, a felelősségvállalás igényessége és maximalizmusa soha nem enged nyugodni, nem enged pihenni megnyertnek látszó csaták felett sem? Akkor írni kell, teljes erőből tépelődni, ha úgy tetszik, tépést csinálni, mert a tépés nem más, mint »viselt fehérneműből szedett szálak, mellyel a kimosott sebet betömik«. Seb pedig van bőven. A tépelődés a szembenézésig, a felismerésig vezet, és reményként szolgál.” (Magyar Napló, 2024/8.)

♣ Szentmártoni János

Szentmártoni János portréja

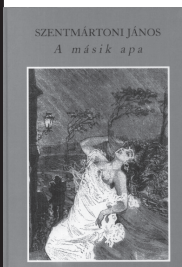
SZENTMÁRTONI JÁNOS A LEGKISEBB KIRÁLYFI

Amikor a legkisebb királyfi is hazatér, öregen, és csak áll, álldogál egy szegetlen házban, egy szeletlen kenyérben, egy bontatlan isten italában, térdig ér a szomj, a válasz nélkül maradt kérdések alkonya, amelynek nyugtató és bénító fénye mindent elől.

Ne kérd tőle, hogy megbocsásson, csak szeresd, úgy, ahogy az ajtódon benyit, berogy, betámolyog, ahogy éjjelente felriaszt, mert lázalmok gyöttrik. Nem tudja még, hogy becsaptad őt, csak azon töpreng, az emészti, miért nőttek újra és újra a *sárkányfogak*, s miért vágta mellbe az üresség minden egyes győzelem után.

ÉVEK

Mint Villon megunt szajhái, kizuhannak elem a tépott ruhájú évek. Az idő utcáján faltól falig tántorogva, kezükben szorongatják kitört sarkú bál cipőjük. Már hűvös szél söpör – kiszívott mellükön hiába is húznák össze százszor leszaggatott blúzukat – bőrük alá kúszik a tél, s szemük tócsafényéből varjak iramodnak múltam szakadéka felé. Nem kapkodok utánuk, visszarángatni őket esélytelen és fölösleges. Megvárom, míg kioldalgó alakjukat elnyeli egy karambol. Félrefordítom a fejem. Pedig láttam már szörnyűbbet is.

EZ MÉG NEM AZ

Nem, nem, ez még nem az a tánc,
szemem sarkában még nem az a ránc.
Nem, nem, ez még nem az a nóta,
a zenekar előtt még nem az a kotta.
Nem, nem, ez még nem az a dal, nem az a
láz,
amely zsigerekig megaláz.
Ez még csak a kórus,
mely zavarában összevissza kiabál.
Nem, nem, ez még nem az a bál!
Épp csak összeülünk páran
itt a tajték szigetén,
s a szólista még hangol, gargalizál,
ahogy te vagy én.
Nem, nem, ez még nem az a botlás,
nem az a harc, nem az az ébredés,
amihez bármelyikünk tévedése oly kevés...
Ez még csak a backstage,
s az utolsó figyelmeztetés,
hogy forduljunk rá lassan az új szerepre,
s olvadjon le rólunk a régi arc,
bármennyire is szeretne
ránk visszakapaszkodni.
Az már nem mi vagyunk,
sem a levetett ing, kifordult cipő,
gombóccá gyúrt zokni...
Nem, nem, ez még nem az az út,
ez még nem a bordáinkat
átszaggató alagút.
Ez még csak a lépcső,
ami a színpadra visz,
hol torkaszakadtából üvöltözik Kavafisz:
hogy egész életedben a barbárokra vártál,
de rád végül nem várhat más, csak egy ágytál,
amit, régi csibész,
majd jól a fejedre húzol,
míg valaki, egy jól ismert idegen,
a színpadon túltol.
Deee, de ez még nem az a jelenet,
nem az a műsor, nem az az árulás,
ezért ne hunyd le még a szemedet,
tartsd nyitva, mint aki vadászni indul,
a saját emlékeis is túl...
Nem mondom, hogy töltsd a fegyvert,
mert a lőszer drága,
s amúgy se vadássz ártatlanokra,
istenek kispofája –
de tudd, de érezd,
hogy ez még nem az a tánc,
nem az a móka...
Csak állj értetlenül ebben a versben,
s letaglózva.

TÁNC AZ IDŐBEN

Anyámmal nem táncoltam sosem.
Csak apám lábfejen egyensúlyoztam,
s mint egy régi gólyaláb-mutatványos,
a magasból néztem vissza a tárgyak világára.
Aztán nővérem kamaszkori tánciskolája
– otthon velem gyakorolta a lépéseket.
Közben azok az ügyetlen házibulik...
édes Istenem! Glenn Medeiros negédes slágerei,
melyekre a lányokkal lassúzni kellett.

Meg a külvárosi művelődési házak
zsúr utáni diszkói... , te jó Ég!
Később a rockkocsmák italködében
dülöngélések sörtől fröcsögő
műanyag korsókkal kezünkben.
S mindez alatt, olykor, a családi partikon
megilletődve tett utolsó lépések nagymamával
a nyári konyha előtti meggyfalomb alatt
– kétlem, hogy az első bálók izgatottsága
vezette a táncban, inkább az összpontosítás,
és a figyelem, amellyel megajándékozott.
Szép volt ennyi táncban égni.
A másik nővéremet általában
a sógoromtól kértem le,
akivel régi zongoristák bakelitjeit
recsegettünk volna a végkimerülésig.
Keresztanyámat a legtöbbször Engelbert dalaira
vittem táncba, hogy megérezsem
a felpáncélozott lelkiismeret mögött
az eltékozolt ifjúság szenvedélyét.
Aztán jött egy indián lány,
nyughatatlan természet,
a szíve azóta is pusztákon iramló,
de úgy éli a táncot,
hogy szinte vezetnem sem kell.
Nagyjából ennyi volna,
ha nem lenne egy még újabb partnerem.
Aki ugyanúgy kezdte a lábfejemen,
mint régen én az apám rüsztyjén.
A ballagásán már megremegtem,
de kitartok az esküvőig.
Persze lekérték tőlem rég,
s nem akarom, hogy táncát rám pazarolja.

Nyaranta nagy banzájt rendezek.
Összesereglik mind, aki megmaradt,
s aki később csatlakozott.
A táncparkett szereplői
nem kis mértékben felcserélődtek.
Hajnalig meg sem állunk,
pedig már dőlök én is.
Amiért igyekszem mégis sokáig húzni,
hogy érezzem: voltaképp tele a tánctér.
Mert akik eltűnedeztek közben,
ilyenkor visszatérnek,
s ott ropják velünk ők is,
egy másik bálból fordulva át.
A mutatvány általában sikerül.
Csak az álom oldja vissza *innen* őket.

Aztán persze lesz majd egy tánc,
amit mindenki a háta közepére kíván,
de kitérni előle nem lehet.
A partnerem úgy zörög majd,
mint a zsákba kötött csontok,
én mégis kiakasztott kagylók s ékszerék
énekét képzelem hozzá.
Mekérem, hogy még utolszor
hadd vezessek én.
S mint apám lábfejeről egykor,
szédülve nézek majd vissza,
mit ejtettem el,
mit gondoltam másképp,
mit hagytam köztetek.

EPILÓGUS

(Az Amikor hazaér ciklusból)

Nagy ára volt, tudom, az útnak.
A tanulság jelei idővel megfakulnak.
Nem kell erőltetni, mint a rímet,
mert felőrli az idegeinket.
El kell érnem a legbelső partot,
most, hogy már kikötöttem.
S ha ez megtörténik, tán nem fog fájni,
hogy nincsenek köröttem.
Hogy akiket szeretek – távol,
vagy felszívódtak az idő homokjában.
Nem vádolok ezért senkit.
Ahonnan választ remélnék,
mindenhol jártam.
Hogy még elkészönni se tudtam,
csak magamnak köszönhetem
– nem szegzem hát az égnek
álnokul tekintetem.

Nagy ára volt, tudom, az útnak.
A tanulság jelei idővel megfakulnak.
El kell érnem a legbelső partot,
hogy a csalódás ne fordítson vissza.
Mielőtt elkenődik fölöttem az ég,
s kialszik verseim papírja.
Az életünk végül is egy nagy ablak,
amiből valamit folyton kitakarnak,
s mire egyben látjuk végre az egészet,
hát elszivárog az az élet.
Több időt már nem tékozzolhatok,
eleget forgattak a tegnapi,
a mába kell hogy átérjek végre,
hogy megérintsen a pillanat ujjá,
s mint akit defibrillátor csapott meg,
elkezdjek lélegezni, élni újra.
Mint amikor fénybe fordítod arcod,
s érzed az idő csiszolta kő melegét,
és borzongva önmagad megpillantod,
és ez az alak tekintetedbe beleég
– így kell hogy az öröm felhorzsoljon,
a felismerés szele így repítsen,
hogy könnyű legyen újra és szabad,
ameddig játszani enged az Isten.

Nagy ára volt, tudom, az útnak.
A tanulság jelei idővel megfakulnak.
El kell érnem a legbelső partot,
hogy az lehessen, aki egykor voltam,
akit – nem értem, miért – megkötöttem,
hajóm sötét gyomrába száműztem,
s már azt hittem, hogy találom holtan,
amikor egy este vállának ütöttem.
Kint, a konyha fedélzetén, a csapnál.
Azt hittem, egyszerre szomjaztunk meg.
„De hát úgy állok itt, ahogy(an) hagytál”
– súgta felém szelíden, megbocsátón.
Majdnem kiszédültem a szúnyoghálón.
Még hogy én... , még hogy úgy... , még hogy ő...

Abszolút nem lehetett feltűnő,
hogy fél életem át kerülgettem,
mikor éjszakánként inni mentem.
Azt hiszem, ő lehetett az egyik részlet,
amit az ablakból folyton kitakartak.
S mire megpillanthattam ismét,
hát igencsak összement az az ablak.

Nagy ára volt, tudom, az útnak.
Például az, hogy egy idő után
túl közelre néztem,
s nem a távot fürkésztem,
ami addig hajtott.
Világmozgató héroszok helyett
sok csetlő-botló bitangot.
Mígnem magam is ólálkodó idegen lettem
ebben a történetben.
S közben elfeledtem halhatatlan lenni,
úgy véltem, csak menni kell, haladni, menni...,
s egyre üresebb lett a szerep,
amiről azt hittem,
hogy rám írták az istenek.
De ennek lassan a végére érek!
Lesöpögetem asztalom,
s kiterítem rá a tenger lapjait.
Úgy, ahogyan régen
egy *madárjós* hagyta itt.
A bolyongásnak vége.
Búcsút intek ebben a sorban.
Letérdelek az este elé,
pohárral kínálok,
benne ithakai bor van.

RIGÓGYILKOSOK MENEDEKE

Váratlan nagy koppanások,
rohanunk ki,
utolsókat rángó rigótetek,
csukódó szemekből szivárgó
maradék élet.
Nem győztem temetni szegényeket.
A fele még csak repülni tanult,
a másik fele meg tán
ragadozó elől menekült
– s nagy riadtságukban
csúnyán benézték az ablakok kékjét,
hiszen felhők úsztak azon is,
akárcsak a fák fölött.
Miután kiköltöztünk ide,
a lágyan ringatózó dombok közé,
még sokáig függöny
és redőny nélkül éltünk.
Így váltunk mindjárt az elején
rigógyilkosokká,
menedékünk meg így lett
rögtön madártemető.

Itt megtanultam káprázat nélkül élni.
De csak mostanság döbbenek rá,
amilyen egyszerű, olyan nehéz is

tisztán, feltétel nélkül
s megalkuvástalan nézni szét:
mit merre hagytam el,
amire most talán szükségem lenne;
gyűjtöttem makacsul,
ami mára haszontalan;
hagytam eltékozolni, ahelyett,
hogy másnak adtam volna.
S hogy hányszor hittem én is
szabadulásnak azt,
ami a gyerekkoromból
csupán visszatükröződött.

Nem tudom, hogy ez a tavaszi élmény
miért mindig télen látogat meg.
Amikor a meztelen fák ágain
már csupán az eltemetett rigók
csontvázai fehérlenek.
Míntha verset már csak akkor
volna szabad írni,
ha minden reménytelen.
Kis szerencsével némi hó is szítál,
hogy eltakarja előlem
gyalázatomból gyümölcseit.

Most ezt az emléket,
akárcsak utolsó rigónkat,
miképp ha temetném tévedése égvizébe:
ásónyom-gödrébe szelíden leeresztem.
Aztán rá a földet,
meg az ablak sírfedelét,
melynek kéklő horizontját
később lefüggönyöztük.
Majd redőnyöket szereltünk az ablakokra,
hogy az este kint maradjon,
mint lábtörlőn a macska,
s az ég is visszakerüljön oda,
ahonnét vétetett.

GOMBAI HÓ

Itt megmaradsz. Gondolom.
A csönd végtelen hótakaróján
olykor kutyaugatás porzik.
A diófa szinte a szemem előtt
vetkőzött csontig...,
s most úgy hordja a dér koronáját,
mint északi királyok.
Végigfut bennem a kép,
mikor a ház mögé kiállok.
A dombok köd-takaróban
– villanypóznák iramodnak értük a ködbe:
mintha láthatatlan hajókat akarnának idekötni,
melyek ott ringatóznak valahol
ég és föld közt, föl-le.
Lent a völgyben kémény füstöl.
A ház lakóit nem ismerem,
és egész mást nézek most
belső térképemen,
de a látott vidék átdereng,
ahogy én is belé visszatükröződöm –
mintha szemfényvesztők
élnének ezen a földön.
Pedig csak a nyugalom lankái
ölelkeznek itt, s bennem.
Minden valamiért történik vagy áll,
de sohasem valami *ellen*.
Vagy önmagában, csak úgy,
mert ilyennek is kell lenni.
S nem mindig mindenhol
mindennek megfelelni.

Nem egyedül jöttem:
súlyos koporsók fedele pattan.
Itt szabadok lehetnek végre,
akiket magamba falaztam.
S tán én is meglelem a békét,
amiről eddig csak könyvek regéltek,
s a hallgatás éveit után
felbugyoghat torkomból az ének.

Önként bevarrt szám cernáját
felszaggatják majd az esték,
mikor borom tükrén átrezeg
egy-egy csillag, szellő, emlék,
s a csönd-pohárba belelóg
egy nimfa ujjja,
mert az ölemben elaludt...
Sebaj. Majd ha ébred,
kezdem újra.
Vagy soha többé. Nem érdekes.
Talán egy egész más történetbe kezdek:
„Hol volt, hol nem volt...”
Vagy inkább meséljen ő egy szobtet.

Jó most a ház mögött csak állni.
Elöttem rigólépte hó kottái.
A szél olykor beléjük lapoz,
s mintha ezekből játszana a környék:
kakasok, tyúkok, az erdő madarai...,
még a szerteszórt házak
füstcsíkjait is hallani.
Szimatolom az időt,
a szomszédból bernáthegyi les –
egyikőnk sem ideges.
Csak meredünk a mozdulatlan tájba,
s néha átpillantunk egymásra.
Ő, aki ezt a csodát már régóta nézi,
ősei szemével évszázadok óta:
számára semmi sem különös,
mindig csak ugyanaz a nóta
– s én, aki most ülök hangszerhez először,
mert eddig csak részegültem hallgatója voltam.
S mint őt jó-meleg bundája,
beburkol a környék muzsikája.
S akár egy karaván rögtönzött piacán,
elém tárul minden,
amit eltékoztaltam.
Körém gyűlnek, akiket elvesztettem,
vállamhoz ér, aki már foghatatlan távol –
legördülnek mind dombok oldaláról.
Hol a szánkó?! – suhannék utánuk...
De búcsút intnek, mutatják: vége.
Engedjük el egymást, játszsunk Isten kezére.
Villanypóznák mentén ködbe lépnek,
elvonul a karaván,
jégrecsentő hajók indulnak velük innen –
Nehéz lesz kiürült koporsók lakóit hinnem.
Szétpattant láncok csörrennek roppanó havon.
Kifosztva állok itt a ház mögött.
És, végre, felfoghatatlan gazdagon.

Nyakamba szitáló hódara józanít.
Csönd-ágon fakopáncs.
Az ürbe átkopog...
Átkopog az ürbe,
s én hó-porzáson át lesem,
hogy jössz-e.
Mefogjuk egymás kezét,
sétálunk egyet a télben.
S mint jégcsapokat házereszről,
apránként, szinte szórakozottan,
letördelek mindent,
amitől egy életen át félttem.

DRAKULÁTÓL A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARCIG AZ OSZK RÖPLAPJAIN

Nemzeti könyvtárunk újabb ritkaságokat tett elérhetővé a nagyközönségnek, *Régi Ritka* elnevezésű digitális gyűjteménye ugyanis mintegy ezernégy száz történelmi értékű röplappal bővült. Az Országos Széchényi Könyvtár digitalizálta és online platformján közzétette a Régi Nyomatványok Tárában őrzött röplapgyűjteményét, így a metszetek és a régi ex librisek mellett a híráramlás korai dokumentumai is bönegészhetővé váltak. Ezek a rövid, sokszor illusztrált nyomtatványok a korszak legaktuálisabb híreit és eseményeit közvetítették a nagyközönségnek, azaz pillanatképek a múltból. A röplapoké igen értékes és ritka kiadványcsoport, hiszen – a múlt pillanat olvasmányai lévén – aktualitásukat veszítve eltűntek, elenyésztek, mindössze néhány elszórt példányukat mentette meg az utókornak a gyűjtőszervezet.

A gyűjtemény kialakítása 1946-ban kezdődött meg, és mindmáig tart, minthogy azóta folyamatosan gyarapítják mind vásárlás, mind a könyvtár raktáraiban lappangó ilyen nyomtatványok felkutatása révén. A *Régi Ritka* n a teljesség kedvéért ezek mellett a magyar vonatkozású röplapok közé sorolható egyéb dokumentumaikat (ősnymotványait, az Apponyi-metszetgyűjtemény illusztrált röplapjait...) is közreadják.

A könyvnyomtatás megjelenésével szinte egy időben létrejött, sokszor képpel illusztrált, kis füzetek célja elsősorban a hírközlés volt. A hamar nagy népszerűsége szert tett, gyorsan és olcsón kiadható, a nyomdának biztos jövedelmet adó termékek Német- és Olaszországból indulva egész Európát meghódították. A röplapot nyomdászok, könyvkötők, vándorárusok terjesztették, leginkább vásárokon, ahol sok ember megfordult.

A XV. század egyik legolvasottabb német nyelvű röplapja az erdélyi szászok földjére 1456-ban betört *Drakula* havasalföldi vajda, azaz Vlad Țepeș sorozatos rémtetteit egy, a helyszínről elmenekült szemtanú elbeszélése nyomán adja hírül. Ennek egyik legkorábbi kiadása 1485 körül jelent meg. Az ősnymotványnak számító kiadvány több szempontból is különleges, hiszen egyrészt tartalmaz egy a vajdát ábrázoló fametszetet, másrészt egyetlen példány létezik belőle a világon, amely Széchényi Ferenc gyűjteményéből került a nemzeti könyvtárba.

A mohácsi ütközet után nem sokkal újságlapok tudósítottak a törökök sikeréről, Szigetvár 1566-os ostromával már egyidejűleg jelentek meg képes tudósítások a hadi eseményekről. Zrínyi Miklós volt például az első hős hadvezér, akiről portrét közöltek a birodalomban, sőt a szigetvári védőkért imát rendelt el még a canterburyi érsek is. Ebben a hírfolyamban gyakran találkozhatunk Bethlen Gábor nevével, ugyanígy számtalan röpirat hirdette a korabeli Európában a magyarországi török háborúk szükségességét, nemzetközileg is támogatva Zrínyi Miklós horvát bán és köre háborús terveit. A kiadványok számát jól mutatja, hogy Raimondo Montecuccoli szerint Zrínyi fizetett röplapírókat alkalmazott, azért keletkezett akkora nemzetközi híre. Thököly Imre szintén sokszor szerepelt a legpopulárisabb korabeli nyomtatványokban, de ezek a híradások eltörpülnek a Buda visszavételéről tudósító ezerhat száz ismert metszetes röplap mellett. A röplap II. Rákóczi Ferenc korában vált a publicisztika igazán hatásos eszközévé. A nagyszombati, debreceni, lőcsei, kolozsvári nyomdák szünet nélkül ontották a fejedelem által megrendelt röplapokat.

Az online gyűjtemény révén az érdeklődők felfedezhetik, milyen hírek foglalkoztatták az embereket évszázadokkal ezelőtt, miközben megcsodálhatják a korabeli nyomdatechnikával készített illusztrációkat.

♦♦ (Weltler)

Ein neues Lied in welchem auß-
angebung deren so von anfang mit vnd darbey
gewesen / Die gang handlung des Türcken / in Un-
gers vnd Osterreich nemlich der belegung der
stat Wien begryffen ist. Im Jahr O. G. B. 1529
in dem höchsten thron.

Verses röpirat a török hódításáról, 1529

Figyelmeztetés a török
veszedeleme, 1522

Ein Ermanung wider
Die Türcken. Und wie spide Chyften
durchbeden. In Land Vngern.

Im Jar M D X X II.

Neue Zeitung auß Vngern / Auch
gantzlicher vnd nachlicher beicht.
Welcher maßer der Kaiser Bascha von
Sziget / kamt in den dreyen Wochen / den
14. Aprilis 1522. In den orten der Stadt Sziget
kamt demnach gefallen / vnd bey Szigeten
vnd demnach vndere / auch in den orten
aufgeden / gefallenen mit ihg gefallenen in dem an-
auf den bey Sziget / vndere / auch in den orten
von Szigeten / von den orten angeden / vnd vnter
den Türcken hilt / Ketzler / vnd vnter
reden / mit allen orten hilt auß
hoffigst beichten.

Printet in Vngern durch
Anno M. D. LXXXVII.

Sub Dracole.
Van deme quaden chytrane
Dracole wyda.

Drakulát ábrázoló
fametszet, 1485 körül

„A nemes pátosz hasonlíthatatlan magyar mestere” *

BENCZÚR BÉKÉSCSABÁN

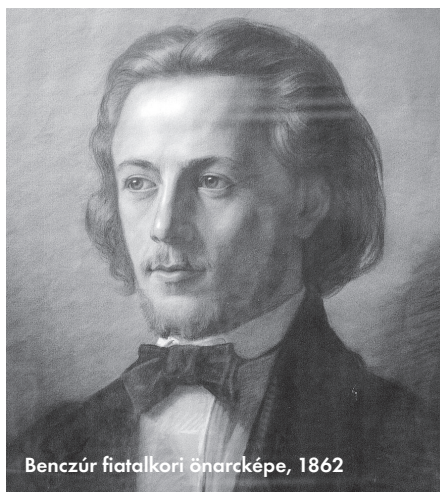
Benczúr, a fenséges címmel ez év márciusában nyílt meg Békéscsabán, a Munkácsy Mihály Múzeumban az a nagyszabású kiállítás, amely Benczúr Gyula, a XIX. századi magyar akadémikus történeti festészet kimagasló alakja életét és munkásságát mutatja be a nagyközönségnek. A különleges tárlat a szakmai fórumok összefogásával jöhetett létre: alapját a nyíregyházi Jósza András Múzeum vándorkiállításának anyaga adja, ezt gazdagítják a Szépművészeti Múzeum–Magyar Nemzeti Galériától, a debreceni Déry Múzeumtól és a székesfehérvári Szent István Király Múzeumtól kölcsönzött műtárgyak. A kiállítást Prágai Adrienn, az MNG művészettörténész nyitotta meg, az esemény zárásaként pedig Gyarmati Gabriella kurátor-művészettörténész tartott tárlatvezetést az ünnepi alkalom résztvevőinek. A Benczúr-kiállítás Békéscsabán, a Munkácsy Mihály Múzeumban augusztus 10-éig látogatható. (A szerkesztő)

(Részletek Telepy Katalin Benczúr című könyvéből)

Benczúr Gyula 1844-ben – egy esztendőben Munkácsyval, Mészölyvel és a nagy orosz realista festővel, Repinnel** –, Nyíregyházán született. Apai ágon régi nemesi családból származott, ősei között nem egy tollforgató, íróember akadt. Nagypapa Nógrád megyében evangélikus lelkész volt, Vilmos fia – Benczúr Gyula apja – pedig gyógyszerész lett. Ilyen minőségben két esztendeig Nyíregyházán dolgozott. Egy kassai család lányát, Lassgallner Paulinát vette el feleségül. A házasságból két gyermek, Gyula és Géza Nyíregyházán született, három pedig Kassán, ahová a család az anyai nagyszülőkhöz rövidesen átköltözött.

A leendő művész, elemi iskoláinak elvégzése után, az evangélikus gimnáziumban folytatta tanulmányait. Rajztehetsége korán megnyilatkozott. Apja ezért mérnöki pályára szánta, így 1859-ben a reáliskola növendéke lett. Az iskolai rajzoktatáson kívül a gondos szülők a helybeli, jó hírű Klimkovics Béla és Ferenc festő magánrajziskolájában is taníttatták. Hamarosan kitűnt nem mindennapi tehetsége a szabadkézi rajz terén. A család elhatározása módosult, és hozzáértő barátok tanácsára fiukat művészi pályára indították. 1861-ben Münchenbe küldték, s ott a Képzőművészeti Akadémia felvételi vizsgáján abban az évben legelsőként került a nagy múltú intézet új hallgatói közé. Hermann Anschütz tanítványa lett a festőosztályon Szinyeivel*** együtt, míg végül a két tehetséges magyar fiú magára vonta az akadémia híres tanárának, Pilotynak figyelmét, s nála folytathatták tanulmányaikat.

Az akadémia falai között ekkor a magyar művészifjúság színe-java tanult, Szinyein és Benczúron kívül Székely és Liezenmayer, Mészöly és Wagner, Munkácsy, Paál és sokan mások hosszabb-rövidebb időre megtelepedtek a bajor fővárosban. München ez időben a történelmi és zsánerfestészet terén nagy népszerűségnek örvendett. Karl von Piloty, a historizmus európai híru tekintélye vonzotta ide a fiatalokat. Amíg a rendkívül látogatott Piloty-osztályon üresedésre vártak, a vezető mester a fiatal magyaroknak közös műtermet ajánlott. Így került egy időre össze Szinyei Merse Pál, Benczúr Gyula és a fiatalon, tragikusan elhunyt Salamon Géza. Piloty tanítványa, Josef

Benczúr fiatalkori önarcképe, 1862

Flüggen irányította, bírálta el munkájukat, és gyakran segített tanácsaival Székely Bertalan is, aki akkor már náluk ismertebb névvel dicsekedhetett Münchenben.

Benczúr Szinyeivel egyszerre, 1864-ben került Pilotyhoz. A két ifjú magyar az együtt töltött idő alatt figyelemre méltóan hatott egymásra. Szinyei Benczúr érdeklődését felkellette a természetábrázolás iránt, amint ezt erdőrészeletei is elárulják. Ugyanazon modelltől készült akt-képük, az *Alvó nő* az akadémiai stúdió emléke, ahol viszont Szinyei kutatta a zárt térbe helyezett alak megjelenítésének megoldását. Benczúr ekkortájt festette merész rövidülésben ábrázolt, hibátlanul megoldott női aktját, *A művésznő álmát*.

A történelmi festészet ekkor egész Európában uralkodó műfaj volt. Az osztrák Makart, a lengyel Matejko – a krakkói akadémia későbbi tanára – szintén Münchenben tanult, és nagy méretű festményeiken rokon hangot ütöttek meg Benczúrral. A Piloty mellett töltött idő és a régi nagy mesterek tanulmányozása – amire bőven nyílt alkalom a müncheni képtárakban – Benczúr művészetét egyre jobban elmélyítette. Tehetsége teljes mértékben ekkor kezdett kibontakozni. Technikai felkészültségét és nagyszerű rajztudását mestere is igénybe vette megrendeléseinek. Az akkor készült és azóta elpusztult müncheni Maximilianaeum és Rathaus falán levő freskók festésénél is munkatársa volt. A nyarakat a kedves kassai házában töltötte négy testvérével – közismerten szép családi körben –, s ilyenkor a kiterjedt rokonságot bensőséges arcképeken örökítette meg. Még húszéves sem volt, amikor *Kislány bábuval* című, friss, derűs színekben gazdag, bájos leánykaportróját festette. Édesanyjáról, édesapjáról, Etelka és Géza testvéréről több példányban is készült ábrázolásai művészete korai korszakának megbecsült értékei. E korai arcképek még a biedermeierre emlékeztetnek, de a külsőségek pazar megjelenítésében

már ezeken is tapasztalható Benczúr portréfestészetének későbbi nagy erőssége. Az 1864-es esztendő az első megrendelést tartogatta számára: a kassai takarékpénztár vezetősége a volt igazgatójának, Fiedler Károlynak arcképét rendelte meg nála.

A fiatal Benczúr már otthon, a szabadságharc eszméivel rokonszenvező kassai családban fogékonyra vált a magyar történelem rebellis hagyományai

* A cím Malonyay Dezsőtől való, a Lyka Károly szerkesztette Művészeti 1907-es évfolyamából

** Munkácsy Mihály (1844–1900), Sárbogárdi Mészöly Géza (1844–1930), Ilja Jefimovics Repin (1844–1930)

*** Szinyei Merse Pál (1845–1920)

Benczúr
időskori
fotográfián

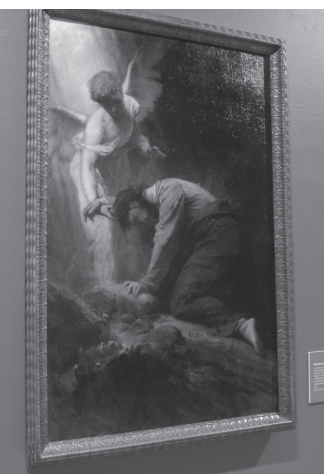
iránt. Képességei, érdeklődési köre is e műfaj művelésére predesztináltak. Ifjúkorától haláláig kitartó érdeklődéssel tanulmányozta, jelenítette meg a magyar történelem nagy eseményeit. Nagy sikerű történelmi festményeinek sorát a *Hunyadi László búcsújával* kezdte meg, amely a fiatal festő művészetének legjáva eredményeit foglalja össze. A kiegyezés évében mutatta be művét Pesten, a Képzőművészeti Társulat kiállításán, és kvalitásai – az eszmei tartalom és a forma egysége, a szerkesztés harmonikus megoldása, a színek tartózkodó és mégis erőteljes szépsége – megérdemelt sikert hoztak neki. Itt kísérletezik először a többalakos képszerkesztéssel, melynek később kiváló mestere lett. A mű nemcsak legszebb alkotása a mesternek, de történelmi festészetünk kiemelkedő emléke is. A párizsi 1867-es nemzetközi kiállításon tizenegy magyar festő műve között került bemutatásra, majd 1869-ben a Pesti Képcsarnok Egyesület a Magyar Nemzeti Múzeum számára vásárolta meg.

Benczúr művészetét még sokáig táplálják a Kassáról hozott élmények. Ez időben dolgozik a Szokoly-féle Honvéd-album számára is. *A visszatért Lenkey huszár* és a *Temetői csata* című fametszetei csakúgy, mint Munkácsy *Honvéd újoncozása*, Szinyei *Előőrse* a szabadságharc eszméjét népszerűsítették, és hasonlóképpen egy-egy önálló lapot foglalnak el az albumban. Benczúr 1869-ben a hozzá fűzött reményeket újabb sikerrel váltotta be, amikor *II. Rákóczi Ferenc elfogatását* festette meg, ahol a színek gazdagsága barokkos pompával párosul.

A Hunyadi- és Rákóczi-kép még a szabadságeszme hordozója, és a soron következő nagy mű, a *Vajk megkeresztelésének* első megfogalmazása és vázlata is a szabadság gondolatát dicsőítő eszmekörben fogant. Eötvös József kultuszminisztertől magyar történelmi képekre hirdetett pályázati felhívására fogott hozzá Benczúr e festmény felvázolásához, s az 1870-ben bemutatott vázlat alapján Székely, Lotz, Madarász előtt őt bízták meg a terv megvalósításával. Az elkészült hatalmas kompozíció már az 1875-ös dátumot viseli, és az időközben eltelt évek alatt eszmei tartalma megváltozott... Hogy az eszmei tartalom átformálását, a megjelenítés barokk mesterekre emlékeztető felfogását, a reprezentatív külsőségek hangsúlyozását megérthessük, Benczúr fejlődésének 1875-ben zárult hat esztendejét kell végigtekintenünk.

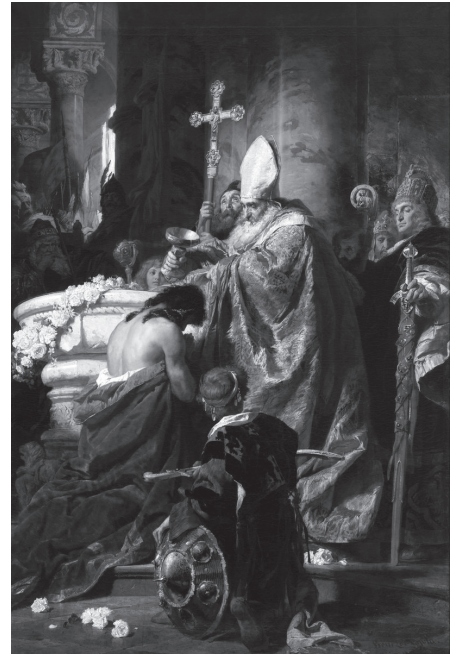
1869-ben fejezte be tanulmányait Pilotynál. Az ekkor már kiforrott művészi előadóképességgel rendelkező fiatal magyar festő tudását nemcsak közvetlen környezete értékelte, hanem II. Lajos bajor király is. A tékozlásairól hírhedt uralkodó ez időben építtette kastélyait (Chimsee, Hohenschwangau, Linderhof), s Benczúrban vélte megtalálni azt a művészt, aki káprázatos, rokokó témájú elképzeléseit megvalósítja. A királyi nyaralók dekorációs díszeit többek között vele festette meg. Elhalmozta megrendelésekkel. A királyt főleg a Bourbon-ház uralkodóinak csillogó udvartartása érdekelte. A Benczurnál megrendelt művek legnagyobb része XV. és XVI. Lajos korának gálans jeleneteit eleveníti fel. A király 1874 nyarán Fontainebleau-ba is elküldte tanulmányútra. A francia művészet tanulmányozása közben Boucher pikáns jeleneteinek könnyed rokokó bája is megragadta. E témakörbe tartozó művei közül a *XV. Lajos és Dubarry* egyike a legsikerültebbeknek; négy változatban is elkészítette. A művész sokszor panaszkolt a témák sivárságát, melyekkel a király személyes kívánságához kellett igazodnia, s amelyek művészetét nem vihették előbbre. Ugyancsak több változatban festette meg XVI. Lajost és családját a versailles-i palota megostromlásakor. A legszebbik jelenleg a New York-i Silbermann Gallery gyűjteményében van. *XV. Lajos és Dubarry* című képével kapcsolatban nyilatkozott meg itthon először a kritika hangja. Már maga a téma – korábbi történelmi festményeinek komolyságával összehasonlítva – ellenérzéseket váltott ki, a színek és anyagok tobzódását pedig túlhajtottnak érezték.

Benczúr 1869-ben Olaszországba is ellátogatott Piloty, Kaulbach és Passini társaságában. A nagy képtárak tanulmányozása előrelendítette művészi fejlődését. Tiziano, Veronese, Tiepolo festményein érlelődött, teljesedett ki kolorizmusa. Tanulmányútján több vázlatot is készített. Egyike ezeknek a velencei Szent Márk-templom belseje. A friss tanulmá-

Enteriorképek
a békéscsabai
kiállításból

II. Rákóczi Ferenc elfogatása
a nagysárosi várában

Vajk megkeresztelése, 1875

Gyermekeim, 1881

Erzsébet királyné
arcképe, 1899

Millenniumi hódolat

nyon ábrázolt oszlopfelvezeteket felismerhetjük a Vajk-kompozíció végső megoldásán. II. Lajos megrendelése, az olasz barokk és a francia rokokó mesterek tanulmányozása érthetővé teszik a művészetében beállott változást, s így a *Vajk megkeresztelése* című művének teljes átkomponálását is.

Müncheni éveit, derűs természetének megfelelően, elmélyült baráti kapcsolatok jellemzik. A közösségi szellem hasznos és szükséges művészeti vitákra adott alkalmat, s így igen termékeny légkör teremtődött a fiatal művészgenerációnak. Baráti köréhez tartoztak Böcklin, Makart, Seitz, Herterich, Kaulbach, és sokan mások is. Szinyei 1869-beli hazaköltözése után Benczúr Gabriel Max nevű festőtársával dolgozott közös műteremben, kinek hűgát, Karolinát 1873-ban feleségül vette.

Házasságkötése szomorú eseményekkel esett egybe. Esküvője napján vesztítette el régebben betegeskedő Etelka testvérét s a pusztító kolerajárvány első áldozataként édesapját. A járvány Münchenig üzte a fiatalokat, akik a nyári hónapokra a Starnbergi-tó partján, Ambachban telepedtek meg. A festői környéket úgy megszerették, hogy 1910-ig Benczúr a nyarakat családjával ott épített saját villájában töltötte. (Ezután, 1910-ben vásárolta meg a Nógrád megyei Dolányban kis birtokát. A falut halála után Benczúrfalvának nevezték el, ma Szécsény városrésze.) Fiatal házasságának emléke néhány igen szép plein air munka, természetben alkotott kép, így a *Vörös köpenyes nő*, a *Nő az erdőben*, és a *Pihenés az erdőben*, mely nemrég került Münchenből állami tulajdonba. Szinyei *Majális*a ekkor már festőtársai elragadtató dicséretét váltotta ki, s Benczúrra kimutathatóan hatott Szinyei felfogása. Azonban míg a *Majális* csupa fortissimo, lángolás, lendület, Benczúr tájfoglalmasán óvatos nyugalom ömlik el. Mindhárom kép modellje a felesége volt. A külföldre került *Anya gyermekeivel* Szinyei azonos című és felfogású alkotásával rokon. A feleségéről készült komoly, szép arckép egyszerű, mégis gazdag festői eszközökkel megoldott portré. A Vilma nővéréről ez idő tájt készült arckép a Van Dyck-i ábrázolásmód jegyében született. A magasrendű festői tudással visszaadott gazdag csipkegallér és kézelő is a XVII. századi németalföldi polgárság viseletét idézi. Kvalitásában a kép a fekete csipkekendőt viselő Etelkáéval rokon.

1876-ban, művészetének elismerésül, II. Lajos a müncheni akadémia tanárává nevezte ki Benczúrt, aki csak magyar állampolgárságának megtartásával vállalta e tisztséget. Itt három évig az antik, majd a természet után való festés osztályán tanított. Az uralkodó kegye továbbra is fogva tartotta, s ő e megrendelések unalmának elűzésére sokszor keresett felüldülést családja körében. Így keletkezett *négy gyermekének arcképe*, ahol a művész szeretettel vetíti ki a bájos fiatal arcvonásokra a gyermeklelék ártatlanságát.

1882-ben Budapesten a Képzőművészeti Társulat kétszáz aranyból álló nagydíját nyerte el *Bacchánshőjével*, mely az aktfestés terén elért eddigi eredményeinek összesítése. Ekkor már második olaszországi útja is mögötte volt, valamint Rubens és Van Dyck tanulmányozása is. A *Bacchánshő* a telt idomú egészséges női test feszülő bőrének rózsaszín árnyalataival, a megjelenítés dús pompájával a rubensi nőideálnak XIX. századi átfoglalmasa, míg az ugyanakkor készült *Nárcisz* hajlékony, izmos fiúaktja olasz előképekre enged következtetni. Néhány sokalalkos, mozgalmas kompozíciója ez időből vázlatban maradt fenn. Ilyen a *Charon hajója* és a *Kun László halála*.

Benczúr sikerei gyors lépésekkel vitték előre pályáján. A prágai akadémia igazgatói állást kínált fel, és a weimari festőakadémia is szívesen látta volna tanárai sorában. Művészi megbecsülése nemzetközi viszonylatban is felfelé ívelt. Mégis szívesen fogadta el hazájának meghívását, amikor Trefort Ágoston kultuszminister 1883-ban a Budapesten felállítandó művészkepző intézmény vezetésével bízta meg. A müncheni akadémia nagy múltú épülete helyett itthon egyelőre még műtermet sem tudtak biztosítani neki – csak később készültek el az epreskerti épületek. Örömmel vállalkozott a nem könnyű feladatra, s viselte a nehézségeket a Mesteriskola élén. A társadalom hálásan fogadta és értékelte elhatározását.

Itthoni megtelepedésének első akkordjaként Benczúr kiállítást rendezett addig készült portréiból. A bemutatkozó tárlat képességeinek teljes

elismerését hozta meg neki. Ez időtől kezdve elhalmozták megrendelésekkel. Ebben az évben festette meg egyik legszebb férfiportréját, *Trefort Ágoston arcképét*, reprezentatív külsőségektől mentesen, végtelen egyszerűséggel, sötét színekkel fejezi ki az ábrázolt államférfiúi komolyságát, emelkedett szellemiségét.

A soron következő nagy megbízás a *Budavar visszavétele* volt. A képet Buda visszavételének kétszázadik évfordulójára elkésvé rendelték meg, így csak tíz évvel később készült el. A nagy millenniumi kiállításon mutatta be, s a Szent István-rendet nyerte el vele. A téma tíz esztendőn keresztül foglalkoztatta, s az elkészült kép a műfajnak európai viszonylatban is egyik legmonumentálisabb alkotása. A hatalmas tömeget mozgató kompozíció ragyogó megoldása itthon, de egész Európában is igen nagy sikert aratott, s a Benczúr művészetét csodálók tábora egyre nőtt. Elhalmozták arcképmegrendelésekkel, és az elfoglalt mester, aki most már saját házában lakott, a Lendvay utcában, sokszor belefáradva a megrendelőitől diktált kívánások teljesítésébe, családjánál mindig megtalálta nyugalomát. 1890-ben nősült másodszer, miután négy gyermekének anyját elveszítette. Ürmösi Kata Piroska szeretettel nevelte fel a négy árva, és mindvégig hű segítőtársa maradt férjének. Komoly, vonzó egyéniségét a fennmaradt portrék örítették meg. Ugyancsak ebből az időből való *Önarcképe* mely hasonló az Uffizi Képtár számára készült portréjához. Számtalan önarcképe közül ez egyike a legrokonszenvesebbeknek. A sötét, sima felsőkabátot és hetykén félreccsapott baretet viselő művész mosolygós arccal néz velünk szembe. Derűs egyéniségét, kiegyensúlyozott lelki világát tükrözi ez a portré.

1894-ben az antwerpeni kiállításon *Ferdinánd bolgár cár arcása* megszerezte számára a Médaille d'Honneur. Műtermében külföldi arisztokraták, sőt I. Ferenc József és Erzsébet királyné is többször megfordult. Az uralkodó párt több alkalommal megfestette. *Erzsébet királyné* törekény alakját fekete gyászruhában örökítette meg 1899-ben. Méltóságára csupán a háttér aranybrokát selyme utal. Reprezentatív rendeltetésű arcképeivel szemben Petőfi Sándor lírai megfogalmazású portréja egyszerűségében is komoly festőiséggel jeleníti meg a költő rendkívüli egyéniségét.

Monumentális tömegjeleneteinek legnagyobb teljesítménye a *Millenniumi hódolat*, ahol hetven arcképből kényszerült lényegében egyhangú, konvencionális képmánsorozatot harmonikus szerkesztésben összeolvasztani. Bár a kísérlet várokozáson felül sikerült – Berlinben 1910-ben nagy aranyéremmel tüntették ki –, megoldásában messze mögötte marad többi nagy méretű történelmi kompozícióinak. A királyi várban 1945-ben elégett festményről most már csupán a nyíregyházi múzeumban levő színvázlat adhat némi fogalmat. Még a mű elkészülte előtt, a századfordulón művészetével, oktatási módszerével kapcsolatban bírálatok hangzottak el. A Mesteriskola élén őt ért kritika a Párizsból mindinkább előretörő modern festészeti irányok rohamos terjedésének természetes következménye volt. Benczúr az elvei mellett következetesen kitartó művészegyeniségek közé tartozott. Fogva tartotta és kielégítette az akadémiai stílus tökéletesítése, és e feladathoz haláláig hű maradt. Mint ahogy Munkácsy nem változtatta meg szemléletét élete végéig – bár Párizsban élt, s körülötte zajlott az új, fejlődő, modern művészet nemzetközi csatája –, ugyanúgy Benczúr sem volt hajlandó arra, még az őt ért bírálat hatására sem, hogy képességeinek, adottságainak, lelkialkatának, elképzeléseinek legjobban megfelelő festési módját áthangolja.

A Mesteriskola élén mindvégig a becsületos technikai felkészültséget tartotta a művészkepzés legfontosabb céljának. Ellensége azonban sohasem volt az új művészeti utakat kereső ifjúságnak – három tanítványa, Fényes, Kernstok, Koszta festészete tanúskodik erről. A reformot követelők egyik szószólója, Hock János, felületes megállapításaival támadta Benczúrt, aki méltatlannak tartotta, hogy a durva kirohanásra a sajtón keresztül vagy bármilyen formában reagáljon, ezt helyette tanítványai tették meg. A maga részéről megelégedett azzal, hogy ellenfelét *Mefisztó*ként ábrázolja. Művészetének hivatalos elismerése

Szent István felajánlja Máriának a koronát, 1902

Kleopátra

Mátyás fogadja a pápa követeit

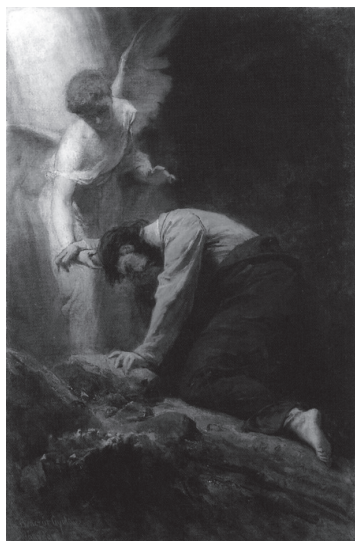
Mátyás, a diadalmos

Andrássy Gyula gróf portréja, 1884

Krisztus az Olajfák hegyén

ezután sem szenvedett csorbát, a nagyarányú megrendelések továbbra is az ő ecsetjére vártak.

Nyilvánvaló, hogy akit a hivatalos Magyarország elhalmozott megrendelésekkel, a vallásos ábrázolások terén sem maradhatott tétlen. A bazilika oltárképét *Szent István felajánlja a koronát* címmel a meglevő vázlatok tanúsága szerint többször átkomponálta a végső, barokkos megfogalmazásig. Ugyanitt az apszis mennyezetét díszítő öt cikkely nyugodt szépségű, reneszánsz angyalait szintén Benczúr kartonjai nyomán ültette át mozaikba a velencei Salviati-gyár művésze.

Az 1902-es év igen termékeny Benczúr életében. A királyi vár számára nyolc képből álló sorozat megfestésére kap megbízást. Hauszmann Alajos építőművész vezetésével a királyi vár átépítése folyik, ahol a nagy méretű Hunyadi-terem díszítése során Mátyás életéből vett jelenetek megfestését bizzák rá. A nyolc kép vázlatát rövid időn belül el is készítette. Az 1921-ben rendezett *Benczúr Gyula és tanítványai* című kiállításon még mind a nyolc szerepelt, jelenleg mindössze hármat tartunk számon: *Mátyás művészei körében*, *Mátyás és Holubár* és *Mátyás fogadja a pápa követeit*.

Benczúrt hosszú pályafutása során a hivatalos elismerés minden jelével elhalmozták. A kolozsvári egyetem díszdoktorává avatta, a főrendiház tagjai sorába iktatta, sok képe kapott itthon és külföldön aranyérmeket és első díjat. A Magyar Tudományos Akadémia tagjává választotta, s ő ez alkalommal – mivel mindig távol tartotta magát a nyilvános szerepléstől – székfoglalóul *Mikszáth Kálmán arcképét* festette meg. Az élethű, közvetlen ábrázolás 1913-ban került az Akadémiára. Általa irodalomtörténetünk e nagy alakjáról jól összefogott jellemzést kapunk.

A fáradhatatlan, örökké tevékeny, magát művelő mester még pihenés közben sem tette le kezéből az ecsetet. Szórakozásul mitológiai jeleneteket, telt, rózsaszín testű amoretteket festett, melyeknek számos variánsát ismerjük. A vidám jelenetekhez ízléssel válogatott, erőteljes színeket használt. Kedvelt mitológiai jelenetei közé számít a szerelmespárt ábrázoló *Idill* is, melyet hosszú időn át érlelgetett, s közvetlenül halála előtt, 1919-ben fejezett be.

Érett festői tudásának bizonyítéka az az 1907-ben festett kompozíció is, amelyen önmagát ábrázolja feleségével és kedvenc kutyájukkal. A napfényrel átítatott kép a plein air kísérletek felhasználásával készült, s a korabeli nagy német festők, Leibl, Böcklin, Uhde hasonló eredményei mellett is kiemelkedő jelentőségű. Az önarcképek között érdeklődésre tarthat számot a *Pán a nádásban*. Az idősebb mester Pán alakját ölti fel, hogy még egyszer kedvére kikacaghassa magát. De a féktelen nevetésbe az öngúny némi színezete is vegyül. Olyan ember búcsúja ez, aki bár mindent megkapott az életől, most, az erő s ifjúság elmúltával saját magát neveti ki.

A másik öregkori *Fehér sapkás* önarcképben egészen más emléket állít önmagának. A Mesteriskola vezetője, a nagy hírű festő, számtalan kintúntetés birtokosa mint egyszerű ember jelenik meg előttünk. A sötét háttérből a rózsaszínű arc, a fehér szakáll és a fehér sapka foltja erőteljesen bontakozik ki. Igen szép a fej megformálása, az arc modellálása.

*

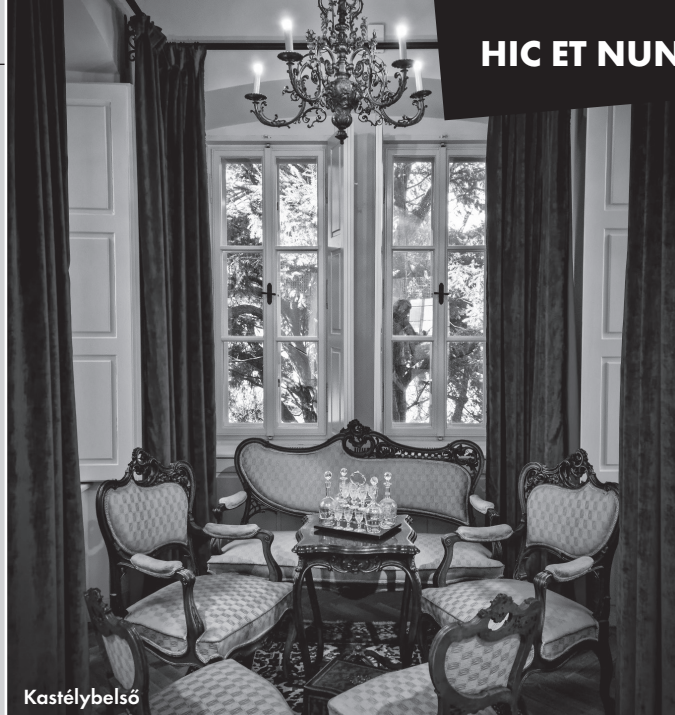
A magyar művészet Benczúr óta hosszú utat járt be. Modern festői alkotómódszerekhez szokott szemünk csak lassan nyílnak meg a benczúri értékek befogadására. Nem is alkotói módszerét akarjuk átvenni, hanem csupán művészetének tanulságait. Tudjuk, hogy egy örökre letűnt világ művésze, tárgyköre a millenniumi időszak jellegzetes irányvonalát követi, kifejezési formája az akadémizmusban gyökerezik – de el kell ismernünk ritka technikai tudását, festményeinek szinte tökéletes anyagszerűségét s hibátlan kompozíciós készségét. Korai történelmi képeinek bensőséges, ünnepélyes megfogalmazását, családi portréinak lírai átélését, derűs jeleneteinek optimizmusát, valóság-hű ábrázolását pedig legjobb hagyományaink közé sorolhatjuk. Művészetének e vonásai tanításul szolgálhatnak minden korban, mert festői realizmusa a valóságban való gyönyörködésre tanít, s figyelmezteti korunk művészeit a magas színvonalú festői tudás megbecsülésére.

♣ (Forrás: Telep Katalin:

Benczúr, *A művészet kiskönyvtára*, Corvina Kiadó, 1970)

A Benczúr-kastély udvarán

Kastélybelső

Tárlatvezetés a kastélyban

Szélelti a kertben

Légifelvétel a Benczúr-kastélyról

BENCZÚRFALVÁN...

Anógrádi dombok között, a Megyerpatak mellett fekszik Benczúrfalva, ahol Benczúr Gyula élete utolsó éveiben élt és alkotott. A festőfejedelem egykori kúriája a Szécsényhez tartozó, középkori eredetű falu fölé magasodva egy dombtetőn áll. Benczúr Gyula 1910-ben barátja, Mikszáth Kálmán javaslatára vásárolta meg a kis birtokot a rajta álló épülettel, hogy nyarait családjával az Ipoly mentén tölthesse. Az apró település neve Dolány volt, 1927-ben, hét évvel a festő halála után nevezték át Benczúrfalvának.

Az egyszintes kastély késő barokk ároktetős szárnyát a Wattay család építtette a XVIII. században. Később több gazdája volt az épületnek,

Benczúr a Pejácsevich családtól vásárolta meg. Gróf Pejácsevich Endre köttette össze üvegezett folyosóval a szalonokat magában foglaló barokk szárnyat egy addig különálló épületrésszel, hogy az a kiszolgáló helyiségekkel és a konyhával együtt a kis kastély másik szárnyává váljon. A festő építésmérnök fivérével, Benczúr Bélával csinosította ki a megvásárolt épületet, a csendes kúriából ritka szép otthont varázsolva, benne reneszánsz és rokokó bútorokkal, valamint értékes műkincsekkel, keleti szőnyegekkel. Tőle pár lépésre pedig manzárdtetős műteremházzá alakítottatott egy régi magtárat. Olyan művek születtek itt, mint az *Európa elrablása* meg a *Krisztus az Olajfák hegyén*.

Benczúr halála után lányai panziót működtettek a kúriában, majd az 1945 után kifosztott épület a jellegzetes magyar kastélysorsban osztozott, idővel az összeomlás szélére került. A Nemzeti Kastély- és Várprogram három éven át tartó rekonstrukciójával ebből az állapotból sikerült visszahozni. A felújított kúria ma különleges felnőtt- és gyermekprogramokkal várja látogatóit, és olyan interaktív kiállítással, amelyen megismerhetik Benczúr Gyula életét. A kiállítóterekben számos eredeti Benczúr-festmény, relikviák, saját textilgyűjteményből származó eredeti drapériák, valamint reprodukciók, fotók és kisfilmek is segítik a szemléltetést. (Wettler)

JÓZSA ÁGNES

A Kossuth-díjas házaspár otthonában

Pomáz külterületén, a Mesélő-hegy nyugati lejtőjén, az erdő alján áll a meseház, körülötte gyümölcsfák, szőlősorok, s az udvarról messzire látni. Minden egyszerre távoli, mégis itt van szívközelben. Két művész otthona, akik Kossuth-díjat kaptak idén, március 15-én. Itt él és alkot a Prima Primissima díjas népdalénekes, keramikus, Petrás Mária és a József Attila- és még sokféle díjas költő, Döbrentei Kornél. Mindketten az MMA rendes tagjai.

Húsz éve fonódott össze életük, mert közös a hitük, a szeretetük. A Pilis ölelésében, a maga alakította parasztkorok házában, a hozzá tartozó műteremben, az általa művelt kertben és szőlőben a tiszta lelkű csángó asszony, Mária itt is, ahogy az elei: dolgozik, imádkozik, énekel.

KÜLDETÉSBEN A MOLDVAI CSÁNGÓK HAGYATÉKÁÉRT

Beszélgetés Petrás Máriával

– Kossuth-díjas lett, ez a művészeknek járó legmagasabb hivatalos elismerés.

– A kitüntetésekkel nem foglalkozom, számomra az fontos, hogy közvetítem a régi világból azt, ami érték, amit más nem tud, csak én. Engem igazán az izgat, hogy azt a csodálatos erőt, ami gyermekkoromban körülvett, amelybe beleszülettem, közvetíteni tudjam. Csodálatos világba születtem. Nyolcan voltunk testvérek, én voltam a legidősebb. Nehéz élet volt Csángóföldön, Romániában, picike gyermekkoromtól az ünnepekre emlékszem a legjobban, de a hétköznapok is arra készítettek fel azt a világot. Sok-sok gyermek volt, és amikor mentünk a mezőre, én kellett hogy vigyázzak a testvéreimre, a szomszéd gyerekekre. Mindig volt pici buba kettő-három a környezetemben. Nálunk két- három évente jött a nyolc gyermek egymás után, de minden szomszédunknál és rokonunknál sok-sok gyermek született.

– Elkülönült a felnőttek és a gyerekek világa?

– Kicsit sem. Mindenki együtt volt. Ha mentek a mezőre, vittek minket is, hogy vigyázzunk a kisebbre. Ha otthon voltunk, akkor is gondoskodni kellett. Nem volt autó, nem volt áram, ha esett, patakot csináltunk, ha nem esett, a por volt a homokozó. Hét-nyolc évesen már bárányokat legeltettünk, és télen, amikor édesanyám font, szótt, akkor ott segédkeztünk.

– Mégsem a textil lett az anyaga...

– Nagyon szeretem a textiliákat, van gyűjteményem is, ám mélyebben nem érintett. Kicsi gyerekkoromtól tudtam, és mások is tudták, hogy van rajztehetségem. Az általános iskolában profilokat rajzoltam, és azt mindenki szerette. Az iskolaidőm alatt – én 1957-ben születtem – átszervezték az oktatást. Tíz osztály lett, és nyolc osztály után busszal jöttek, elvitték az összes fiút a faluból, Balánbányába és

Bukarest mellé, szakiskolába. Ez így volt más falvaknál is. Továbbtanulásra semmi kilátásom nem volt. Gondoltam, szőlőtermesztő leszek, mert szerettem a szőlőt. Amikor befejeztük a tizedik osztályt, a lányok, akik jobban tanultak, harminc lejért beiratkozhattak a szakiskolába. Kölcsönkértem pénzt, s én is mentem. A hat lányt tizenötén kísérték Hétfaluba, ahol az iskola volt. Én addig húsz kilométerre nem távolodtam el a falumtól, ez volt az első alkalom, hogy messzebbre jutottam. Felvettek az elektrotechnika szakra. Nagyon féltem, hogy édesapám kivész, mert látják, hogy milyen nehéz nélkülük, ezért nagyon tanultam, hogy ez ne következze be. Országos versenyen első helyezett is lettem, hogy az iskola ne engedjen el. Az iskolában is első tanuló lettem, de engem akkor is a rajzolás érdekelt. Nálunk mindenki

szépen énekelt a faluban, és minden este mentünk vecsernyére. Latin gregoriánt énekeltünk, egy órát mindennap, ünnepnap többször. El lehet képzelni, hogy mit jelent egy életen át mindennap együtt énekelni és az orgonával a latin gregoriánt! Ez beleivódik az emberbe. Jött a vasárnap, és én elkéretőztem misére. Brassóba is bejártam a templomba, és egyszer, ahogy megyek a Hosszú utcán, látok egy plakátot, hogy felvételt hirdet a Képzőművészeti Népfőiskola. Vasárnap volt, nem volt nyitva, aztán mentem hétköznap is. Bekopogok, egy szemüveges, szakállas férfi volt az ügyeletes. Kedvesen fogadott. Ő volt Klement Béla.* Azt mondta, lejárt a beiratkozási határidő, de ő engem soron kívül levizsgáztat. Kaptam egy feladatot, csendéletet kellett rajzolni. És felvettek. Három évig oda jártam minden este, és kitűnőre végeztem Klement Béla osztályában, aki a fotótól kezdve minden technikát megtanított nekünk, amit csak lehetett.

– A rajzból hogyan jött a kerámia?

– A rajz mindig maradt. Hétfaluban volt egy színjátszó csoport, annak csináltam a díszleteit, a plakátjait. Volt, amikor az országos színjátszó fesztivál színházplakátversenyére én is pályáztam, és megnyertem az első díjat.

– Mindig az volt az álma, hogy képzőművész legyen?

– Otthon, a faluban ez még elérhetetlen vágy volt. Miután elkerültem otthonról, és egyre többet láttam a világból, egyre jobban éreztem, hogy ez az én utam. Nagyon sokat tanultam Klement Bélától, de azt is láttam, hogy továbblépni ott nincs lehetőségem. Festettem mindent: szentképeket, Veronika kendőjét üvegre, de amikor nem engedtek el átvenni a plakátért a díjamat, felmondtam, és magánosítottam magam. Volt a 7-es törvény, amit én kihasználtam. Festőként Rembrandt volt a példaképem, tet-

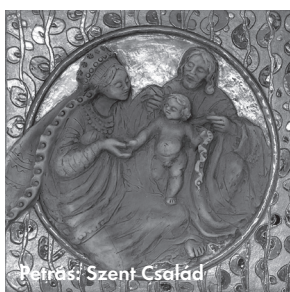
Petrás Mária a kerámiái között

A Kossuth-díjas házaspár paraszti barokk házuk előtt

Petrás: Mária Erzsébettel

Petrás: Szent Család

Petrás Mária a Parlamentben a Kossuth-díj átvételekor

szett az, ahogy a munkáiban csak a lényegét emelte ki. Én is azt akartam a japán virágokkal és a rajzaimmal. Az akkori lengyel plakátművészet, közel ált hozzám és inspirált. Egyik plakátomon egy fekete és egy fehér kéz tartja a glóbuszt, amelyben ott a gyökér, és csak egy picike csíra bújik ki a tetején. Aztán a másikon a medve mama és a bocs is szájaszakkal mennek az erdőben, és keresik az ételmet, amit nem találnak. Ilyeneket készítettem. Hétfaluban volt egy három nemzetiségű baráti körünk, ma is tartom velük a kapcsolatot. Volt köztük festő, fényképész, irodalmár és színjátész, az a kör olyan volt, mint egy kicsi ablak a világra. Fénymásolatban olvastuk Jorge Louis Borges könyvét, meg Kahlil Gibran arab író könyveit: *A próféta* és *A próféta kertje*. Őket akkor nem lehetett fellelni a hivatalos könyvkiadásban. Volt egy kis folyóiratunk is, ebbe én készítettem a grafikákat, és néha haikukat is írtam, ha volt hozzá kedvem. Minden évben kiadtunk közösen egy kötetet. Én a haikkal a csángó lelkiállapotot akartam kifejezni.

– Hétfaluból egyszer csak az Iparművészeti Főiskola következett Budapesten.

– Élni kellett. Már megvolt a műhelyem, és méheim is voltak, mert méhészkedtem is. Sokfélét kellett dolgoznom, mert nekem is volt két gyermekem, és a testvéreimet is segítettem. Két-három testvérem mindig lakott nálam. Feltaláltam magam, vettem egy hektár földet, és krumplit termeltem. Nekem annyi krumplim volt, hogy kamionnal vittünk a szüleimnek belőle. Több lábon álltam. Mikor meghalt Brezsnjev, akkor arról beszéltük, hogy nagy bajban leszünk, ha a mi vezérünk is addig él, mint ő, de végül megszűnt az a világ. Amikor megtörtént a változás, mindenki elindult a nagyvilágba, de én nem. Nem is csináltattam útlevelet. Boldog voltam, amikor megtudtam, hogy lesz csángó összejövetel Sepsiszentgyörgyön. Elmentem rá, és azt én nagyon komolyan vettem. Megalakult a csángó szervezet, és ezzel megvolt a bizonyosság, hogy nem tűnünk el teljesen. Minden héten találkoztunk, sok-sok csángóval megismertkedtem. Ott találkoztam Nyisztor Tinkával, ő hívott, hogy jöjjenek a színházhoz, és tervezzek plakátokat. Először nemet mondtam, jól elvagyok a műhelyemmel, a méheimmel, erre ő odaadta Domokos Pál Péter bácsi könyvét, a *Rezedát*, benne a kilencvenhat csángó népdallal. Én azt lemásoltam, és megtaláltam benne a *Hidló végén, padló végén karikás táncot járnak* kezdetűt, amit az én falumban vett fel. Ez megváltoztatta az addigi világomat, annyira megérintett engem, hogy készítettem rajzokat a *Rezeda* gyűjtéshez. Aztán meghívtak engem is Domokos Pál Péter bácsi születésnapjára. Boldogan hoztam a rajzokat, és akkor ott, a rajzok kapcsán megkérdeztek, hogy nem akarok-e továbbtanulni. Ezután tizenketten jöhettek

tünk továbbtanulni Budapestre. Úgy éreztem, hogy ez Isten ajándéka. Nekem két gyermekem volt, nem volt olyan egyszerű, de végigjártam az egyéves előkészítőt. Ott tanultam meg magyarul írni-olvasni. Dörnyei László tanította a magyar művészettörténetet, és esténként Benedek György festőművészhez jártunk rajzolni a Vasutas Körbe.

– *Mindeddig rajzolt, az agyag, a formázás eddig szoba sem került.*

– Egy évig jártam rajzolni, majd felvételiztem az Iparművészeti Főiskolára. Az első évben a grafika szakra jártam, ahol minden fontos technikával megismerkedhettem. Elképesztő volt számomra a formatan, a szintan, amelyekről addig is tanultam, de ez magasabb szint volt. Itt ismerkedtem meg a mintázással is a Munkácsy-díjas Csekovszky Árpád keramikus, szobrászművész által. Olyan volt, mintha ősidők óta ezzel foglalkoztam volna. A grafikát szerettem, sok mindent tanultam is belőle, de a főiskolán azt éreztem, hogy ahhoz a grafikai gondolkodáshoz nem sok közöm van. Eldöntöttem, a kerámia szakot választom. Nem volt egyszerű, de sikerült. Csekovszky volt a mesterem, nagyszerű művész, nagyszerű professzor. Két hét mintázás volt minden félévben, s én egész alakokat formáltam. Nyolcvanán voltunk az évfolyamon, de négyen voltunk, akik ezen a szinten tudtak dolgozni. A második év után már a diplomamunkán kellett gondolkodni. Tudtam, hogy szakrális témát választok. Az otthoni, a diószéni templomnak még nem volt oltárképe. Gondoltam, készítek egyet, de a kilencvenes évek elején szoba sem álltak velünk az otthoniak, mert mi magyar útra indultunk...

– *Azóta sincsenek alkotásai ott?*

– Van egy Korpuszom Magyarfalun, de azt, amit én vittem Diószénre, azt föltették egy fakeresztre, és lefestették, mint a gipszszobrokat...

– *A szülőföldről messze átkerült egy más kultúrájú világba...*

– Azt tanítják, hogy amikor egy festő képet fest, távolodjon három-négy méterre tőle, hogy meglássa igazán, mi is az valójában. A hazát messziről kell nézni. Így történt velem is, eltávolodtam attól a világtól, ami engem felnevelt, s ahogy távolodtam, egyre jobban láttam, mi is volt abban a világban. A másik dolog az volt, hogy én nem Erdélyben jártam magyar iskolába, mivel nem járhattam, hanem Moldvában, románba. Mi a nyelvújítási előtti nyelvet beszéltük otthon a faluban, de az iskolában minden románul ment. Budapesten éreztem azt, hogy amit tudok, az nagyon más. De arra is nagy szükségem volt, hogy előhozzam magamból azt, amit csak én tudok, aminek köze van a magyar kultúrához, amelyben felnőttem. Erdély mindig kapcsolódhatott az anyaországhoz. Mi viszont nem, mi magyarként el voltunk választva. Az a kultúra, amelyben én felnőttem, az a régi, ősi, középkori magyar kultúra volt.

Petrás Mária
fellépésén,
2004

Fotó: Thalier Tamás

Menekülés Egyiptomba

A Makovecz tervezte százhalombattai templomban Petrás kerámiai

Angyali
üdvözlés

Petrás Mária a Muzsikás Együttesel

Ahhoz kellett nekem nyúlnom, amit nem az iskolában tanultam. Már Budapesten éltem, Kallós Zoli bácsinak köszönhetően munkahelyem is volt az Elektromos Műveknél. Grafikus voltam, írtam gótikus betűkkel pergamenre köszönőleveleket, okleveleket. A munkaidő kötetlen volt, s én annyira szomjaztam, hogy minél többet tudjak erről a világról, hogy minden kurzust fölvettem, amit csak lehetett: keresztény művészetet, a Kéri Elemér tanította filozófiát és a Bossányi László által okított kulturális antropológiát. Nála dolgozatot kellett írni az eltűnőben levő népek kultúrájáról hat oldalban. Gondoltam, írok a pápuákról. Amikor leültem, éreztem, keveset tudok róluk. Akkor nagy divat volt a cigánytéma, mi velük élünk, de amikor leültem a papír elé, rájöttem, hogy nagyon keveset tudok róluk. Akkor felmerült bennem, hogy mi, csángók is elveszőben levő nép vagyunk. Elkezdtem írni, már tizennyolc oldalnál tartottam, de nem volt vége. Le kellett adnom, elnézést tanár úr – mondtam –, nem tudtam befejezni. Ő azt felelte: „Mária, ne is fejezze be soha!” Ez jel volt. Elolvastam a dolgozatomat, amely valójában egy panaszkodás volt az Istennek, s aztán ezt a címet is adtam a dolgozatomnak. Mi tartotta meg azt a világot, amelynek nem volt magyar iskolája, magyar miséje, papjai sem igen voltak. Mi tartotta meg? A Jóistenre volt bízva a hite, és a Szűzanyára! Azok az emberek hittek Istenben, hittek magukban, hittek az erejükben és a jószágukban. Hittek abban, hogy jók tudnak lenni. Szegénység volt, de minden ünnep pompába öltözött. Az embereknek tudásuk volt az életéről, az emberről. Annak a világnak volt holdja, napja, reggele, estéje, volt tele és volt nyara. Kapcsolatban voltak a mindenséggel, mert a természettel együtt éltek. Tudták az életet! Ha én ezt a művészetre lefordítom, akkor az összeolvadás az Istennel. Az ő életük összeolvadt Istennel. Voltak olyan idős asszonyok, mint keresztanyám is, akik olyanok voltak, mintha táncoltak volna két dimenzió határán. Tudták az arányokat a profán és a szakrális között, és a szakralistól nem szakadtak el soha. A búcsúban – ahol éjjel a templom falának dőlve, ülve aludhattak – volt náluk darab kenyérke, málé, kicsi szalonna, fél liter pálinka, ami az élethez kellett. Ezt az örökség, ez kell tovább vinni...

– *A huszonegyedik század globális világában tovább lehet vinni?*

– Az esszenciáját, remélem. A lényegét szeretném átvenni annak a világnak, amelyik ellenséges közegben mégis megmaradhatott. Idegen világban, magyar mise, templom, magyar iskola nélkül, mégis el tudtak jutni a huszonegyedik századig. Nagyon sok ősi dolgot tudtak abban az életben. Öntötték az ólmot, s tudták még az időjárást is. Édesapám újesztendőkor kalendáriumot készített egy nagy tekenőben. Felosztotta az évet hónapokra, hetekre és a hagymahéjat mint teknőcskéket rakta ki. És vette a füzetét, leírt minden hetet, hogy milyen idő lesz, jön-e szárazság, lesz-e eső. Tudták az időjárást abból, hogy merről fúj és milyen erős a szél, a tyúkok, a madarak hogyan viselkednek, a kutya hogyan ugat. Nézték a holdat, mekkora az udvara, ezekből tudták, hogy milyen lesz az idő. Ez a világ nagyon tudott hallgatni a sugallatokra. Volt, amikor édesanyám azt mondta, ma nem mehetsz oda, ahol várnak, mert ott ma rossz történik. És mindig beigazolódott. Ennyire érezték a természetet, a sugallatot a felsőbb erőtől.

– *Nemcsak kerámiában viszi tovább az örökségét, hanem az énekhangjával is...*

– Amikor Domokos Pál Péter bácsi születésnapját ünnepeltük, mi behúzódtunk a sarkokba, és hallgattunk. Amikor aztán Kobzos Kis Tamásék elkezdtek muzsikálni, már mi is bekapcsolódtunk, s énekeltünk velük... Meghívtak kísézőnek gyermekek mellé még 1990-ben. Jött hozzánk Jáki Teodóz bencés atya, aki nagyon sokat gyűjtött Csángóföldön. Vele volt Kóka Rozi is, aki meséket mondott. Negyven gyerekkel voltunk, s mi is adtunk egy kis műsort. Amikor Kóka Rozi meghallotta az énekemet, tetszett neki, és amikor Budapesten jártam az előkészítőre, kért, hogy a műsoraimban a meséi között énekeljek. Egyre többen hallották az énekemet, s egyre többet hívtak. Ez magától jött. Énekeltem szakrális énekeket, népdalt. Csángó fesztivál volt Jászberényben, aztán a Jászsági Népi Együttessel is sok fellépésem lett, még Szibériában is jártunk. Az első lemezem 1992-ben jelent meg. Nemsokára a Muzsikás együttes is hívott. A karácsonyi koncerteken Sebestyén Márta mellé mindig hívtak egy vendéget, és engem nagyon sokszor, így lettem sok évig az énekesük. Dél-Amerikán kívül bejártuk az egész világot, komolyzenei fesztiválokra is felléptünk Japánban, egész Európában, Kínában, Dél-Koreában, az

Egyesült Államokban.

– *Prima Primiissima és Magyar Örökség díjas népdalénekes, keramikusművész, az MMA rendes tagja. Pomázon a saját műtermében dolgozik és él férjével Döbrentei Kornéllal, akivel munkásságukért most mind a ketten Kossuth-díjat kaptak. Hogy találtak egymásra?*

– Amikor átjöttem Magyarországra, készítettek velem egy rádióriportot a Vasárnapi újságnak. Már akkor mindig meghallgattam Kornél jegyzeteit, és nagyon tetszettek. Találkozni nem találkoztunk... Szóval, bár kitűnőre végeztem a főiskolán a mesterfokot, de éreztem, felkészültségem hiányos, és szerettem volna doktorira menni. Témám lett volna a szakrális művészet hatása az emberiségre, fölcsúszva a hat félévre, amíg a szakrális népművészettől eljutunk a máig. Ezt a témát nem fogadták el. Nagyon rosszulest. 1997-ben volt az első önálló, jelentősebb kiállításom Zuglóban, ami után több is következett. Kallós Zoli bácsinál meglátták olasz barátai a munkáimat, és meghívtak Olaszországba. Padovában volt az első kiállításom, majd azt több is követte, és tagja lettem az Olaszországi Katolikus Művészek szövetségének. Az Aosta-völgyben – csodálatos vidék a Mont Blanc tövében – minden évben megrendezik a *Földanya gyógyítása* összejövetelét, ahova az egész világból érkeznek résztvevők, s engem szakrális témával akkoriban mindig meghívtak. Akkor is Olaszországban voltam, amikor a tévében láttam, hogy Döbrentei Kornél alternatív Kossuth-díjat kapott. Örvendtem és elküldtem neki egy munkámat ajándékba. 2004-ben Erdélyi János Csángóföldön forgatott filmjéhez engem is felkértek és amikor levétítették, Kornéltól kaptam egy táviratot ezzel a szöveggel: „Tisztsága átütött a képernyőn.” De még mindig nem találkoztunk személyesen. Erre Tihanyban került sor, ahol egy megemlékezésen ő mondta a beszédet és utána bemutattak minket egymásnak. Székkel kínálta és azt mondta: „inspirálsz engem.” Válaszoltam, hogy te is. Ennek már jó húsz éve. Segítjük egymást a munkában is, van olyan verse, amelyiknek én adtam címet. Nekem is nagyon kell az ő véleménye. Ragaszkodunk egymáshoz. Hála a Jóistennek nem egy szakmában léte-zünk, ám együtt a közös hitben, az emberségben. A Jóisten intezte, hogy így legyen, hogy egymás reménye lehessünk...

LEXIKON: *Petrás Mária* Diószén faluban, Romániában született 1957-ben, földműves szülők gyermekeként. A tíz osztály elvégzése után Hétfaluban, szakmunkásképzőben folytatta tanulmányait, kitüntetéssel végzett mint elektroműszerész. 1975 és 1978 között a brassói Képzőművészeti Népfőiskolán Klement Béla növendéke volt. A Magyar Iparművészeti Főiskolán a keramikus szakot és mesterképzőt is elvégezte. Figurális alkotásaiban a csángó falvak imái és énekei elevenednek meg. Keramikusművészként több mint kétszáz kiállítása volt itthon és külföldön, több európai országban és az Egyesült

Államokban, valamint Ausztrália nagyobb városaiiban. Tagja az Olasz Katolikus Művészek Szövetségének. Népdalénekesként szólóban és együttesekkel, például a Muzsikás együttesel énekelt a legnagyobb koncerttermekben, mint például az amszterdami Concertgebouwban, New Yorkban a Carnegie Hallban. Kitüntetései: Szervátius Jenő-díj (2006), Magyar Művészetért díj (2006), Prima Primiissima díj, népművészet és közművelődés kategória (2013), Párhuzamos kultúráért (2013), Magyar Örökség díj (2016), a Magyar Érdemrend tisztikeresztje (2019), Kossuth-díj (2025).

SORSVÁGTA...

Eszmecsere Döbrentei Kornéllal

– *Véleménye, tartása, kiállása miatt többször érte bántás, de nem tudták megrendíteni. Honnan táplálkozik ez az erő?*

– Mindkét ági szüleimtől, nagyszüleimtől ez az örökségem. Az ő tartásuk, az ő viselkedésük példa volt számomra is. Berzsenyi Dániel például egyik ösömhöz, Döbrentei Gáborhoz, aki a legjobb barátja volt, verset is írt és adott ki 1815-ben. Gábor bátyám a Nemzeti Színház intendánsa, a Tudós Társaság titoknokja, az Erdélyi Múzeum megalapítója volt. Gyönyörű nagyanyám ismerte Adyt, akit nagyapám nem kedvelt, mert nem szerette a Jászi Oszkár-féle gondolatkört. Nagyapám a Székely Hadosztály ütegparancsnoka volt a románok elleni nagy háborúban. A legsötétebb ötvenes években eszmélkedtem, és az ő szellemiségük, tartásuk, igazságszeretetük, rendíthetlenségük példa volt. Az volt az én közegem, a levegőm. Katonatiszti család volt a mienk, X-es származású* voltam, és megtanultam már gyerekkoromban, hogy ne féljek. A férfinak erős gerinccel kell vállalnia saját magát. A kézfogás markáns, és közben a másik szemébe kell nézni. Hazudni nem lehet. „Nekem ne hazudj, fiam!” – s kaptam a pofont apámtól tízéves koromban. Ezt megjegyeztem, és ehhez tartom magam. Később már apám mondta: „Kérlek, ne mondj ki mindig mindent!” Az igazságérzetem miatt már a diákélet sem volt egyszerű. A tartást láttam édesanyámon is. A nagyapám pedig magázott bennünket, mert mi nem voltunk katonák, ő pedig csak azokkal tegeződött, akik azok voltak. Készültem az érettségire. Ő nézte a könyvet, s azt mondta, az nem úgy volt, és elmondta az igazat. „De ezt ne mondja el az iskolában, mert akkor a maga apját és engem is elvisznek.” Szüleim is vállalták a magyarságukat, vállalták a hitüket. Én ezt láttam, ebben nőttem fel. Gyerek voltam, fociztam, csúzliztam, ahogy a többiek is, Pestszentimrén nem lehetett nem fiúnak lenni, nem az alapjogokból tudtam meg, hogy hova tartozom. Az ágyunk fölött ott lógott a *Hiszekegy*, és szüleim beszélgetéseikben mindig a magyarság érdekeit nézték. Apám fegyvelmezett katona maradt élete végéig. Én az anyai és az apai őseimtől ezt tanultam, mint ahogy ezt tanulta Gábor öcsém (idén március 10-én temették) és Palma húgom is. Nehezen éltünk és mivel X-es voltam, tudtam, nem ábrázolhatok bölcsészskarról. Az óvodában tanulhattam hittant, és az életnek köszönhetően a hitem ma már nagyon mély. A költőnek – meggyőződésesem –, ha nincs viszonya, hozzáteszem, rendezett viszonya Istennel, akkor nem tud verset írni. Nem lehettem bölcsész, így voltam kocsikísérő. A nagybátyám, a hosszujáratú tengerészkapitány kapcsolataival

felvettek a csepeli szabadkikötőbe, ahol tengerésznek tanulhattam. Öt évig szolgáltam, közben elvégeztem a Kereskedelmi Tengerészti Szaki Akadémiát.

– *Gyerekkorától születnek versei, és ezekre a versekre hamar fel is figyeltek...*

– Mesélték, hogy már a járókában átfogó beszédet tartottam a felnőttek által érthetetlen kisgyereknyelven. Amint megtanultam a betűket, sokat olvastam, nagyon szerettem Benedek Elek és Illyés Gyula 77 magyar népmeséjét. Másodikos koromban a fogalmazásórán feladta Elvira néni, hogy írjunk a közelgő nyári szünetről. Én írtam: „Itt van a nyár, / zöldbe öltözött a táj, / virágos mező ontja illatát, / gyöngye szellő hegedül / hét határon át.” Elvira néni felfigyelt rám, és a verseimet beadták egy budapesti pályázatra, meg is nyertem. Az első díj egy Budapest fölötti repülés volt és Verne Gyula *Rejtelmes sziget* című könyve. Gáti József, a híres versmondó színész *Tavaszi fűzek* címmel olvasta fel verseimet a Kossuth rádióban. Én erről úgy értesültem, hogy bejött az igazgató a néprádióval, és azt mondta: „Iskolánkat nagy megtiszteltetés érte.” Varázslat volt, és ez az élmény meghatározta az életemet. Tengerészkapitány nagybátyámtól kaptam egy füzetet, és emlékszem, negyedikos koromra már százötzöttem volt. Mindenféle témáról írtam, hogy milyen volt a palacsinta, meg olyan komoly kérdésekről is, amelyekről úgy gondoltam, hogy izgalmasak. Hiába érdekelt az irodalom, azt a pályát a politika számomra nem támogatta. A Steinmetz Miklós Gimnáziumban írtam egy tanulmányt, amelyben összevettem József Attila *Óda*, Baudelaire *Egy dög* és Tóth Árpád *Esti sugárkoszorú* című versét, mert az szerettem volna, hogy bekerüljek az országos tanulmányi verseny első tíz pályázója közé, és akkor felvesznek az egyetemre. A zsűri elismert, de valami nyelvtani hibára hivatkozva engem kizártak, diszkvalifikáltak. Nem vagyok kesergő, mert mást neveltek belém, de az igazságtalanság nagyon bánt. Mindenkinek az életében vannak igazságtalanságok, de nekem mindig lázadnom kellett. Ez az élet min-

*Az X-es származás osztályidegenséget jelentett a kommunizmusban, azért vezették be, hogy diszkriminálják, illetve üldözzék azoknak a társadalmi csoportoknak a tagjait – ilyenek voltak az értelmiségiek is –, amelyeket a kommunista hatalom nemkívánatosnak tekintett. Hivatalosan 1962 után szűnt meg a származás szerinti diszkrimináció, a rezsim azonban továbbra is osztályalapokon gondolkodott.

den területén így volt. Ezt megélni, ráadásul nem érzékeny lelkű leányként, hanem azzal a férfilelekkel, ahogy engem neveltek, nagyon nehéz volt.

– *A küzdelmes évek ellenére folyamatosan születnek versek, és az első kötetét ki is adták 1972-ben.*

– Írtam folyamatosan, amikor hajóztam, akkor is. Az egyik szabadságon bátorságot merítettem, és fölkerestem az Élet és Irodalom szerkesztőségében Nagy Lászlót. Azért őt, mert úgy éreztem, az ő szuggesztivitása, költői ereje példa, s neki megnyílhatok. Ő nem volt barátokos típus, de azt mondta, hozzam be az összes versemet, amit eddig írtam. Bevittem, és ő azokat megmutatta Kormos Istvánnak is. Kormos István volt, aki Nagy Lászlót és Juhász Ferencet is fölfedezte. Akkor már szerkesztő volt a Magvetőnél. A Móra Könyvkiadó szerkesztőjeként a *Kozmosz-sorozatban* adta ki az én verseimet is. Ő tartotta a kapcsolatot Nagy Lászlóval. Szigorúak voltak és következetesek. Általuk nagyszerű emberek jöttek az életembe, mint Lázár Ervin, Deák István, Csoóri Sándor, Nagy Gáspár, Szöllösi Zoli, Utassy József, Kiss Bence, Szersén Gyula, Latinovits, Tócs László, Kocsis Pista, Kocsis L. Mihály, Sinkovits Imre és fia Sinkovits Vitay András, Kemsei Pista, Serfőző Simon, Buda Ferenc, a Püski család, Csurka István és László, de ide sorolhatnám a rádió magyarsághoz hű szerkesztőit is. Szerettem őket, és úgy éreztem magam a közelükben, mintha otthon édesapámmal és édesanyámmal beszélgettem volna. Megjelentek verseim a *Kortársban*. Kovács Sándor Iván volt akkor a szerkesztője. Abban a korban mindennek más volt a jelentése, de el lehetett benne igazodni. Megtanultunk egy olyan kódolt nyelvet beszélni, amelyet értettek az olvasók. Divat volt a tárgyias líra, ami el akarta venni a költő egyéniségét, mert a lírának ezt a szerepét meg akarták szüntetni. Én akkor is maradtam a magam hiténél, költői kifejezésemnél. Engem nem vehettek rá a hazugságra, én nem fordítottam félre a fejem. Remélem, nem cáfolnak meg a hosszú évtizedek.

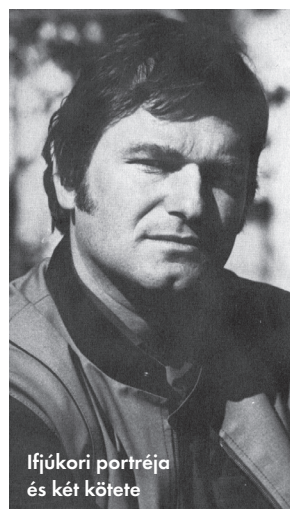
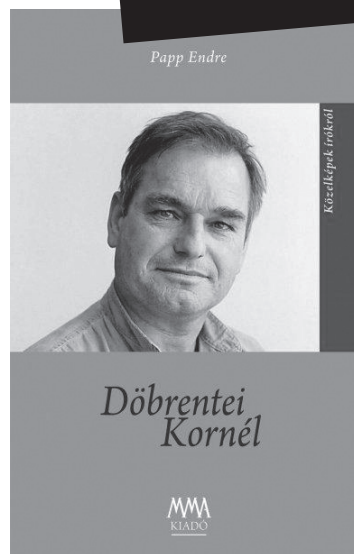
– *Folyamatosan jelen volt az irodalomban, és ahogyan többek akkoriban, gyermekverseket és regényeket írt.*

– Voltak, akik szerettek engem valami miatt. Csukás István kért fel, hogy írjak nemcsak verset, hanem gyerekregényt. Nagyszerű tehetségekkel lehettem együtt. Ágh István, Marsall László, Bella István, Tóth Bálint, Simonffy András, Zelk Zoltán, és sorolhatnám, csupa karakán író, nem nagyképű ember, akikkel barátságban lehettem.

– *Rendszerváltozás, 1991-től a Hitel rovatvezetője és irodalmi szerkesztője. A Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének választmányi alelnöke, a Magyar Művészeti Akadémia tagja, és sorra jelennek meg versei és esszékötetei. 2004-ben pedig Alternatív Kossuth-díjat kapott.*

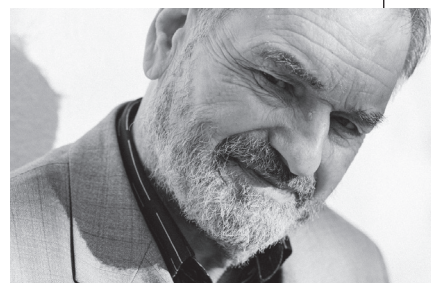
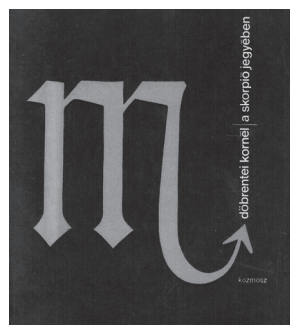

Döbrentei Kornél az otthonukban

Ifjúkori portréja
és két kötete

Papp Endre

Közéletképek írókról

– Az Alternatív Magyar Művészeti díj alapítvány kuratóriuma – Földváry Györgyi író, Gyurkovics Tibor költő-író, Jankovics Marcell filmrendező, Makovecz Imre építész, Melocco Miklós szobrászművész, Szakonyi Károly író és Schrammel Imre keramikus – ítélte oda nekem a díjat. Akkor éreztem úgy, hogy valami szellemi nívót elértem, hiszen a nyilvános meghurcoltatás ellenére ők mellém állnak. Ez nagy szakmai elismerés számított. Úgy éreztem, hogy Isten is segít. Azóta túl vagyok több nagy betegségen, és mindig érzem az Ő kegyelmét.

– *Az életmű nem lezárt, aktívan dolgozik, születnek versek, esszékötetek.*

– A Püski Kiadónál jelenik meg a kötetem a

mostani ünnepi könyvhétre. Utoljára 2019-ben jelent meg könyvem, és most nagyon izgalmas volt a verseket szigorúbban átnézni, Isten mélyebb bevonásával szerkeszteni. Megtanultam sok dolgot, olyat is, amit megtanulni nem lehet. A betegségem a közelmúltban nagyon megviselt, de nem engedem el magam. Kórházból kikerülve is megírtam vagy húsz verset. A jó Isten segít, ahogy akkor is segített, amikor a hatméteres árbóca föl kellett másznom a hideg, zuhogó esőben, hogy kicseréljem az országzászlót. Más felségvízre értünk, és akkor lóttek volna bennünket, ha nem teszem. A kötelek a víztől vastagok és nehezek voltak, a só belepte az árbócrudat, a hajó hánykolódott

a viharban. Életveszély volt, de Isten megtartott, élek... Foglalkoztat Klebelsberg Kunó munkássága, akit nagyszerű államférfinak gondolok, aki büszke volt a magyarságára. *Sorsvágta*, ez lesz az új verseskötetem címe. Hálás vagyok azoknak, akik évtizedeken át kitartottak mellettem, és hisznek abban az igazságban, amiben én is hiszek. Megemlíteném a *Demokrata* hetilapot, a *Hitelt*, a *Tiszatájat*, az *Aracsot*, a *Trianoni Szemlét*, a *Magyar Műzsát*, a *Lyukasórát* a vezérkarával együtt és ezekben a magyarság felemelkedését szolgálók hadát... A feleségem, Mária bátorító jelenvalósága nélkül, amely menedék is, soha nem lenne az élet Egész. ☘

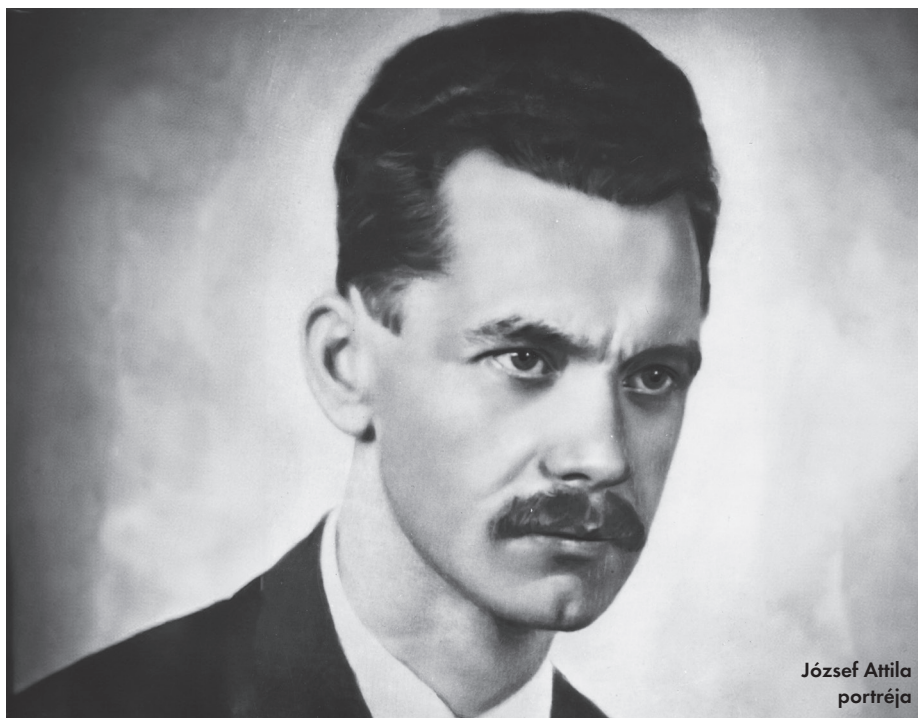
LEXIKON: Döbrentei Kornél Pestszentimrén született 1946-ban. 1970-ben fejezte be a Kereskedelmi Tengerészti Akadémiát, majd a MÚOSZ Újságíró Iskolájában szerzett képesítést. 1972 és 1989 között üzemi lapoknál volt újságíró, 1991-től a *Hitel* folyóirat rovatvezetője. A Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének választmányi alelnöke, a Magyar Művészeti Akadémia tagja. Kitüntetései: Móricz Zsigmond-ösztöndíj (1980), József Attila-díj (1991), Kölcsey-díj (1994), a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje (1994), Balassi Bálint-émlékkard (1998), Báró Eötvös József-sajtódíj (2001), Benedek István-émlékgyűrű (2002), a Vitézi Rend érdemkeresztje (2002), a Vitézi Rend Nemzetvédelmi Keresztjének ezüst fokozata (2003), Alternatív Kossuth-díj (2004), Magyarország Babérkoszorúja (2019), Hit és Hűség – Sinkovits Imre emlékezete-díj (2022), Magyar Örökség díj (2023), Kossuth-díj (2025).

Verskötetei: *Skorpió jegyében* (1972), *Szökőév* (1979), *Naplövő* (1984), *Honvagy egy álom után* (válogatott és új versek, 1992),

Vitézeknek való dévaj balladák (1993), *Rebellis türelem* (válogatott versek, 1996), *Madárpalota* (gyermekversek, 1999), *Nyafikai cicókák* (gyermekversek, 2002), *A nyájak őrzője* (2002), *Kardélen* (2003), *Mókuskerék a halhatatlansághoz* (2005), *Tartsd meg a sziklát* (egybegyűjtött versek 1967–2007, 2008), Petrás Mária–Döbrentei Kornél: *Zsoltáros ultimátum* (Kairosz, Budapest, 2009 + CD), *Ajánlások könyve* (Püski, Budapest, 2012), *És mégis* (Püski, Budapest, 2014), Petrás Mária–Döbrentei Kornél: *Zsoltáros ultimátum* (Kairosz, Budapest, 2014), *A harapófogó öblében*. Válogatott versek. 1967–2018 (Püski, Budapest, 2018), *Hosszú versek virradása* (Püski, Budapest, 2019). Gyermekregényei: *Hangyaúton* (1983), *Tiszóka* (1986), *Hiszékenyke csokit ültet* (1987), *Az első repülés* (1988). Esszék: *Sötét delelés* (1996). *A hadrafoghatóság ábrándja* (2000), *Vajúdó feltámadás* (2002), *Helybengalopp* (2005), *Magyarországgal Istennek terve van* (2006), *Az igazság merész áhítása* (Kairosz, Budapest, 2012), *Júdás mint erkölcsi etalon?* Válogatott és új prózai írások, 1969–2015 (Felsőmagyarország, Miskolc, 2016).

Az utód és mestere

Különleges gondolatsort adhatunk közre mostani Olvassuk újra! rovatunkban Alföldy Jenő jóvoltából, hiszen az általa választott versben és a versről szóló írásában egyszerre tárul eléink két költőóriás: Nagy László és József Attila – ahogyan ő fogalmaz: az utód és mestere – költészetének mélysége. És éppen akkor, amikor mindkét költőnek jubileumi évfordulója van: Nagy László 100 évvel ezelőtt, József Attila pedig 120 éve született. Szerkesztőbizottságunk tagja, Alföldy Jenő irodalomtörténész révén így méltó módon emlékezhetünk meg a magyar költészet két kimagasló alakjáról.
(A szerkesztő)

József Attila
portréja

Nagy László
portréja

NAGY LÁSZLÓ

JÓZSEF ATTILA!

Mért játszott a szíved, te szerencsétlen,
rombolva magad szüntelen téiben,
építve dalra dalt,
s kifúlva,
kigyúlva,
ésszel mérhető pontokon is túlrá
tudatod mért nyilalt?
Hiszen te tudtad:
dögbugyor a vége e pokoli útnak,
ott a hit is kihalt,
hiszen te tudtad:
álmaid orra buktak,
magad örökre kicsuktad,
járhatod a téboly havát,
s árván, idétlén,
emberségre, hű szerelemre étlen
villámló tálból eszed a halált.
Tudtad, tudom én is:
a nagy: te vagy,
s te, a Mindenség summáslegénye,
részt se kaptál, pedig az egészre
futotta érdemed.
Érdemes volt-e ázni, fázni,
csak a jövő kövén csirázni,
vérszagú szörnyekkel vitázni,
ha ráment életed!
Csak szólhatnál, hogy érdemes!
Mert csontom, vérem belerémül,
végzetedhez ha én állítok végül
józan zárómérleget.
Törd fel a törvényt, ne latold!
A porból vedd fel kajla kalapod,
vértanú vállad,
s a kifordult nyakcsigolyákat
rendbeszedve
két kisírt szemmel, tüzes iker-körrel
nézz a szemembe,
hogy rendülne bele
a mohó, emléknélküli tenyészet,
az egék mirígy-rendszere
s e megváltatlan földi lét.
József Attila!
Te add nekem a reményt,
mert nélküle
romlott a napvilág,
a vér eves,
bár a fogad vicsorog,
bár a nyakad csikorog,
bólínts, hogy érdemes,
cáfold meg halálos logikád,
te glóriás,
te kintől bélyeges!
Képzetelemre bízzál édes munkát,
mert immár úgy szorgoskodik,
hogy a sarkamtól torkomig
forraszt rám forró hamubundát,
rádióaktív iszonyt –
félek, hogy minden rejtelmet kibont
s végül már semmi se fáj.
Hogy el ne jussak soha ama síkra:
elém te állj.
Segíts, hogy az emberáru-lók szutykát
erővel győzze a szív,
szép szóval a száj!

ALFÖLDY JENŐ

A MINDENSÉG SUMMÁSLEGÉNYE

Először a képernyőről hallottam a verset, Nagy László saját előadásában, a hatvanas évek közepén, a költészet napján. Fölszegett fejjel mondta a világ szemébe, szinte dacolva az „emberárukkal”, „feltörve” törvénytelen „törvényt”, s csak az utolsó, szeretetet sugalló szavaknál enyhült arcán a konok feszültség: „erővel győzze a szív, / szép szóval a száj!”. Versmondásában nem legyintett meg a harsányság másoknál gyakran fölrémlő kísértete, s a sorok közt nem okoztak fájó törést a vers testét szétdaraboló hatásszünetek. Nem sikkadt el a mű pátosza, más szóval a „szenvedélyes beszéd” (ez az ő kifejezése), nem mosódott el a gondolat logikája és tagoló ritmusa, mint a divatosan prózára hangszerelt versmondásban, s a pompás rímek is jól hallatszottak. A költő arcával is mondta versét, de nem színészkedett: szoros gyeplőn tartva vitte céljába: szívünkbe az indulatot s a vele szinkron gondolatot. Érzektem a drámaiságot – a vers szikrái két pólus közt lobbantak föl. Egyik oldalon a kétségbeesés, amiért ennyire „megváltatlan” a létünk, s a kételkedés abban, hogy József Attilának érdemes volt a világ romlottságaival messiásként szembeszállva szépre és igazságra törekednie. Másik oldalon a példaképhez intézett fohászban kifejezett bizakodás, a kételyek s a lemondás cáfolata: igen, van értelme a *szép szónak*, s a *remény* – ez József Attila életművének búcsúszava („már végképp másoknak remél”) – nem vesztet ki a szívekből. Az emberiségnek tett szolgálat, a *képelet édes munkája*, vagyis a költészet folytatható.

Mint minden nagy műben, ebben az ódában is meghatározó érték a szerkezet. Kérdések sorozatában ad költői analízist a roppant életműről, s az ünnepeltet mint élő megszólító kiáltással zárja a kérdve kifejtett állításokat. Egymással párhuzamban bontakozik ki József Attila és Nagy László ars poeticája, és alkot örök szövetséget humanista szellemiségük. A mű kezdetétől az utolsó sorokig nő a feszültség, s az ódai lelkesültség csúcspontján oldódik föl. Az ünnepelt szólóngatásának módja tagolja-fokozza a gondolatcsoportokat. Az első hét sorban hangzik el a hozzá intézett kérdés: mért választottad a mártírsorsot? S mindjárt e szinte számonkérő mondatban két alapvető értéket nevez meg: 1. az ésszel mérhető világ végpontjait, 2. és a rajtuk túlmutató – az értelemig és tovább ható – gondolatot és az intuíciót. E kérdést részleteiben kibontva adja meg a megszólítotthoz méltó választ. A *Kései siratóból* ismert szemrehányón sirató hangvételt éppúgy, mint a nagy szenvedelmű egyetértést és azonosulást a küzdelmes, minden testi és lelki létmozzanatot külön-külön megismerő felsorolásban. A beszélő tudja, hogy József Attila önvészélyes *játékot* vállalt a költőssorssal, mely nevezhető akár önsorsrontásnak. Pokoljárása éppoly kockázatos volt a társadalmi harcok színterén, mint a lélek titkaiért alászálló pszichoanalízisben vagy a kétségbeesett ideálkeresésben – utópisztikus reményeiben éppúgy, mint a szerencsét nélkülöző szerelmeiben, s a költői műért folytatott küzdelemben. Nagy László nemcsak a hősiessen vakmerő kockázatot látja József Attilában, hanem a kiábrándulást, a hitvesztést és a vereség esélyét is: „dögbugyor a vége e pokoli útnak, / ott a hit is kihalt, / hiszen te tudtad: / álmaid orra buktak”. Súlyosabb vádat Nagy László sem vághatott volna oda saját korának 1965-ben az „épülő-szépülő ország” illúziógyártóinak. Tisztában volt azzal, hogy csak akkor beszélhet érvényesen elődjéről, ha ő is éppúgy kiáll az igazságért a maga idejében, mint József Attila.

Az évfordulás alkalomra írt óda szerzője érezteti, hogy történelmünk

újabb zsákutcába futott. József Attila „halálos logikája” a „fasiszta kommunizmus” borzalmasan pontos ítéletéhez vezetett, és a tisztulási folyamat nem következett be, a hazai társadalom újabb gyilkosságok árán szilárdult meg ötvenhat forradalma után. A „Törd fel a törvényt” felszólítás nem jelenthet mást, mint szembenállást a könyörtelen történelmi determinizmussal és a javíthatatlan emberi természettel. Ahogy egy másik nagy versében írja (*Ki viszi át a Szerelmet*), a humanista eszmék „dült hitekké” alázva véreztek el, s a remény zöld ága: „deres ág”. Újra lehetetlenné vált, hogy a szép, a jó és az igaz eszméje győzzön a földön. A költőssort faggató kérdések egyre mélyebbre hatolnak. Nagy László előbb a személyes üdvösség kérdésére ad főbeközlítő választ: *téboly, árvaság, halál* volt a jutalom a költészetért. De ugyanilyen erős meggyőződéssel hangzik az is, hogy „Tudtad, tudom én is: / a nagy: te vagy”. Ám a *Mindenség summáslegénye*, akinek *az egészre futotta érdeme*, még *részt se kapott* életében áldozatáért. A beszélő tisztában van azzal, hogy József Attila *primus inter pares* – első az elsők között. De a legfőbb eszmét kikezdő kétely alig szűnik, egyre csak fokozódik a nagy előd halálát követő harminchárom évben. Méltó utódja nemcsak abban kételkedik, hogy érdemes volt-e szenvedni a messiás jövőért – a korabeli jelen nem ezt igazolja –, hanem azt is fölveti, hogy nem hiábavaló-e a gondolat hősiesség vállalkozása és hűsége. Másként mondva: érdemes-e követnie Nagy Lászlónak József Attilát. Az *öntanúsítást* (Kiss Ferenc szava) a végletekig megszenvedte az emlékező: „Csak szólhatnál, hogy érdemes! / Mert csontom, vérem belerémül, / végzetedhez ha én állítok végül / józan zárómérleget.” Jelzi, hogy egyéniség méri magát az egyéniséghez, kiválasztott a kiválasztotthoz, s neki is a hiábavalóság rémével kell megbirkóznia.

Tudatosan használja Nagy László József Attila költői életművének kulcsszavait. Ilyen a *rejtelmet*, az *ama sík*, vagy a mindkettejüknél fontos *fáj* ige, a *pokol* vagy a *logikád* főnév („A líra: logika, de nem tudomány”), Megüti viszont az olvasót a József Attila idején még nem használatos „*rádióaktív iszony*” jelzője – József Attila azonban a jövőbe látott, Nagy László jelenébe –, s a jelzett szó, az *iszony* (iszonyat) a freudizáló, egzisztencializmushoz közeledő József Attilánál verseim.

Van a műben egyféle logikai körforgás, amely termékeny ellentmondásnak is nevezhető. Nagy László attól kér segítséget költői harcaihoz, akinek példájától megretten, mert eszméi történelmi vereséget szenvedtek. Ugyanakkor ő ad számot *józanul* arról, hogy a József Attila-i példa nem követhető (különösen olyan zavaros másolásokkal, mint amilyeneket ekkoriban epigon költők állítottak elő tetszetős termésüket szüretelve). De nem a hideg fejű mérlegelés az utolsó szó. Erősebb a nagy mű és a fölemelő etikai példa iránti csodálat. A tragikus bukást Nagy László tudomásul vette: József Attila eszméi nemcsak teljesületlenül maradtak – ki is forgatták, hamisan értelmezték őket. Az utód immár csak úgy bízhat mesterében, mint a drámai művek elbukott hőseinek erkölcsi győzelmében. Ezt a vállalat és ezt a lehetséges sorsot veszi át elődjétől, tudatosítva, hogy melyek a maga korának új veszélyei: az emberiség öngyilkosságával fenyegető atomkatasztrófa és a lelkeket pusztító közöny, amely félt, hogy őt is megkörnyékezi: „Képzetelemre bízzál édes munkát, / mert immár úgy szorgoskodik, / hogy a sarkamtól torkomig / forraszt rám forró hamubundát, / rádióaktív iszonyt – / félek, hogy

Korabeli hírlapi fotó
József Attiláról

Nagy László
arcképe

minden rejtelmet kibont / s végül már semmi se fáj.” Nagy László maga is ki van téve az embert eltorzító társadalmi erőknél, és nem akar olyan látszatot teremteni, minthogyha nem kellene számolnia a kísértésekkel. Jó irányba akarja terelni saját képzeletét, amelynek meddő burjánzásától tart, s a humánus értékek elveszthetnek hierarchikus elsőbbségüket. De ő számol velük, és szembenéz az 1956 után módosult elidegenedő társadalom romlasztó hatásaival. A heroikus költői megszólalásaiért újabban korszerűtlenséggel vádolt Nagy László gondos önvizsgálatot tart, és számol azzal, hogy a társadalmi manipuláció őt is be akarja keríteni, mint elődjét, az igazi nagyságot („a nagy: te vagy”). A drámai szembesülés József Attila szellemével úgy tetőz, hogy Nagy László az elbukott hőst – a vers elején még *szerecséntelen önromboló*nak feltételezett költőt – kéri, segítsen meg az *emberáru*lókkal folytatott harcában, a *szív* nevében kimondott *szép szó* – az emberség szolgálatában. Ha ebben valaminő irracionális rejlik, akkor ez a madáchi imperatívusszal analóg: „Mondottam ember: küzdj” és bizva bízzál!” A mért kérdésre csak erkölcsi válasz van, praktikus felelet nincs.

A főtebb már érintett drámai szerkezetben párbeszédhelyzetet teremt a fohászokodó és tanúskodó sorok váltakozása. A kijelentések hol József Attila személyét idézik meg, hol a beszélőt jellemzik azzal, ahogy véleményét, kételyeit és reményeit kimondja. A dialogikusságot a hetedik sor kérdő mondata kezdi meg („ésszel mérhető pontokon túla / tudatod mért nyilalt?”), de azután még a kérdő mondatok felkiáltásoknak adják át helyüket: „Érdemes volt-e ázni, fázni, / csak a jövő kövén csirázni, / vérszagú szörnyekkel vitázni, / ha ráment életed!” A kérdve állító mondat szerkezet másutt is jellemző Nagy Lászlóra – a híres *Ki viszi át a Szerelmet* kérdései is összefüggő hitvallássá lényegülnek át, s a vers végén a kérdőjel ott is felkiáltójellé egyenesedik.

Nagy László versbeszéde – későbbi, Balassit idéző versével mondva – „lázbeszéd”, följajzott, intenzív megszólalás, csupa *látomás és indulat* (*Füst Milán*). Méltó az óda évezredes hagyományaihoz az emelkedettség, amellyel megszólítja József Attilát – és méltó a 20. századi magyar és világlírai környezetéhez.

Visszatérve a szerkesztésmódra: a verset három helyen felkiáltások tagolják megújuló érzelmi energiával telítve. Hogy a költemény elejétől a végéig rejtett József Attila-idézetek sora, azért meglepő, mert a műben nincsenek idézetek – főképpen az utolsó sorban, amely a *Szép Szó* szerkesztőjének, névadójának és híres mottóírójának kulcsszavait emeli ki a felkiáltó mondatban.

Tökéletesen simulnak a vers szövetébe azok a szavak, amelyek valamelyik József Attila-műre utalnak. Az első sorban a *Mért játszott a szíved* az „Én sok játékot ismerek” költőjére (*Könnyű, fehér ruhában*) és a játékot mindig nagy becsben tartó, „hazardőr” József Attilára mutat, aki a versben mindig nyert, s az életben mindig veszített. A *szüntelen télben* a félelmetes téli tájat megjelenítő mesterre utal, a *Téli éjszaka*, a *Fagy* és a *Holt vidék* szerzőjére, aki a kozmikus hidegben didergő, magányos embert oly szuggesztív erővel jelenítette meg. A *kigyúlva* kifejezést a felséges *Bukj föl az árbólt* visszhangozza: „Gyulékony vagyok, s mint a nap, / oly lángot lobbantottam (...)”. Az *ésszel mérhető pontokon is túla* szinte „az értelemig és tovább” parafrazisa az *Ars poeticából*, de utal az „Egem az ésszel fölfogott / emberiség világosságá”-ra is. (*Már régesrég...*) A *tudat* – a versben megtalálható párjával, a *léttel* együtt (*a megváltatlan földi lét*) József Attila kulcsszava: a *lét* és a *tudat*. Ezek nem

csupán marxi, hanem az életmű vége felé egyre inkább heideggeri értelemben tartoznak József Attila legfontosabb filozófiai kategóriái közé. *Dögbugyor a vége e pokoli útnak*: világos utalás a költő által mottóul használt népdalra – „Aki dudás akar lenni, / Pokolra kell annak menni”, egyben Dante eposzi léptékére is. A *hű szerelemre étlen* szókapcsolat azt a József Attilát idézi, aki az „envelem a hűség van jelen / az üres űrben tántorgó világon!”-t írta (*Négykézláb másztam...*). A *Mindenség summáslegénye* a két költő sugárzó találkozási pontja: Nagy László tudja, hogy *az ucca és a föld fia* az emberi világ teljességét vallja, s az agrárvilágtól is elválaszthatatlan. A *Törd fel a törvényt, ne latold!* az *Eszmélet* költőjét idézi, aki rádöbrent, hogy „a törvény szövedéke / mindig fölfeslik valahol”. Az *emléknélküli tenyész* számos verset földidéz bennünk a *Könnyű emlékek*, a *Majd emlékezni jó lesz* és más emlékező költemények szerzőjétől. A *megváltatlan földi lét* az „Ebben a megváltott világban / egy pillanatom nem volt nemes” ironikus színlelését értelmezi (*Számvetés*). A *Te add nekem a reményt* annak a költőnek ad hitelt, aki magának semmit, másoknak mindent remélt utolsó versében. A *vér eves* az *Óda* tragikus képét adaptálja: „Mint alvadt vérdarabok, / úgy hullnak eléd / ezek a szavak”. A *halálos logikád* nemcsak az életút végkövetkeztetésére vonatkozik, hanem költészetesztétikai rögtönzésére is: „A líra: logika: / de nem tudomány”. A *kin*, a *képzelet*, a *munka*, a *szorgoskodik*, a *rejtelem*, a *fáj* és *ama sík* („Az ember végül homokos / szomorú, vizes síkra ér”) megannyi kulcsszava József Attilának.

Ekkoriban tudatosodott Nagy Lászlóban, hogy amit „bartókiság” néven emlegetnek az ő költészetével és Juhász Ferencével kapcsolatban, azt főként József Attila közvetítő szerepének köszönheti. A centenáriumi rádióadások egyikében hallhattuk Fejtő Ferenc tanúságtételét arról, hogy Bartók megvallotta József Attilának: ami én vagyok a zenében, az vagy te a költészetben. Ez volt a legnagyobb elismerés, amelyet életében kapott a költő. A húszas és harmincas évek fordulóján írt, népdalból, népballadából táplálkozó verseiben József Attila korán fölfedezte a szürrealizmus merész asszociációit és mélylélektani leleményeit, s már a *Tiszta szívvel* idején ráérezte a szerelem, a halál s a szabadság – az etikai és létkérdések – közös gyökereire.

Figyelemre méltók azok az alliteráló részletek, amelyek fogalmi ellentétet alkotnak, például a *tudat-téboly* esetében, vagy ahol a *szép szó* jelzős szerkezetet kiegészíti a *szívvel*: a hangtani harmóniában (a konzonanciában) mintegy megtisztítja a nemes anyagot az emberáru ló *szutykától*. A metaforák – mint a *villámló tálból etted a halált* – népmesei merészsége onnan ered, ahol a táltos csikó parasztat eszik. Vagy a *Mindenség summáslegénye*, amely a sokáig egyoldalúan „proletárköltőnek” feltüntetett költő erős paraszti – Sinka István-i – kötődéseire utal, nemcsak a szegényemberversekre és a falut megjelenítő költeményekre, hanem a paraszti kultúrát a nemzeti műveltség alapjának valló megnyilatkozásaira is. Nagy László esszéiben tallózva olvashatjuk, hogy „A népdalban minden megtörténhet, akár csak a legmodernebb versekben.” (*Szálon megyek...*)

A *József Attila!* című költemény „józan zárómérlegé”-nek szavaival kimondhatjuk: Nagy László versében, íme, „*Kész a leltár.*” Mint a népmese obszitos katonája a szétdarabolt halottnak, Nagy László összeszedi elődjének szétszórta csigolyáit, s nagy művészettel összeforrasztja a megtörtetett testet, hogy maga elé idézze a *remény* védangyalát. ♣

2005, 2025

SZAKONYI KÁROLY

DOBOZOLÁS A THÁLIÁBAN

Kovács Krisztián és Mucsi Zoltán a Tóték előadásában

A Tóték premierjén

Csarnó Zsuzsa, Mucsi Zoltán, Kövesi Csenge és Kovács Krisztián

Kövesi Csenge, Mucsi Zoltán és Csarnó Zsuzsa

A Tóték megunhatatlan színház. Akárhányszor láthatom, színpadon, filmen, mindig magával ragad Örkeny groteszk humora, nagyokat nevetek az értetlenkedő, kínos helyzetekbe kerülő Tóton, a falusi tűzoltóparancsnokon, Tótné meg Ágika igyekezetén, a historikus őrnagyon, a félszű postáson, de közben az őrnagy terrorja eszembe juttatja, hogy ezt éltük át, és elfog a szorongás, ettől félünk.

A Tháliában egy *kis* színpadon hoztak létre egy *nagy* előadást, kitűnő játéktérben, egyszerűségében is gazdag kifejezésű díszletben, öt remek színésszel. Örkeny István nem érezhetné megcsorbítottnak a művét, mert a jó dramaturgi érzékkel ejtett rövidítésében is teljes maradt, ami azt bizonyítja, hogy ennek a drámának minden porcikájában ott van az élet, az életünk. A nézőtérben sok fiatal ült, önfeledt kacagással kísérték az őrnagy kénye-kedvének kitett család szorongását, hiszen számukra (Istennek hála!) mindaz, amit láttak, *csak* szellemes és szórakoztató komédia, de a magam korabelinek félelmetes emlék a múltból.

Mucsi Zoltán nagyszerű örkenyi figura. Szemünk láttára lesz az őrnagy érkezése előtti, tekintélyt parancsoló egyéniségből az események során porig alázott senki, akiben azonban feltámad a dac az önértet visszanyerésére. Tudjuk Mucsiról, hogy vérében van a komédi-

ázás, itt csodálatos módon ötvözi a kisember tragédiájával, aki nem érti, mi baja van vele mindenkinek, különösen az őrnagynak, hiszen ő *csak él*, csak élni akarja a maga életét. Miért kell azt tennie, amit nem akar, vagy nem is tud, hogyan kényszeríthetik őt erre? Igen, érti, áldozatot kell hozni (a fiukért), de miért kell mindig áldozatot hozni, pláne, amikor már az ember alig áll a lábán az alvatlanságtól. Hol egy zug, ahol meghúzhatja magát (teszem hozzá gondolatban: manapság).

Tótnét Csarnó Zsuzsanna adja. A vendéget szertelen örömmel fogadó háziasszonyból lesz tudatos megalkuvó, szenved tőle, de az anyai aggodalom mindent legyőz, még arra is képesé teszi, hogy a férjére támadjon, ha úgy érzi, köztökösödésével a fia sorsát kockáztatja. Ágika is anyja pártjára áll, már csak azért is, mert az őrnagy bűvöletében él. Kövesi Csenge szeleburdi gyereklányból egyszer csak kacérkodó nő lesz, míg le nem hűti az őrnagy közönye. Tamási Zoltán jó mértékkel játssza a félnótás levélhordót, ő látja igazán, mi zajlik itt, micso-da tragédia. Amit persze emberségből eltitkol Tóték elől, hadd higgyék, hogy áldozatuk nem hiabavaló. Döbbenetes jelenet az elesett zászlós hagyatékának rovancsolása, átút a pillanaton – Örkeny keserű emléke – a doni tragédia.

De még nem említettem az őrnagyot. A dí-

jazásnál is a végére hagyják a nagydíjast. Mert Kovács Krisztián nagydíjas. A szerep *ziccer*, az őrnagyot alakító mindegyik színész fölött ott lebeg Latinovits Zoltán alakítása a Fábri-filmből. Nem könnyű felülmúlni. Kovács Krisztiánnak sikerül, nem felülmúlni, mert nem is kell, de odatenni mellé az őrnagyát. Pompás átélése a diktátor ravasz manővereinek, a hatalmaskodás álságosságának, a bratyizás és kioktatás vegyületének, a szent cél érdekében elkövetett megaláztatásnak. Molnár Anna általános uniformisa különösen jól segíti minden militáns hatalmaskodás ábrázolására, de különösen a tányersapka idéz sokféle *őrnagyot*, némely pillanatban – Kovács mozgásművészi bravúrjának pózában – még Hitler gesztusai is bevillannak.

A díszletet Zöldy Z. Gergely olyannak álmolta, hogy néhány kocka, betű tömb – ami melleleg kiadja a címet, illetve a család nevét is – a szűk térben alkalmas legyen mindenre, ami a játékhoz szükséges, még a dobozolásra is. A dobozolásra, amit az őrnagy az örületig visz, amelybe belerokkannak Tóték, és ami végül az ő végzete is lesz.

Nem vagyok beavatva, de a dramaturg munkája jól látható az előadásban. Éspedig dicséretes munkája. Feszés, jó ritmusú ez az előadás, Gyulay Eszter értőn és szeretettel bánt Örkeny István remekével. ♦

MÁRAI

„Nemzeti nyelven az emberiségnek”

Kassa, Grosschmid család. Irodalomszeretők már ennyiből is kitalálják, hogy az eredetileg polgári származású, később nemesi címet kapó cipszer família, amelyben 1900. április 11-én egy különleges gyermek látta meg a napvilágot, Márai Sándor családja volt. Ebben a közegben, földmészek, közjegyzők és jogtudorok nagypolgári értékrendjében nőtt fel a 125 éve született, világszerte nagyra becsült írónk, akinek egész írói munkássága – öntudatos, tehetségét tüpontosan ismerő, olykor lázadó természetze ellenére – ezt az értékrendet vitte tovább és öntötte művészi formába.

Márai volt a legidősebb a négy testvér sorában, ugyanakkor nem ő volt az egyetlen, aki nevet változtatott, és hírnévre tett szert: öccsét Radványi Géza néven, a *Valahol Európában* filmrendezőjeként ismerjük.

Eleinte házitanítóval okosodott otthonában, majd a Kassai Főgimnáziumba járt. A kis Márai meglehetősen nehezen viselte az iskolai kötöttségeket, olyannyira, hogy tizennégy évesen el is szökött otthonról. Ezután egy bennlakásos katolikus gimnáziumba került Budán, amelyet szigorú szabályai miatt később katonai neveldeként írt le. Nem sokkal ezután újra Kassán volt. A lázadó fiú kétségkívül megnehezítette tanárai életét, egyebek közt külön, már-már bohém öltözködésével. Még ennél is „súlyosabb” tettnek minősült, hogy az iskolai tiltások dacára álneven részt vett egy novellapályázaton, és ha már ott volt, meg is nyerte. Zsenitudata már akkoriban olyannyira erős volt, hogy amikor az eset miatt ebből az iskolából is távoznia kellett, így szólt tanárához az osztály előtt: „Fognak maguk még rólam tanítani a magyar irodalomban.”

Márai kezdetben azért kényszerült álneven publikálni, hogy ne hozzon „szégyent” a Grosschmid névre. A nemzedékeken át jogászokkal teli család nemigen értette a fiú művészi ambícióit, ő azonban szilárdan hitt saját tehetségében. Végül Máraiként vált íróvá – az előnevet a család hajdan a királytól kapta nemességével együtt.

Amikor végül maga mögött hagyta a középiskolát, Budapesten kezdte meg egyetemi tanulmányait. (A bölcsészkar előtt, a családi nyomvonalat követve, egy ideig jogot tanult.) Akkorra már kitűnt hihetetlen műveltségével: több nyelven beszélt, olvasott és írt, irodalmi és történelmi ismeretei lenyűgözők voltak, és jó néhány egyéb területen is kiemelkedett. Márait prózaíróként ismerjük, ám pályáját versekkel kezdte, és újságírói munkássága is kiemelkedőnek mondható. Első könyve egy verseskötet volt, amely *Emlékkönyv* címmel jelent meg 1918-ban. Osztatlan sikert aratott, Kosztolányi Dezső a *Pesti Napló*-ban méltatta.

A kezdeti években kiterjedt újságírói tevékenység fűződött a nevéhez. A Tanácsköztársaságot lelkesen támogató Márai a kommün bukása után Nyugatra ment tanulni, a világhírű német egyetemek akkoriban is garantálták a színvonalat. Lipcsében, Frankfurtban és Berlinben nemcsak irodalmi műveltségét gazdagította, hanem új költészeti irányzatokat is megismert, ráadásul német újságoknak is dolgozott. Márait gyakran emlegetjük európai polgárként, és személyiségének ez a része jórészt ebben az időszakban formálódott, utazásai és irodalmi élményei közepe. Tehetségét külföldön is rögtön felismerték, Németországban sikeres újságíró lett belőle, ám Berlint nem tudta igazán megszeretni.

Külföldi tanulmányaiból már Budapestre érkezett haza, hiszen Trianon után Márai voltaképp először veszítette el szülőföldjét. Akkoriban

magánéletében is mély változás állt be: az író megnősült. Feleségét, Matzner Ilonát, akit Lolának nevezett, feltehetőleg már régebről ismerte, Márai ugyanis írt a lány apjának az újságába is. Igazából nem tudni pontosan, hol találkoztak, a feltételezések között egy fagyaltelvéő versenyfőt egy tánciskolán át egy berlini teaszalonig sok minden szerepel. A fiatalok házasságkötésének gondolata nem keltett felhőtlen örömet, a lány családja ugyanis kételkedve fogadta, hogy a fiatalember írással kívánta fenntartani magát. Márai lényegében megszőktette Lolát, az apa, Matzner Sámuel pedig követte őket Budapestre, hogy megakadályozza az esküvőt. Végül szerencsére meg tudták győzni, így az 1923. április 17-ei ceremónián ő lett az egyik tanú, a másik pedig egy szó szerint az utcáról beráncigált költő, Szegedi László. Az eseményről később Márai így írt *Naplójában*: „Mi voltunk az első hippik, nem tartottunk esküvőt, csak aláírtunk valami papírt.” Ez a papír azonban több mint hat évtizedig kitarott.

Az esküvő után háromhetes párizsi tartózkodást terveztek, ami végül hat évre sikeredett. Párizst egyértelműen megkedvelték, ám ott is idegennek érezték magukat – ezt a lelkiállapotot Márai hamarosan egy regényében is papírra vetette.

Budapestre 1928-ban tértek vissza, és Márai itt is szédítő sebességgel a legnagyobb újságírók sorába emelkedett. Ráadásul 1930-tól kezdődően, első igazán sikeres regénye, a *Zendiülők* megjelenése után íróként is nevet szerzett magának. E korai, kamaszok lélektani drámáiról szóló remekművét az *Idegen emberek* követte, amely párizsi élményein alapulva mutatta be immár felnőtt fiatalok magányát. Hamarosan napvilágot látott az *Egy polgár vallomásai* is, Márai legnagyobbra tartott regényeinek sorában az első, a polgári életforma remekbe szabott láttelele. Későbbi műveinek középpontjában is a polgári lét bemutatása állt, különös tekintettel a magyar polgárság helyzetére. (Ez az ábrázolás a későbbiekben a *Napló* kötetekben ívelt végig az író egész pályafutásán.) Márai hamarosan a legfelkapottabb írók között találta magát. Olyan művei jelentek meg a háború előtti és alatti években, mint a *Válás Budán*, a *Vendégjáték Bolzanóban*, a *Kassai polgárok* vagy a Krúdy előtti gyönyörű tisztelgés, a *Szindbád hazamegy*.

Márai pályafutásának legtermékenyebb korszakát élte a harmincas években. Népszerűsége és elismertsége évről évre nőtt, egyre gyakrabban vállalt közéleti szerepet is. Tagja lett a Magyar PEN Clubnak, rendszeresen dolgozott a Magyar Rádióknak és a *Nyugat* című folyóiratnak. Hitler hatalomátvételekor, 1933-ban Berlinbe küldték, ahonnan hiteles és lényeglátó tudósítást írt lapjának. Amikor 1935 januárjában Thomas Mann Budapestre látogatott, többek között Márai volt a kalauza a budai Várban. Erről a világhírű író is beszámolt naplójában, és megjegyezte, hogy Márai írta a legjobb cikket a látogatásáról.

Az írók szerepe is akkoriban lett fő témája, amely később egész életében az egyik vezérfonalának bizonyult. Amit Európa nemzeteinek szellemi egységesítéséről papírra vetett, az napjainkban is hihetetlenül friss gondolat: „Egyszer mégis az írók csinálnak majd harminc országból Európát, az írók, a lélek aggályos kalandorai, az összes fináncok ellenére. Nehéz lesz!”

A Márai Sándor Művelődési Ház születése című albumból

Thomas Mann és Márai Sándor találkoása, 1935

Márai portréja 1940 körül

Kötetek az íróasztalán, Kassán

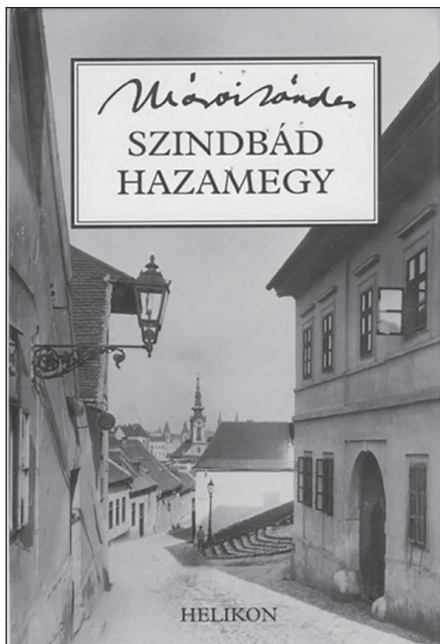
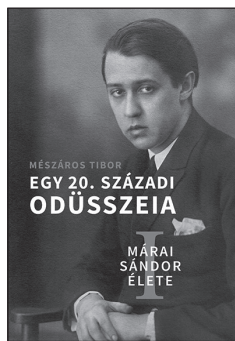
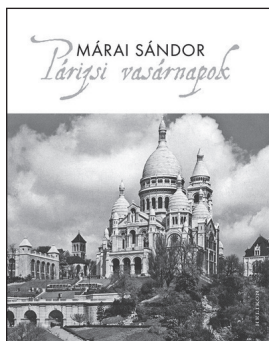
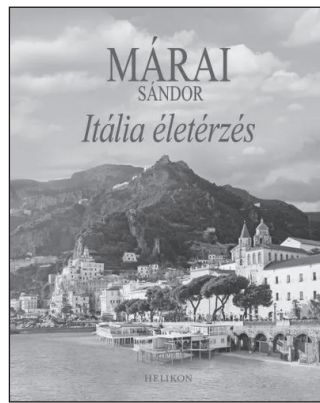
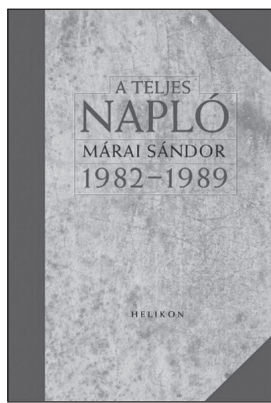
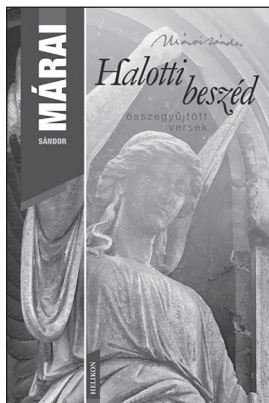
Márai fiatalkori képe

Márai Sándor az íróasztalánál

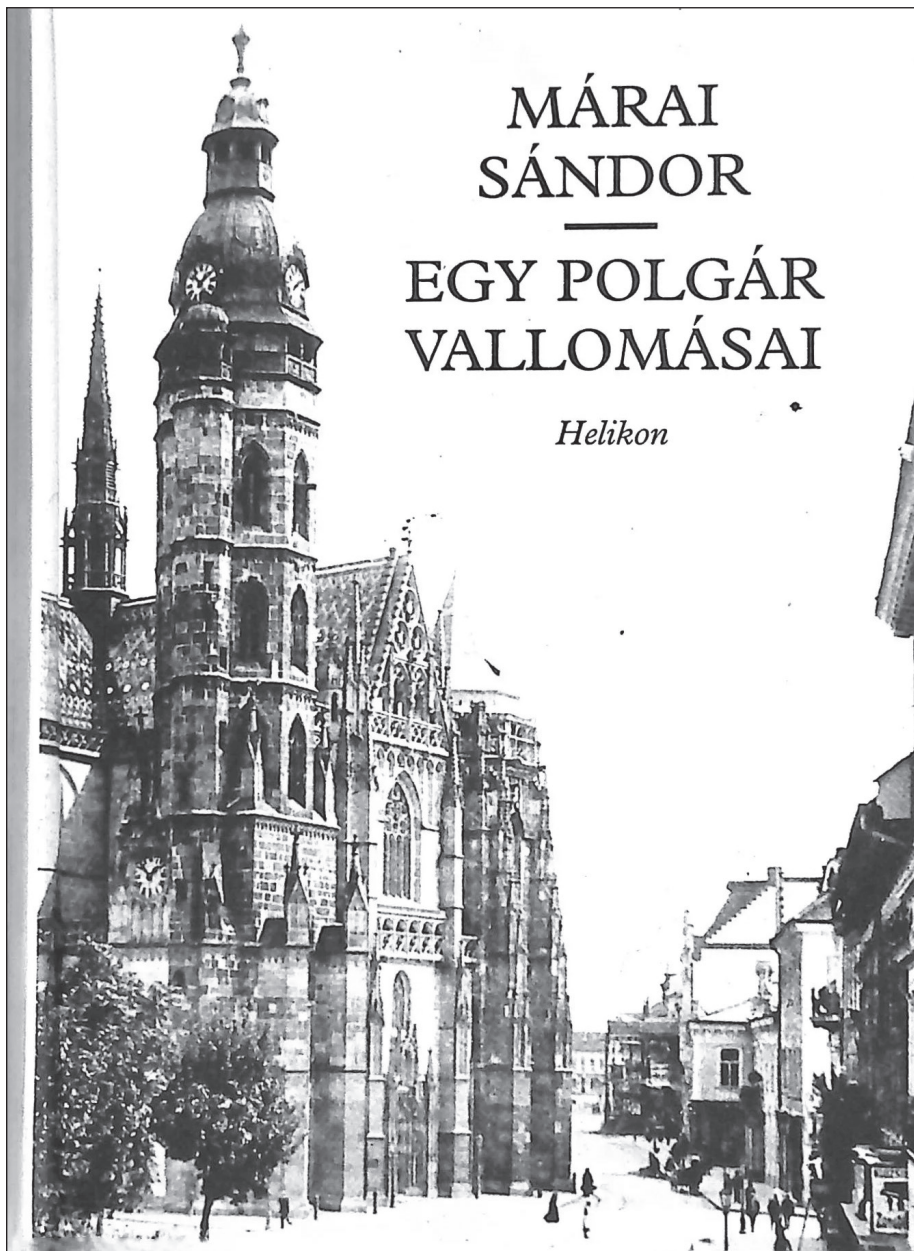
HELIKON

HELIKON

Révai

MÁRAI SÁNDOR — EGY POLGÁR VALLOMÁSAI

Helikon

Értsd meg végre, ez az én óceánom,
 Ez a hullámzó s mégis kőkemény
 Valóság. Nincs egyebem a világon,
 csak a világ. Kicsi, de az enyém.
 Lásd, ez az én Atlantiszom a mélyben,
 Ez a vihar az én sorsom üvölti.
 Az én cápáim engem rágnak széjjel,
 Hogy ne maradjon rajtam semmi földi.
 Ez a hullám, melynek porzik taréja,
 Nekem hozott hírt Grönlandból, Japánból,
 Minden rögtön értelmes, ha nincs célja.
 Az óceánban otthon vagy akárhol –

Otthon vagyok s most megmossa a lábam
 Hideg vízzel a labradori áram.

(Márai Sándor: *Manhattani szonettek*, 6.)

Tested ismerős, mint egy titkos térkép.
 A melled, mint a toscanai halmok.
 Mint germán templomablak, szemed mélykék,
 homlokod mögött gótikus kalandok.
 Csípőd hullámos, mint a part Bretagne-ban,
 ágyékd fodros, bodros vízésés.
 Svájcban lüktetnek így a vizek és
 öled úgy tárul, mint Nápoly, ha nyár van.
 A hasad, mint a magyar búzakéve
 – a jószagú, a jóízű, a dús –
 júniusban érik ilyen fehérre,
 mint köldököd körül a sima hús.

Sok földet, vizet megjártam azóta,
 most megismerlek:
 te vagy Európa.

(Márai Sándor: *Manhattani szonettek*, 7., 1961)

Bár 1938 őszén Márai örömmel fogadta, hogy szeretett Kassája az első bécsi döntés nyomán újra Magyarországhoz tartozott, a történelem egyre sötétebb árnyalatot öltött. Másodszor is kitört a világháború, pedig ép elmével senki sem feltételezte, hogy a szörnyűség megismétlődhet. Legendásan elhíresültek Márai sora, amelyeket *Búcsú* című cikkében írt le a *Pesti Hírlapban*: „Most, amikor sötétedni kezd a drága táj fölött, mely második hazám volt, s melynek földrajzi neve Európa: behunyom szemem, hogy jobban lássam egy pillanatra, s nem akarom elhinni, hogy ez a búcsú. Nem akarom elhinni, mert láttam, nem is olyan régen, tegnap vagy tegnapelőtt, amint éppen ocsúdott a háború aléltóságából, székesegyházain még javították avatott kezek a roncsolt díszeket és remekműveket, a kórházakban még gyógyították a rokkantakat és sebesülteket; nem akarom elhinni, mert hallom még az államférfiak, politikusok, írók, papok, népszónokok fogadkozásait, amint hitet tesznek a tömegsírok fölött, hogy soha többé... S amíg élek és szólalni tudok, hinni akarom, hogy az értelem és a szolidaritás ereje hatalmasabb, mint az ösztönök rémuralma.”

Csak hogy a rémuralom mind ijesztőbbé vált. Márai meg akarta védeni izraelita családból származó feleségét, ezért arra kérte Lolát, térjen át a katolikus hitre, és megtartották az egyházi esküvőjüket is. Nem sokkal később, 1939. február 28-án kisfiuk született, ám az öröm gyorsan tragédiába fordult: az újszülött néhány hetesen vérzékenységekben meg-

halt. Márait oly mélyen megrázta ez a trauma, hogy teljesen magába zárkózott, hónapokig meg sem szólalt. Gyászát az *Egy kisgyermek halálára* című versében írta meg. A házaspárnak soha többé nem született gyermeke.

Márai és Lola házassága ettől függetlenül ritka mély szövetséget tartott. Az író szemérmesen hallgatott kapcsolatukról, nem írt a feleségéhez áradó verseket. Lola egy életen át igazi társa volt Márainak: hűséges és kitartó feleség, az író műveinek első értő olvasója, értékes tanácsadója. Valószínűleg maga Márai is akkor értette meg teljes mélységében, mennyire szerette a feleségét, amikor több mint hat évtized után elveszítette.

A háborús rémálom éveit írói szempontból sikeresnek és termékenynek bizonyultak. A *Kassai Őrjárat*, amelyben a háborús felelősség kérdését tárgyalta, 1941-ben jelent meg. Talán legismertebb regénye, *A gertyák csonkig égnek* 1942-ben született. Ugyanebben az esztendőben az író a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd rendes tagjává választotta.

Sirály című művének, amely 1943-ban látott napvilágot, különös pikantériája van. Mint említettük, Lola mindvégig odaadó és hűséges társa volt Márainak, ám a férj részéről a hűség nem volt mindig makulátlan. Az akkoriban már jól ismert író 1941-ben beleszeretett a kor ünnepelt divájába, a rabul ejtő szépségű Mezey Máriaiba, ráadásul szerelme viszonzásra talált. Kapcsolatukról nem sokat tudunk, hiszen titokban kellett találkozgatniuk, ám joggal feltételezhető, hogy a *Sirály* két főszereplőjének hosszú párbeszéde mögött Márai és Mezey alakja rejtőzik. Sokatmondók az író szavai: „Az emberek kényelmesek, s nehéz lesz nekik megmagyarázni. Néhány kész fogalmuk van, barátság, szerelem, házasság, kaland, viszony; s azt hiszik, e kész fogalmakban elfér az élet. Hát nem fér el.” Jóval később, a színész nő halála után került elő levelezésük egy része, amelyből kiderült, hogy a mindössze néhány hónapig tartó kapcsolat ellenére Mezey életét végigkísérte az érzés, Márai volt az a férfi, akivel, úgy érezte, le tudná élni az életét.

Ugyancsak évtizedekkel később derült fény Márai egy másik, házasságon kívüli kapcsolatára, szintén egy ünnepelt színésznővel, Tolnay Klárral. A rövid viszony 1945-ben lobbant lángra, és a tíz versből álló, *Ismeretlen kínai költőtől Kr. u. a XX. századból* című versciklus lett a gyümölcse, amelyet Márai álnéven írt a színésznőhöz.

Titkos viszonyukról Tolnay Klári csak az író halála után, 1993-ban beszélt először, Mészöly Dezső *Lyukasóra* című tévéműsorában. A Vígszínházban ismerkedtek meg 1945-ben, ahol Márai *Varázs* című darabját készültek színpadra vinni, és az előadásban Tolnay is szerepet kapott. Az író bejárt a próbákra, ami nem kis kihívás volt akkoriban, hiszen a Dunát csak egy katonai pontonhíd ívelte át. Márai hajón kelt át a folyón, így látogatta a próbákat, és fokozatosan egyre közelebb került Tolnayhoz. A színész nő felnézett az íróra, nagy rajongója volt, és saját elmondása szerint úgy érezte magát, mint a növendék, amikor azt hiszi, szerelmes a tanárába. Márai sokszor meghívta ebédre a színésznőt, ajándékokkal halmozta el, irodalmi érdekességekről mesélt, és megmutatta neki a magyar írók kedvelt pesti kávéházait. Randevúztatásuk nem tartott sokáig: Márai, a gyönyörű divák iránti rajongása ellenére végül mindvégig szeretett felesége mellett maradt.

Életük egyre nehezebb lett, az antiszemitizmus a tetőfokára hágott. Lola édesapját a kassai gettóból Lengyelországba deportálták, Márai a feleségével Pestről Leányfalura menekült, vélhetőleg többeket bujtattak is. Itt ismertek meg egy hároméves kisfiút, Babócsay Jancsit. A bombázások alatt Mikó utcai házuk gyakorlatilag teljesen elpusztult, ezért a háború végén csak egy másik lakásba tudtak visszaköltözni. Egészen 1948 augusztusáig laktak ott, amikor is Márai úgy döntött, nem tud tovább élni a kommunistává váló országban. Feleségével örökbe fogadták Jancsit, és örökre elhagyták Magyarországot.

Az emigráció mellett az író külső kényszer hatására döntött, ahogyan szülővárosát is a történelem viharai közepette veszítette el évtizedekkel azelőtt. Ám mégiscsak saját elhatározás volt, amelyet keservesen nehéz

lehetett meghozni. A mindennemű diktatúra ellen fellépő Márai nem tehetett mást, mennie kellett. Még a szülőföldje iránt érzett mélységes szeretetet is felülmúlta az a belső, erkölcsi követelmény, amely nem engedte, hogy az idegen zsarnokság alá kerülő hazában maradjon. A súlyos döntéshelyzetről így írt *Naplójában*: „Itt van a pillanat, amikor dönteni kell. Így döntöttem: amíg valamilyen életlehetőségem van itthon, nem megyek el, itthon maradok, megeszem az utolsó nadrágom és letöröm a plombát a fogamból, de nem megyek el. Mert itthon a helyem. Mert jogom van itt élni. Mert magyar író vagyok. Ha végképp nincs életlehetőségem itthon, útlevelet kérek, és családommal együtt elmegyek. Ha nem adnak útlevelet, elmegyek engedély nélkül. A pártba nem lépek be. Semmiféle kompromisszumot nem kötök.”

Márai irtózott a diktatúráktól, az ideológiák erőszakos terjesztésétől, bárminemű politikai szélsőségtől. Mindegy, hogy nemzetiszocializmusról vagy kommunizmusról volt szó, mindegyiktől visolygott. Ahogyan szintén a *Naplóban* találóan kifejezte: „Nem lehetek kommunista, mert baloldali ember vagyok; mindig az voltam; a hivatásos és szakmászertű baloldaliaknak sosem voltam »eléggé« az, de a magyar társadalom egésze számára mindig gyanús az voltam; ma is az vagyok.” Morális tartása mindvégig szilárd maradt. Úgy vélte, a hazugság árnyékában képtelenség kimondani az igazságot, ezért a diktatúrában élő „igazi írók hallgatnak”. Nem az otthon maradó pályatársak képmutató kritikája volt ez, saját magával szemben is alkalmazta ezt a szigort. Sohasem engedte, hogy a kommunista diktatúra idején bármelyik írása is megjelenjen Magyarországon, és nem tette be a lábát hazájába.

Márai még épp idejében döntött a távozás mellett, így a család útlevelemel a zsebében indult neki a nagyvilágnak. Először Svájcba vitt az útjuk, de nemsokára Olaszországban telepedtek le. Addigi pezsgő életük, értelemszerűen, az emigrációban teljesen megváltozott. A nagypolgári életforma, amelynek értékrendjét az író egész életén át megőrizte, megszűnt számára. Nem is annyira Budapest, mint inkább a történelmi, polgáriásodott város hiányzott neki, benne a fiataalkori emlékekkel és az otthon örökségével.

Olaszországban a mindig életteli, színes, sosem egyhangú Nápolyban telepedtek le, a város egyik legfestőibb, tengerbe nyúló dombján, a Posillipón. Márai úgy próbálta enyhíteni a hazájától való elszakadás fájdalmát, hogy párhuzamokat talált a különféle helyszínek között: a Posillipo olyan volt számára, mint a Rózsadomb, míg Capri a Margitszigetet, a Vezúv a budai dombokat, az elegáns boltokkal teli via Chiaia a Váci utcát, a festői Nápolyi-öböl a Dunát idézte fel. A száműzetésként megélt emigráció kezdeti éveit Nápolyban igencsak ellentmondásosan teltek. A város különleges hangulata, a Posillipo festői szépsége, sokszor mélyszegénységben élő lakóinak életigenlése megérintette az író lelkét (a *San Gennaro vére* ennek csodálatos képét tárja elénk). Ráadásul Nápolyban hivatalos oldalról is sok segítséget kapott Márai, már 1949-től korlátlan idejű tartózkodási engedélyhez jutott. A haza elvesztésének friss élménye mindazonáltal mély sebként lüktetett benne.

Az elválás igazi fájdalma a szeretett helyeken és életmódon túl az anyanyelv mint írói közeg elvesztése volt. „Magyar író akartam lenni és otthon, magyarul akartam írni, a nép nyelvén, amelyhez tartozom. De az író, – ha lelkében ellenállt – a kommunista társadalomban hamarosan eretnekké változott.” A súlyos dilemmára Márai csakis egyféle választ adhatott: írói szabadságáról, lelkiismeretéről sohasem mondott volna le, és ennek ára az írói eszköz, az anyanyelvi közeg, az olvasóközönség elvesztése volt.

És mégis: a magyar nyelvről Márai sohasem mondott le. Elveszítette olvasóit, kulturális közegét, ám kitartóan és következetesen magyarul írt tovább. Éppen ő, aki jeleskedett az idegen nyelvekben. Dönthetett volna úgy, hogy leendő műveit németül veti papírra, hiszen tökéletesen ismerte a nyelvet. Később választhatta volna az angolt is. Márai mégis megmaradt magyarul írónak, magyar írónak, mindenek dacára. Az édes magyar nyelven írt tovább, az utókornak.

Az emigrációban légüres tér vette körül. Nemcsak barátai, ol-

vasói tűntek el a közeléből, hanem ellenségei is. Az emigráns lét kilátástalanságérzetét tárta elénk 1951-ben az egyik legnagyobb versében, a *Halotti beszédben*. A költemény Nápolyban született, a via Ricciardi egyik házában, ahol élt. (Az épület mára az enyészete lett, de a szemközti ház falán emléktábla őrzi az író nevét.) A verset, amely a diktatúra elől emigrációba kényszerülők keserűségét énekelte meg, éles kritikák érték Magyarországról. A hatalom sugallatára Tamási Áron a Magyar Rádióban arra kérte Márait, írjon a hazai pozitív dolgokról is. Talán mondanunk sem kell, hogy Márai ezt határozottan visszautasította. Mindig egyenes jelleme nem tűrt megalkuvást, ha diktatúráról volt szó. Az ő szavaival: „Egy embernek egyféle rangja van csak, a jelleme.”

Emigrációs magányán sokat enyhített, amikor 1951 októberében a müncheni székhelyű, amerikai támogatással működő Szabad Európa Rádió munkatársa lett. Felolvasásaival éveken át biztatta, bátorította honfitársait, és ostromozta a kommunista diktatúrát. Az egyik ottani adásban hangzott el a magyar emigráció egy híres jelmondata: „Mindig nyugatra menj. És ne feledd soha, hogy keletről jöttél.” A Szabad Európával végül 1967-ben szakadt meg a kapcsolata, és az eset megint csak jól jellemzi Márai tartását. A rádió amerikai vezetősége változtatni kívánt a műsorok hangvételén, és Kádár János puha diktatúrájával szemben pozitívabb hozzáállást követelt. Márai ezúttal is az elvei mellett döntött, és otthagya az egyetlen rendszeres jövedelmét adó rádiót.

Rövidesen az emigráció új, még távolabba sodró szakasza kezdődött: 1952-ben Márai a családjával New Yorkba költözött. Az okokról így írt: „Az én elmenetelemnek innen egyetlen igazi értelme van: ki kell lépünk az emigráció státusából. És ez az állapot nem jövő a kisgyerekeknek. Változtatni itt nem tudok rajta.” A döntés jogosnak látszott, ám az amerikai emigráns lét még fájdalmasabbá vált. Míg olasz földön földrajzilag és kulturálisan is közel érezhette magát a hazához, a földrészváltással ez egy csapásra megszűnt. Nem egyszerűen magyar, hanem európai gyökereit vágta el, és magányossága, amely élete végére szó szerint elemészttette, egyre nőtt. *Naplója* így adja vissza akkori lelkiállapotát: „Tizedik hónapja élek itt, és nem vagyok egészséges; az epém, a gyomrom lázadozik; a napot üresnek érzem, dolgozni nem tudok – én, aki minden élethelyzetben tudtam dolgozni eddig, az ostrom idejében is! Mi az, amit nem bírok Amerikában? Nincs más válasz, csak ez: a lélektelenség.”

Egyetlen aprócska remény 1956-ban azért felcsillant az író előtt. A forradalom kitörésekor hitte és remélte, hogy hazája végre felszabadul a szovjet megszállás alól. Repülőjegyet vett, és november 6-án felült egy gépre. Mire másnap Münchenben leszállt, már késő volt: az oroszok vérbe fojtották a szabadságharcot. Márai csalódása mélységes volt: a nyugati hatalmak sorsára hagyták Magyarországot. Utolsó, kétségbeesett próbálkozásként Rómába utazott, hogy XII. Pius pápa közbenjárását kérje a magyarok érdekében. Nem talált megértő fülekre. Reményvesztetten tért vissza Amerikába, és a Szabad Európa Rádió átküldte el megrendítő üzenetét a magyaroknak: a *Mennyből az angyal* című versét.

Öt év elteltével, 1957-ben Márai amerikai állampolgárságot kapott. Kénytelen volt beletörődni a megváltoztathatatlanba, de ettől még sosem tudta megszokni, megszeretni az életet a „Nagy Almában”. Keveset dolgozott, nem találta önmagát. 1967-ben végrendeletet készített, amelyben arról rendelkezett, mi történjen a kézírataival halála után. Nem sejtette, hogy sem felesége, sem fogadott fia nem éli őt túl.

Egy időre visszatértek Olaszországba, ezúttal a Nápolytól délebbre fekvő Salernóba. Ezekben az években komoly történelmi regényeket írt, filozofikus gondolatokkal a hatalomról, az üldöztetésről, az árulásról.

Akkoriban Magyarországon egyre többen szerették volna megjelentetni vagy bemutatni valamelyik Márai-művet. A Gyulai Várszínház például a *Kassai polgárokat* kívánta műsorra tűzni, az író azonban továbbra sem engedett elveiből: amíg hazájában diktatúra és idegen megszállás van, addig egyetlen alkotása sem jelenhet meg.

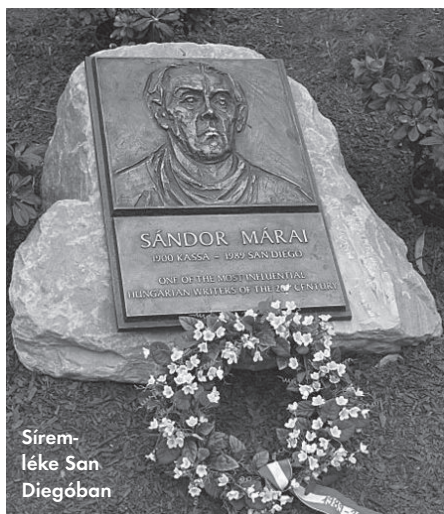
Amikor 1980-ban visszaköltöztek az Egyesült Államokba, San Diegóban telepedtek le. Márai élete egyre nagyobb elszigeteltségben telt, önként, lelkialkatából kifolyólag távol maradt az emigráns ma-

A Márai házaspár az emigráció idején Amerikában

Márai szobra Kassán

Sírelme San Diegóban

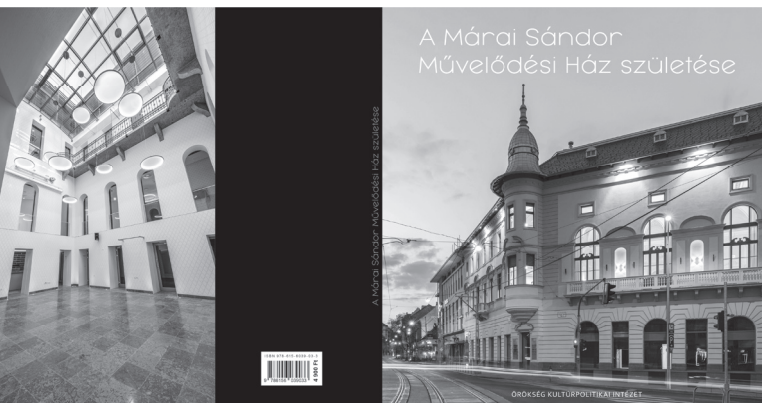
gyar köröktől is. Nem érdekelte, hogy különknek tartják, szellemileg, messzire látó gondolkodásában fölötté állt a sokszor kicsinyes külhoni sorstársaknak. Utolsó éveit gyakorlatilag teljes elszigeteltségben töltötte.

A sors finoman szólva sem volt kegyes hozzá élete végén, 1985-től egymást érték a családi tragédiák. Előbb hűgát veszítette el, majd Gábor öccsét. Amikor feleségén, Lolán betegség hatalmasodott el, Márai a végsőkig odaadón ápolta. Lola 1986. január 4-én hunyt el. Az író az óceánba szórta mindvégig hű, igaz társának a hamvait. Hónapokon át nem ocsúdott fel bénultságából, képtelen volt írni, csak Lola naplóját olvagatta. Novemberben elveszítette Géza öccsét is. 1987-ben már szinte teljes volt Márai magányossága, ráadásul rákbetegsége is egyre súlyosbodott. Mély depresszióba esett, az öngyilkosság gondolata foglalkoztatta. A végső csapás akkor érte, amikor egy váratlan agyvérzésben nevelt fia, János is meghalt. Utolsó naplőbejegyzését 1989. január 15-én jegyezte fel: „Várom a behívót, nem sürgetem, de nem is halogatom. Itt az ideje.” Február 21-én, nyolcvankilenc évesen elsütötte a fejéhez emelt pisztolyt. Hamvait a Csendes-óceánba szórták, követte szeretett Loláját. Alig néhány hónappal később Magyarországon újratemették Nagy Imrét és társait, és megkezdődtek az előkészületek a szabad választásokra. A diktatúra a végórájához érkezett.

Műveinek magyarországi kiadása kalandos utat járt be. A kommunista diktatúra számára az emigráns Márai megszűnt létezni, még a nevét is el akarták feledtetni. Az 1980-as években aztán látszólag változott a kultúrpolitika, megpróbálták hazatérésre bírni, könyveit megjelentetni. Ennek, ahogyan már szó volt róla, az író élete végéig következetesen ellenállt.

Márai igazi felfedezése, új kultusza halála után, a rendszerváltással kezdődött. Sorra jelentették meg műveit Magyarországon, ráadásul külföldön is felfedezték. Franciaországban rekordgyorsasággal jelent meg több regénye, és nem sokkal később indult olaszországi diadalútja is. A kifejezés nem költői túlzás: *A gyertyák csonkig égnek* olasz kiadása valóságos bestseller lett Itália földjén, mintegy félmillió példányt adtak el belőle. És ez az olasz Márai-sorozatnak csak az első darabja volt. Következtek a német, spanyol, portugál és angol kiadások (2000-ben a németországi eladások száma elérte az egymillió példányt), és jelentek meg regényei sok kelet-európai nyelven is. Márai Sándor szédületes gyorsasággal foglalta el az öt megillető helyet a XX. századi európai irodalom nagyjai között. Népszerűsége azóta sem hagyott alább, filmek és színházi előadások is őrzik nevét. Meglehet, akadnak olyanok is, akik nem tartoznak Márai kedvelői közé (melyik íróval nincs ez így?), ám páratlan tehetségét, különleges művészi értékét, prózájának eleganciáját, gondolatgazdagságát ők sem vonják kétségbe. Márai senkit sem hagy hidegen.

Felmerül a kérdés: hogyan arathatott ilyen lenyűgöző nemzetközi sikert egy író, aki, bár több nyelvet ismert magas szinten, mindvégig a világ számára oly rejtélyes anyanyelvén, magyarul alkotott? Az író erkölcsi alapon döntött az ország elhagyása mellett, és ezzel elvágta magát természetes közönségétől, ám az anyanyelvéről sohasem mondott le, sőt, nyelvhasználatát egészen magas szintre emelte. Márai, az „európai polgár”, valóban európai volt: értékrendjében, gondolkodásmódjában, irodalmi stílusában. Úgy volt képes az anyanyelvéhez mindvégig hű író maradni, hogy mondanivalója, művei közben nem szűkültek le egyetlen nemzet, haza ábrázolására. Goethével együtt azt vallotta, az irodalom és a tudomány nem lehet hazafias vagy vallásos, mindig csak az emberiség egészéhez szólhat, nem egyes népcsoportokhoz. „Nemzeti nyelven az emberiségnek írni... ez az irodalom.” Regényei ennek okán könnyen lefordíthatók más nyelvekre, mondanivalója egyetemes, más népek olvasóit szintén megszólítja, stílusa fordításban is gyönyörködhető. Egészen elképesztő, ha belegondolunk, hogy Márai Sándorból az anyanyelvi közegből kiszakítva lett nemzetközi szintű irodalmi nagyság, mindvégig az anyanyelvén írva. Kassától a Csendes-óceánig vezetett az életútja, megalkuvás nélküli száműzetésben. Életműve halála után ért fel a csúszra, értő olvasóit az utókorbán találta meg. A száműzetés véget ért. ➡

Képek A Márai Sándor Művelődési Ház születése című albumból

BAB GALÉRIA

A múlt év tavaszán, 2024 májusában nyílt meg Budapest Art Bridge, azaz BAB Galéria néven a főváros új galériája az V. kerületi Kossuth Lajos utcában, Gerencsér László alapító-tulajdonos jóvoltából. Az új képcsarnokot Navracsics Tibor közigazgatási miniszter avatta fel, az első kiállítást pedig L. Simon László művészeti vezető nyitotta meg Posta Máté festőművész és Szabó György szobrászművész alkotásaival. A második alkalommal Knyihár Amarilla festőművész és Poporny Attila szobrászművész munkáit láthatták az érdeklődők, a harmadik kiállítás pedig Nyakas Ilona kortárs művészeti gyűjteményéből adott ízelítőt. (A szerkesztő)

BELSŐ LÁTÁS

A BAB Galéria negyedik kiállítása Adorján Attila festőművész és Kontur András szobrászművész műveiből *Belső látás* címmel a közelmúltban, 2025. március elejétől május végéig volt látogatható. Ezt a tárlatot Latorcai Csaba, a KTM miniszterhelyettese nyitotta meg, a megnyitó után pedig a művészeti vezető, L. Simon László dedikálta *Személyes történelem* című esszéjét.

L. Simon a galériával kapcsolatos elképzeléseiről már az első tárlatuk idején elmondta: „A Budapest Art Bridge szándékaink szerint több lesz, mint képzőművészeti kiállítóhely. Polgári szalonként, irodalmi, zenei estek, könyvbemutatók, közéleti beszélgetések helyszínékként is fog működni. Mégpedig nonprofit helyként – nem állami vagy önkormányzati támogatásokból –, a helyet alapító tulajdonos, a kiváló mecénás-üzletember, Gerencsér László szándéka szerint. De nem titok, hogy később, ha bővülni tudunk, akkor kereskedelmi tevékenységet is folytatnánk.”

L. Simon László köszönti a vendégeket

Enteriőrök a kiállításból

Adorján Attila festőművész

1968-ban született Balassagyarmaton. A középiskola után Gyémánt László Óbudai Festőiskolájában tanult, majd a Magyar Képzőművészeti Egyetem festő szakára járt. 1996 után az MKE Mesterképzőt is elvégezte. Izgalmas mondanivalóit hiperrealista módon jeleníti meg vásznain. Munkái számos hazai és külföldi magángyűjteményben megtalálhatók, osztrák, svájci, német gyűjtő között közkedvelt, napjainkban is jó nevű hazai és külföldi galériák mutatják be munkáit. Mesterei Veress Sándor és Maurer Dóra voltak.

„Adorján Attila művészete a valóság és a képzelet határmezsgyéjén mozog. Legfőbb motivációi a festészeti hagyományok tiszteletén alapuló archaizálás és a klasszikus műfajok megújítása érdekében az anyagokkal, formákkal, eszközökkel történő kreatív kísérletezés. A megszülető művek megidéznek egyes irányzatokat, de valójában nem köthetők egyikhez sem. Adorján Attila a kezdeti szorosabb kötődéseken túllépve, sajátos új képi világot teremt. Egy valóságot, amely kizárólag csak az övé” – írja róla egyik kritikusa.

2003-ig a Fiatal Képzőművészek Stúdiójának, 1996-tól pedig folyamatosan a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének tagja.

Kontur András szobrászművész

1973-ban született Budapesten. Középfokú tanulmányait a Kőfaragási és Kőszobrászati Szakközépiskolában kezdte, majd ezt követően szerezte meg szobrászdiplomáját a Magyar Képzőművészeti Egyetem szobrász szakán. Mesterei Farkas Ádám és Karmó Zoltán voltak.

A fiatal művész 2007-ben részt vett abban a nagyszabású és komoly szakmai felkészültséget igénylő feladatban, amelynek során a Budapesti Műszaki Egyetem főhomlokzatának 1945-ben megsemmisült monumentális méretű, allegorikus kőszobrát rekonstruálták és újra felállították. A friss szemléletű és alapvetően gránittal, illetve mészkővel dolgozó művész szobrait a letisztult formavilág és a finoman áttört részletképzések, sőt, a kő anyagtulajdonságainak határait feszegető „kőfoszlányos” felületképzés jellemzi.

Kőből faragott művei erős szálakkal a hagyományhoz kapcsolódnak, de túl is lépnek rajtuk, új távlatokat nyitnak meg. Ez a kötődés és ez az eltávolodás, ez az értékörzés és ez az értéktartomány-tágítási szándék mind a művek anyagiségében, mind pedig a megmunkálásmódjukban tetten érhetők. A stílussteremtő tényezők tradíciókkal való átitatottsága mellett a művek jelenségvilágát is a múlttal teremtett viszony határozza meg. Kontur András kőszobrai a motívumaikon, technikai kivitelezésükön túl a mondanóik révén is a régmúlttal kezdeményeznek termékeny párbeszédet, de mindezeket túl szervesen kapcsolódnak a modern szobrászat törekvéseihez is.

Művei galériákban, kiállításokon, köztereken láthatóak. *Márton Áron püspök*, valamint *Mindszenty József bíboros* Budapestben található szobra is az ő keze munkáját dicséri. ◆ W. I.

Enteriorképek

BORBÉLY LÁSZLÓ

Százéves lenne Kemény Henrik

Kemény Henrik a műhelyében

Tudtam, hogy elszomorít majd a látvány, mégis kimentem a Népligetbe. Szerettem volna látni, hogy mi maradt meg Kemény Henrik bábszínházából. Nem akartam tudomást venni a jelenről, csak a régmúltról. Azokról a napokról, amikor még nem is éltem, mégis úgy érzem, részese vagyok az akkor történeteknek.

Kemény Henrik, becenevén Heni 1925-ben született, és a vásári bábjáték utolsó mohikánjává vált. Sorsa összekapaszkodott a népligeti vurstli múltjával. A huszadik század első évtizedétől kezdve már embersokaság járt ide, káprázatos óriáskerék, hullámvasút, mozi, műszínikör, dodzsem, céllövölde, barlangvasút, kör- és hajóhinta, rengeteg mutatványosbódé működött errefelé.

A család évszázados vásári bábjátékos hagyományokat követett, Henrik nagyapja, Korngut Salamon már önálló bábszínházat alapított. Édesapja, akit szintén Henriknek hívtak, egy ideig New Yorkban dolgozott, a Metro-Goldwyn-Mayer stúdióban, majd 1912-ben hazatért, az első világháború alatt tönkrementek. 1926-ban bábosbódét nyitott a Hűvösvölgyi Nagyréten. Játszottak a Fehérvári úton is. 1926-ban költöztek a Népligetbe, a szoba-konyhás lakásuk is ott volt. A Mutatványos téren akkoriban már sokkal nagyobb közönség gyűlt össze, mint a Hűvösvölgyben, és nem csak vasárnap lehetett bábozni. A Papa bábozott és vezette a színházat, Henrik édesanyja szabott és varrt, öltöztette a bábokat, pénztáros volt. A fiúk, Henrik és Matyi délutánonként segítettek, délelőtt iskolába jártak. A lánytestvérük, Pipike tanítónőnek készült, ő nem akart komédiás lenni.

A népligeti vurstliban volt a két női imitátor: Káposztás Zsuzsi és Vödör Böske, aztán Fleit bácsi, a vak zenebohóc, Braun bácsi, aki a Tükörvárost építette, a Dühöngő konyhát kitaláló Molnárék, a céllövölde, Halmos bácsi és Katica néni, Skoti, a fehér bohóc, Koller Gusztáv cirkuszigazgató, az oroszlánszámmal fellépő Halbelák bácsi és még sokan mások.

Emlékszem arra a régi téli napra, amikor Kemény Henrikkel és Dózsa László színművésszel hármásban sétáltunk errefelé, és ők meséikkel, történeteikkel annyira elbűvöltek. Azóta én is megtalálom az egykori

Magyar Műszínikör bejáratának kőoszlopait, ahol Henrikék szerint a mennybe költözött vándormutatványosok szívének melegtől mindig elolvad a hó... Mutatványosok, bohócok, kötélátancosok, zsonglőrök, légtornászok, bábosok kelnek életre bennem. Nem itt voltam gyerek, mint Dózsa László, nem itt váltam világhírű bábművésszé, mint Kemény Henrik, mégis ide tartozom a hozzájuk fűződő barátság által.

Vitéz Lászlót, merem remélni, senkinek sem kell bemutatni. Miképpen Csokipofát, Hakapeszi Makit vagy Süsüt sem. Azt azonban talán kevesen tudják, hogy Kemény Henrik 1931-ben húzta fel először a legendássá vált kesztyűs bábót. Ő alakította az iskolában pótvizsgázó Vitéz Lászlót, a testvére, Matyi volt Frici pajtás, az édesapjuk pedig a tanító bácsi. Henrik akkoriban kezdte ellesni a vásári komédiásoktól, hogyan változtatják el a hangjukat. Az édesapjuk 1945-ben munkaszolgálaton eltűnt, a testvérét elvitték málenkij robotra, így a háború után Henrik vette át az édesapjuk által alapított bábszínházat, mindent fel kellett újítaniuk, mert aknataulatot kaptak. Mialatt mesélt, a szemébe néztem, és nem volt kétségem afelől, hogy képzeletben most a paraván mögött áll és bábozik Vitéz Lászlóval, generációk nőttek fel kacagató művészi játékán.

Elég volt néhány szót váltanunk, máris megéreztem, hogy miért szent ez a hely kettőjük számára – az elpusztított vurstli talajából erednek gyökereik.

Dózsa László édesanyja is artista volt, fellépett légtornászokkal és dolgozott késdobáló partnereként. A kamaszodó Laci Halbelák bácsinál szerepelt szép sikerrel: „Szöke gyermekfej az oroszlán szájában!” Őt leginkább a *Műszínikör* színészei és színésznői vonzották mágnesként. Nem látta, hogy rongyosak, hogy mindegyik szegény, csak vonzotta a szüntelen taps, a lámpafény, ahogyan a vándormutatványosok himnuszában, az *Egy vándorcirkusz ócska padján* című dalban éneklie a fehér bohóc. Már ő sincsen köztünk, közel jó másfél éve kísértük utolsó útjára a temetőben.

Nekem még megmutatták, hogy hol álltak egykor a mutatványosbódék a Mutatványosok terétől kezdve a kastélyszerű Népligeti Sörcearnokig. A Krinolin, a Halmos bácsiék céllövöldéje, a Molnárék Dühöngő konyhája, a Braun bácsi Tükörvárosa, a Műszínikör, a hullámvasút, melyet úgy hívtak *A Kárpátoktól az Adriáig*, az óriáskerék és még sok minden, ami nélkül egy vérbeli vurstli elképzelhetetlen.

A világháború nem okozott akkora kárt a vurstliban, mint az ötvenes években az államosítás. 1953-ban felszámolták, az épületeket lebontották, Kemény Henriket Vitéz Lászlóval „államosították”. Az Állami Bábszínházban lépett fel, az ő nevéhez fűződik 1955-ben az első vidéki bábszínház megalapítása Győrben. 1964-ben elvégeztették vele a Bábszínészképzőt. Két évtized alatt számos bábót tervezett, és visszatért a vándorbábozáshoz, egy Trabanttal kezdte járni az országot. 1992-ben, az Állami Bábszínház kettéválásakor a Kolibri Színházhoz csatlakozott. A népligeti bábszínház évtizedekig üresen állt, Kemény Henriknek sok leleménnyel, már-már Vitéz Lászlóhoz méltó találékonysággal és furfanggal sikerült elérnie, hogy ne bontsák le, aztán 1982-ben védetté nyilvánították, majd alapítványi támogatással 1989-ben felújították, és egy díszelőadással újra átadták. Azóta azonban az épületben előadás nem volt. Kemény Henrik halála előtt néhány héttel, 2011-ben tűz martalékvá vált az építmény.

Tekintetem még egyszer körbejárt, és szemem rátalált a vaskos fekete nyárfára, melyet még Kemény Henrik ültetett. Megkeresem a törzsén a bevésést: KH 1956. Ujjaimmal gyöngéden megsimogattam, mintha – varázslói hatalommal felruházva – az idős mester ráncokkal teli arcáról próbálnám meg száműzni a könnyeket. ➡

Olvásóink tudják, hogy lapunkban rendre figyelemmel kísérjük a jubileumi alkalmakat és a jubiláló szerzőket. Mostani számunk az évfordulók tekintetében a szokásosnál is kiadósabbra sikerült. Ottlik Géza Kossuth-díjas író is, aki harmincöt évvel ezelőtt távozott közülünk, így került a lap látókörébe. Ottlik sajnos nem tartozik a közismert írók táborába, az Iskola a határon című regényén kívül, amely 1959-ben jelent meg és igen sok nyelven adták ki fordításban is, kevés munkáját ismeri a közönség. Emlékezzünk most rá néhány derűs rövidebb írásával, szellemes cikkével az 1940-es évek tájékáról. (A szerkesztő)

OTTLIK GÉZA FOGLALKOZÁSA? ÍRÓ

Mi a villamos?

Tegnap egy zúfolt villamoson utaztam. Nem egészen rajtam múlt, hogy felszálltam. Szívesen visszafordultam volna még a lépcsőről is, csakhogy már késő volt. A közakarat, mondhatnám, a kollektív közlekedési akarat, felsodort a kocsira. Éreztem, hogy a kalappal valami baj történt, benyomódott, fülemre csúszott, a szegélye lekonyult. Nem tudtam megigazítani, bármennyire vágytam rá. Mindkét kezem le volt szorítva az oldalamhoz, szóba sem jöhetett, hogy bármelyiket is felemelhessem. Még mindig kedvezőbb helyzetben voltam azonban szomszédomnál, aki az imént még egy borszjiba kapaszkodott, most azonban odébb kerülve, keze fennmaradt a levegőben, könyékben gyengéden meghajlítva, s így kellett folytatnia az utazást, a magát megadó katona ismeretes tartásában.

Mögöttem a kalauz dolgozott. A jegyeket kezelte, s könyökével erőteljes ütésekkel mért a vesémre. Ez bántott. Az egyik kanyarodóban félfordulattal az ablakhoz csúsztam. Tervem az volt, hogy az általános balra dőlést felhasználva, megközelíthetem a kijáratot. Ellenkező irányba nyomtak. Forradalmi hangulat kezdett terjengeni bennem. Ekkor észrevettem a zúzmarás, párás ablaküvegen egy odamázolt, még olvasható mondatot: „Mi a villamos? – Rút csingilingi ház.”

Nyilvánvaló volt, hogy egy költeménnyel állok szemközt. Első pillanatban butának véltem a sort. A betűk halványultak az üvegen, de világosodtak bennem. Egyre jobban kezdett tetszeni az ismeretlen költő műve. Különösen a tömörsége. S hogy ilyen tétovázás nélkül megfelel önnön kérdésére. Mint Berzsenyi: „Mi a magyar most? – Rút sybarita ház.” Ezen a nyomon indult el a költőnk.

A mérgelem elpárolgott. A csingilingi ház lefegyverzett. Mert nem egyéb, mint népköltészet. Éppúgy, mint a kuruc dalok, a székely balladák, vagy a pesti utca egykori éneke: „Mátyást mostan választotta – Mind ez ország királyságra...” Vagy mint vásáraink kedvenc rádióüzenete: „A tokaji csúszik, a pengő úszik.” Ez is erőteljes, kifejező költemény, ha

én – köztünk szólva – nem szeretem is annyira. Nincsen szerzője. A villamos ismeretlen költőjét se kutassuk. Más jutott eszembe.

Ismerjük a villamosok számtalan csinos zománctáblácskáját: Tilos A Köpködés, vagy A Középső Ajtók Ideiglenesen Nem Működnek, vagy még inkább: A Peronon Csak Hat Személy Tartózkodhat. Hasznos volna, ha ezeknek a mintájára vagy a fölöslegessé váltak helyett a vállalat csináltatna ilyen kis táblácskákat, s minden kocsihoz feltűnően elhelyezné, ezzel a verssel: „Mi a villamos? – Rút csingilingi ház.” Bizonyára enyhítené a helyzetet, ahogyan engem is megnyugtatt. Van ebben az együgyű sorban egy szikrája a költészetnek, a humornak, márpedig, szentül hiszem, a költészet és a humor legalább olyan fontos nyersanyagok, mint a kőolaj vagy a szén, s legalább olyan közszükségleti cikkek, mint a búzaliszt vagy a szalonna.

Szellemidézés

Móricz Zsigmond nem sokkal halála előtt elment a híres óbudai médiumhoz; azután elmondotta a maga gyanakvó, ízes, okos módján, miként folyt le a spiritizista ülés. Panaszkodott, hogy Verebélyinek, a művelt orvostanárnak, majd Surányinak, a választékos és elmés írónak a szelleme olyan mondatokban szólt hozzá a médiumon keresztül, melyek nem haladták volna meg egy óbudai sváb asszony képességeit sem. „Szeretett kartárs úr” – így szólt hozzája az író, „Inni mindig sok víz” – ilyesféleképpen beszélt az orvos. „Mindenesetre – tette hozzá Móricz Zsigmond – a lábamat ütések érték.”

Az óbudai médium-hölgyet most nemrégiben leleplezte egy versenytársa önnön magával egyetemben. Közönséges és meglehetősen együgyű szemfényvesztésnek nyilvánította mindkettejük hókuszpókuszeit, tiszteletre méltó önmegtadással. Már egyszer régebben is történt hasonló leleplezés; kitűnt, hogy az asztrálist, vagy talán: ektoplazma, nem egyéb libazsíros vattánál. Vessük-e félre ezek szerint az egész spiritizmust mint hibbant és szánalmas bárgyúságot? Móricz Zsigmond ezt nem

mondja. Láthatóan nincsen kedve ilyen túlságosan sima, gondtalan elintézéshez. Nem szól afelől, hogy hisz-e benne vagy sem. Hallgat. Ugyanúgy, mint az a nagy európai író, aki regényében szabatosan leír egy szellemidéző ülést, s meg is jelenteti a halott fiatalembert, anélkül természetesen, hogy véleményét közölné a spiritizmusról.

Hogyan lehetséges, hogy ez a rendkívül józan, éleseszű író nem nyilvánítja bolondságnak azt, ami minden értelmes ember előtt bolondság? Hiszen bizonyára ő is annak tartja. A dolog nyitja közel fekszik a regényírás titkához, az író alkotó módszeréhez. Az író ugyanis teljes felelősséggel és alázattal közelkedik egy tárgyhoz, s csak annyit mond el róla, amennyit tökéletes bizonyossággal tud, ami igaz. Az igazság természetesen igen bonyolult dolog, s a felismeréséhez és szavakkal való kifejezéséhez különleges tehetség szükséges. Akárhány bölcs és kiváló ember akadna, aki azt mondaná, hogy a szellemidézés nem ostobaság. Az író úgy érzi, egyik állítás sem lenne igaz. Noha talán tudna is e két ellentétes mondatnál sokkalta mélyrehatóbb, érzékenyebb véleményt mondani a spiritizmusról, mégis inkább hallgat, mert amit kimond, az nem lehet kevesebb sohasem az igazságnál. Ez a konok magatartás a titka az igazi író hitelének. Ezt nagyon jól érzi minden rendbeli olvasó, amikor ösztönszerűen a Móricz Zsigmondokhoz fordul a napjainkat elárasztó politikai szónokoktól, még akkor is, ha azok jóhiszeműen, becsületes szívvel igyekeznek reája tukmálni véleményeiket. Politikai nézetekre, azt hiszem, nincsen feltétlenül szüksége az embernek; de egy kevés igazságra, okvetlenül.

A nyomdában

1943. márc. 15.

A Kossuth Lajos utca és a Szép utca sarkán, a magkereskedés, dohánytőzsde, műköszörűs helyén valaha Landerer és Heckenast nyomdája állott. Kilencvenöt évvel ezelőtt, egy szerdai napon néhány fiatalember nyitott be ide. Ólomfényű délelőtt volt, a havas eső minduntalan elállt s újra megeredt. Ilyen időbe a jó

Ottlik Géza
portréja

kutyát is kár kiverni. Az utcán mégis nyüzsgött a nép: diákok, nők, kürtökálapos polgárok. Landerer Lajos már várta a küldöttséget. Petőfi előrelépett, kezében a Tizenkét Pont és a verse kéziratával. „Azért jöttünk – szól –, hogy a két kéziratot kinyomassuk.” „Lehetetlen, uraim – felelte Landerer szenvtelenül. – Nincs rajta a cenzor engedélye.” A küldöttség tagjai zavartan néztek össze. Hamarjában nem tudták, mitévők legyenek most. Ekkor Landerer egy lépést tett Irinyi felé, és ezt súgta: „Foglaljanak le egy sajtót!”

Irinyi rátette kezét a legnagyobbik sajtógépre, és Landerer fejet hajtott: „Az erőszaknak nem állhatok ellent.” Habozás nélkül munkába fogtak. A nyomda kék zubbonyos munkásai, akik némán figyelték a jelenetet, most megmozdultak. „Éljen a sajtószabadság!” – kiáltották. A két kéziratot szétvagdalták, és tíz betűszedő lázas sietséggel kezdett dolgozni. Azután megindultak a gépek, s fél tizenkettőre Irinyi kiránthatta a hengerek közül a „Mit kíván a magyar nemzet?” legelső, festéktől nedves példányát. Kilépett vele az utcára, és meglobogtatta a feje fölött; tomboló lelkesedés fogadta. A nap dátumát harsogta az emberek közé, hogy tanulják meg.

Megtanultuk. Ez a keltezés zsebnaptáromban ma már pirossal van nyomva. Valamennyien ismerjük a nap részletes történetét, úgyhogy ezt a nyomdai jelenetet is fölösleges volt elmondanom.

Mégis elmondtam, mert jólesett elmondanom. Figyeljünk csak: erre az összejátszásra,

a nemzetnek erre az öntudatos cinkosságára. A művelt, higgadt, ötvenéves nyomdatulajdonos sűg a forradalmároknak. Jól érzi ő a jelenet nagyvonalú színpadiasságát; pusztán szerénységből sűg, nem óvatosságból, hiszen ezt a sűgást még Bécsben is tisztán fogják majd hallani. De Landerer nem kíván tolakodni, beéri a halk szereppel, a mellékességgel – és mégis megtesz mindent. A Pilvax gyerekbereinek lázas a feje, olykor sűgni kell nekik, mégsíncsen zökkenő, a csodálatos összjáték viszi előre az óramutatót, mert valami módon egyet gondolnak mindannyian, Landerer és a diákok, Rottenbiller Lipót alpolgármester és a nyomdászok, a városi tanács és az utcanép. Milyen egyszerű ez, uramisten! S milyen bonyolult, egyet gondolni. Vigyázzunk. Az ilyen gondolat igaz és jó, s ámbár sugárzóan tiszta, mégsem tudná senki más megfogalmazni, mint a költő. Politikus, bölcsész, tudós meg se kísérelje! Petőfi Sándornak sikerült, s bizonyára ma is sikerülne. Milyen jó lenne tétovázás nélkül követni őt. Csakhogy az ilyen pillanatok, amelyben valami módon egyet gondolunk mindannyian, s amelyek valójában nemzetet teszik a népet, módfelett ritkák. A dolgunk csak annyi, hogy közben is mindig készek legyünk rá. Maradjon a lelkünkben egy szöglet fiatalon és tisztán, mint Landerer cégtulajdonos polgártársnak maradt.

Naplóoldalak

1939. november 4.

Az anyakönyvvezető hasán vastag nemzeti színek. Két karosszékben ülünk előtte társammal, aki e percben már a feleségem. A Krisztina körüton csörömpöl egy villamos. Idebent kínos csönd van, az anyakönyvvezető körmöl, hatalmas könyvbe írja be adatainkat.

- Született?
- Budapesten – mondom.
- Év?

Megmondom.

- Foglalkozása?

– Író. – Ezt gyorsan mondom, szeretnék túlesni rajta. Aligha el nem pirultam. Készültem a kérdésre, féltem is tőle. De mit mondhatnék egyebet? Egyetemi hallgató, ezt már nemigen használhatom. Magánzó? Ez igen ostoba. Talán elcsúszik a dolog így is. De nem. Baj lesz belőle, amint sejtettem. Az anyakönyvvezető keze megáll, megdermed, leteszi a tollat. Feltolja a szemüvegét, és rám mered elképedve.

- Hogyhogy?
- Író – ismétlem csökönnyösen.

– Hírlapíró? Közíró?

– Nem.

– Nem újságíró?

– Nem. Író vagyok.

Az anyakönyvvezető nem mondható fiatal embernek, hatvan felé járhat. Látszik, hogy ilyesmi még nem fordult elő vele. Nem tudja, mit írjon be a megfelelő rovatba. Verejtékezik. Most már sajnálom a makacskodásomat. Azt kellett volna mondanom, hogy állástalan diplomás vagyok, vagy munkanélküli tanár. Vagy mégis hogy magánzó vagy újságíró. De nem mertem hazudni, mert nem léptem be sem az állástalan diplomások, sem a munkanélküli keresztények országos szövetségébe, a Sajtó Kamara pedig nemrég utasította el a felvételemet. Az anyakönyvvezető töpreng, erős-egészséges fiatalember vagyok, fogja mindjárt mondani, miért nem választok magamnak egy tisztességes magyarországi foglalkozást? Azután mégsem mondja, sóhajt, megkönnyebbülnen, mert eszébe jut valami, és beírja az üres rovatba: *magáníró*. Magáníró.

Mélységesen érzem a jóindulatát, türelmét. Még egy helyre beírja, hogy magáníró, aztán kiegyenesedik, hasán megfeszül a széles nemzetiszínű szalag.

Patt

Egy régi filmet láttam a múltkoriban, Johann Strauss életéről. A muzsikus feleségül vesz egy bájos fiatal lányt, sohasem kell csalódnia benne, boldog szerelemben élnek, s közben karrierje is halad, sikerei szaporodnak. Aztán egyszer megismerkedik egy pompás énekesnővel. Hajnalig kocsikáznak a bécsi erdőn. Egymásba szeretnek. Ilyenkor a következők szoktak történni a filmekben: a feleség lelövi az énekesnőt. A férj megszökik a nővel. Az énekesnő lelövi a feleséget. A férj lelő egy fölösleges herceget, és utána öngyilkos lesz. És így tovább. Vagy ez, vagy az.

Ezúttal azonban a gyártókat mégiscsak köztötte az a kényszer, hogy egy ismert zeneszerző élettörténetéről van szó, a harminchárom drámai helyzet közül tehát kénytelenül egy harmincnyediket választottak: senki nem löle senkit, a film hőse mégsem ül hajóra a ragyogó szőke énekesnővel, nincs képe otthagyni szelíd, kedves feleségét, inkább rosszkedvű lesz egy kicsit. Az történik vele, ami bárkivel történni szokott az életben. S itt majdnem jó lesz a film. Mi lesz a „nagy szenvedéllyel”? Semmi, a nyárspolgári valóság a nyakára hágott. Mi ez, tragédia, komédia? Sem nem tragikusan, sem nem „happy-ending”-gel: ez a film „patt”-tal végződik. Akár elment volna a hős szép új szerelmével azon a hajón, akár ott marad a réginél, akár faképnél hagyja mind a kettőt: rosszul cselekszik. Úgy jár, mint valamennyien járunk az életben, sakkasztánkon lassan kifogyunk a lépésekből, s aztán mozdulatlanul szomorkodhatunk. ♣

LEXIKON: Ottlik Géza (Budapest, 1912 – Budapest, 1990) Kossuth- és József Attila-díjas magyar író, műfordító. A magyar intellektuális próza kiváló alkotója. Kiemelkedő tudású bridzversenyző, többszörös magyar bajnok, valamint világhírű szakíró, a bridzsjáték megújítója. Ottlik irodalmi életműve nem mondható terjedelmesnek, holott szakadatlanul dolgozott. Műfordításainak száma sokkal nagyobb, mint eredeti műveié. Regényei, kisregényei, novellái, tanulmányai, kisebb esszéi és kritikái együtt beleférnek öt kisebb kötetbe.

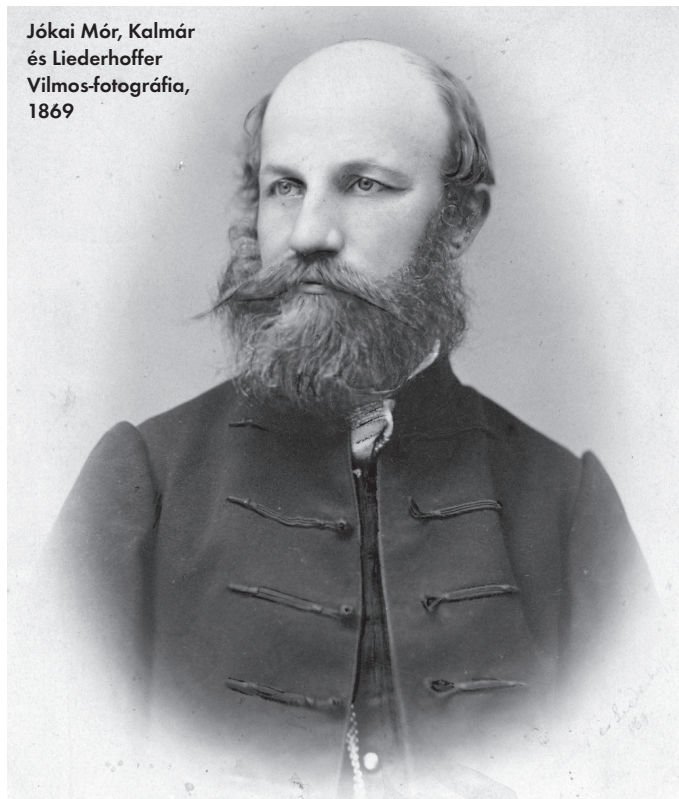
JÓKAI 200

Jókai Mór születésének 200. évfordulója alkalmából az Országgyűlés emlékévvé nyilvánította a 2025-ös évet, és erről a Lyukasóra folyóirat előző duplaszámában már színes összeállítást adtunk közre. Munkássága és közéleti tevékenysége előtt tisztelegve nemcsak a közmédia csatornáin, hanem országszerte folyamatosan zajlanak a megemlékezések és a műsorok, bemutatva életművét és szellemi hagyatékát. Ezek között tallózva lapunkban is nyomon követjük az emlékv egy-egy eseményét. Alábbi beszámolóinkban a Petőfi Irodalmi Múzeum Jókai-emlékézéseire irányítjuk a figyelmet. (A szerkesztő)

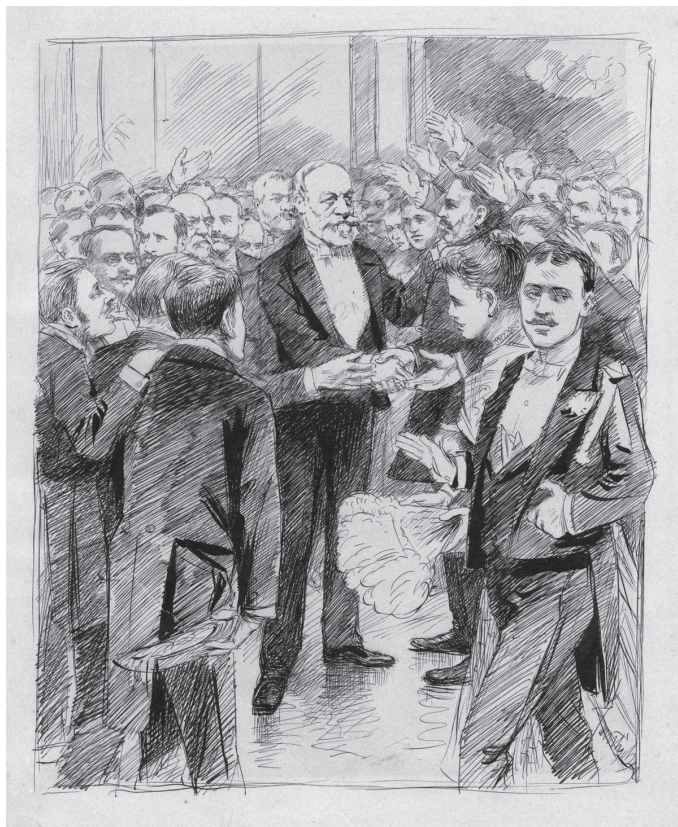
Kandalló óra

Jókai Mór, Kalmár és Liederhoffer Vilmos-fotográfia, 1869

Díszalbum Jókainak, korabeli ötvösremek

Jókai írószekrénye

Jókai Mór 50 éves írói jubileuma, Jantyk Mátyás rajza

Jókai pavilonja a Svábhegyen, ismeretlen rajza

Kedves Sándorom

Kérlek, jöj el korán 18-an csütörtökön
 vasárnap 12 éves születésnapomra,
 este nyolc óráig. Tiszta Kálmánis
 eljön a sarokk Kempinával; de
 Te csak 8 órára jöj, a hi nem
 tudsz sarokkhozni

Csokolom Ismét és a gyere,
 Keres, minden áldás kíván
 kereső bátyád
 Jókai Mór

Mp 97 13 II

Jókai levele Hegedüs Sándorhoz, 1897

Jókai íróasztala

Jókai 200 szabadon

Éppen Jókai Mór 200 éves születésnapja alkalmából – 2025. február 18-ától – szabadon hozzáférhetővé vált az érdeklődők számára az online összeállítás, amely az Iparművészeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, a Magyar Természettudományi Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár, a Petőfi Irodalmi Múzeum és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum gyűjteményeiből ad válogatást, mintegy 200 darab műtárgyat mutatva be a páratlan értékű Jókai-hagyatékából.

A Jókai 200 szabadon weboldalon a látogató kötetlenül barangolhat a kéziratok, fotók, képzőművészeti alkotások, könyvek, folyóiratok, színlapok és iparművészeti értékű tárgyi emlékek világában. Így nem csupán Jókai életrajza és regényei kerülhetnek közelebb a nagyközönséghez, hanem hihetetlenül szerteágazó, közéleti, szerkesztői, tudományos tevékenysége is. Maga a kor elevenedik meg Jókainak a XIX. századot csaknem kitöltő életpályáját végigpásztázva. A képek és a szövegek egyaránt a minőségi időtöltést kereső látogatók érdeklődésére tarthatnak számot, hisz elsősorban az érdekességeket, az értékes műtárgyakat válogatták ki a nyilvánossá tétel során.

Jókai 50. írói jubileumára készült

Megismerkedhetünk például Jókai komáromi gyermekkorának tárgyi emlékeivel, ezeket az ereklyéket haláláig őrizte az író. Fiatalkorának igazi ambíciója, hogy festő lesz, ezekből a képekből, rajzokból is közzétesznek egy színes válogatást. A szerkesztő, hírlapíró Jókait számos ritka értékű folyóirata, a mohó tudásszomjjal olvasó, a történetírás és a természettudomány iránt elkötelezett szerzőt pedig könyvtára kincsei mutatják be.

Jókai az első szerző, aki tudatosan és kedvvel áll a korszak legkiválóbb fényképeseinek kamerája elé, a sokféle arckép, beállítás és a személyes terek sokasága beszipantják a nézőt, aligha lehet elszakadni e virtuális fényképalbum lapozgatásától. És kevés szerzőből lesz *írófejedelem*, Jókai 50. szerzői jubileumának tárgyi emlékei a magyar irodalom- és mentalitástörténet sajátos fejezetébe engednek bepillantást.

A legközvetlenebb, személyes kapcsolatot a látogatóval Jókai jellegzetes, lila tintával írott, gyöngybetűs, karakteres sorai jelentik. Révai Mór, az író elkötelezett híve, kiadója így vallott róla: „Milyen Jókai kézirata? A legszebb kézirata, amit valaha láttam, pedig sokat láttam. Kis quart oldalak, finom papír lila tintával, apró, szabályos betűkkel telehintve, egyenletes sorokban, egyforma távolságban, mintha megolvasta volna, mindig 24–25 sor egy oldalon. Oldalakon végig alig egy-egy javítás, egy-egy helyreigazítás.”

Jókai Mór a Svábhegyen

Kertész vagyok, és ez büszkeségem – Jókai Mór a Svábhegyen – ez a teljes címe a PIM március 15-én nyílt kiállításának a Jókai-kertben, a főváros XII. kerületében, a Költő utcában, amely októbert 31-éig várja a látogatókat.

Az 1850-es években a budai Svábhegy egyre népszerűbb kiránduló- és nyaralóhely lett a pesti polgárok körében. Ekkor vásárolt itt birtokot Jókai Mór feleségével, Laborfalvi Rózával együtt. Így ír erről: „Mikor az én svábhegyi telkemet megvásároltam Schweitzer hegedűgyárostól, házastul 2200 forintért, akkor azon nem volt egyetlenegy gyümölcsfa sem. Tavaly kínáltak már ezért a kertemért épületestül harmincezer forintot. De hát nem adom el. Ez az én életemnek a föltétele. Egymillióért sem tudnék magamnak jó egészséget és jó kedélyt vásárolni, amit a kertem megad nekem.”

A gyümölcsfákkal, szőlővel, virágokkal, madarakkal teli kertben szerzett élményeit megosztotta olvasóival is. Regényeiben és kertészkedéssel kapcsolatos ismeretterjesztő cikkeiben írta meg tapasztalatait. Miközben jellegzetes, lila tintás betűivel papírlapok ezreit töltötte meg, boráskodott is, gyümölcskiállításokra vitte terményeit, és a parlamentben is felszólalt szőlészeti témákban.

A feljegyzések szerint két regénye, az *Egy magyar nábob* és a *Kárpáthy Zoltán* honoráriumából vásárolta meg Jókai a svábhegyi telket, és mint egy derék gazda, olyan szakértelemmel nyilatkozik a megműveléséről: „*Hogyan kell a földet megcsinálni: azt én a svábhegyi telkemen megmutattam*” – így kezdődik a *Kertészetgazdászati jegyzetek* című mű értekezése. „*Az egy elhagyott kőbánya volt, melyben mély gödrök váltogatták egymást roppant agyaghalmokkal, szakadékos meredélyekkel, s a hol a silány talaj nem fizette vissza a belevetett magot. És most ebben az elátkozott talajban óriási gyümölcsfák diszlenek, a mik minden évben gazdag termésel fizetnek.*”

Laborfalvi Róza falusi gazdaasszonyokat felülmúló szakértelemmel irányította saját svábhegyi birodalmát: a konyhát, veteményeskertet, baromfiudvart, gondozta újfundlandi kutyáit, madarait.

Nyaralójuk helyén ma a Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóságának épülete áll, a volt présház ad otthont a Petőfi Irodalmi Múzeum kiállításának. ♡ W. I.

A Svábhegyen a Jókai-kert felé

Jókai-kert

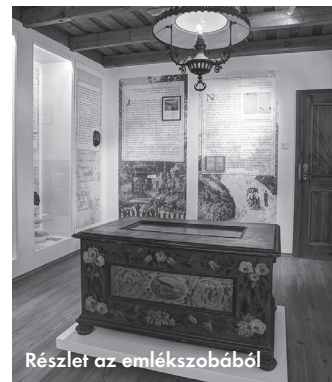

Jókai-émlékszoba a Svábhegyen

Jókai kedvenc kőpadja

A kis présház a Jókai-kertben

Részlet az emlékszobából

JANKOVICS MARCELL KIÁLLÍTÁSA RÓMÁBAN

„A remény zarándokai” mottó jegyében még a néhai Ferenc pápa hirdette meg a 2025-ös szentévet, amely Rómában az általa vezetett ünnepélyes szertartással vette kezdetét 2024. december 24-én. A szentév első magyar rendezvénye Jankovics Marcell művészeti örökségét mutatta be multimedialis kiállítás keretében. A *Jankovics Marcell: Hit, remény és rajzfilm* címet viselő tárlat a szentszéki magyar nagykövetség révén vált valóra, megnyitóját január 16-án tartották a vatikáni Kancellária Palotában. A tárlat védnöke Szász Jenő miniszteri biztos, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke, kurátora Tóth Norbert, a kutatóintézet munkatársa, szerkesztője pedig a művész özvegye, Rubovszky Éva.

A kiállítás a hit, a remény és a rajzfilm tematikáját követve négy egymást követő teremben mutatja be Jankovics életművét, amely a nagyközönség számára is értelmezhető rajzfilm segítségével helyezi el a sajátosan magyar örökséget az egyetemes keresztény kulturális kincsben. A multimédiás tárlat célja, hogy a magyar kulturális örökséget a keresztény hit fényében tárja a látogatók elé. A termek egymásutánisága, a tematika, az installációk – mozgó, álló képek, fények, illatok, hangok – megjelenítése belső dinamikát kölcsönöznek a tárlat egészének. Az olasz, angol és magyar nyelven hozzáférhető kiállítást a keresztény

történelmi hagyományok, a kortárs reflexiók és válaszok együttes jelenléte jellemzi.

A Kancellária Palota dísztermében rendezett eseményen közel száz vendég vett részt a Szentszék mellé akkreditált diplomáciai testület, a magyar és olasz kulturális élet képviselői, a sajtó és a római magyar közösség részéről. Az illusztris megnyitón köszöntőbeszédet mondott Habsburg-Lotharingiai Eduárd szentszéki magyar nagykövet, Rubovszky Éva, a művész özvegye, Jan Maria Chun Yean Choong, a szentszéki államtitkárság munkatársa, Enzo D’Alò neves olasz rendező és forgatókönyvíró, valamint Szemadám György festőművész és író.

Jan Maria Chun Yean Choong köszöntőbeszédében a művész alkotásaira hivatkozva megállapította: „Jankovics művészete arra hív minket, hogy elgondolkodjunk a bennünket összekötő spirituális és kulturális gyökereken azáltal, hogy a remény üzenetévé alakít minden egyes képet. E kiváló magyar művész alkotásai, amelyek életre keltik a szakrális történeteket és szimbólumokat, kézzelfogható példái annak, hogy a szépség hid lehet a transzcendencia és a remény felé vezető úton.” Majd elismerését fejezte ki a kezdeményezés szervezőinek és mindazoknak, akik lehetővé tették a magyar kultúra ünnepét ezen a jelentős helyszínen a szentév alkalmából. ❖ W. I.

Jankovics
Marcell
portréja

Enteriőr a kiállításból

Az István, a király ősbemutatója a Királydombon, 1983

Szörényi ifjúkori portréja

Az Illés-együttes a Táncdalfesztivál döntőjében, 1968

Szörényi Levente portréja

Hoppál Péter köszönti Szörényit a Zeneakadémián

Szörényi Levente fiával Örsrel, a Szörényi-pincében

2015-ben ismét a Királydombon, Szörényi énekel az István, a királyban

RENEZÁNSZ EMBER A HOLDVILÁG-ÁROK VIDÉKÉRŐL

Szörényi Levente 80

*Ez év április 26-án ünnepelte 80. születésnapját Szörényi Levente Kossuth- és Erkel Ferenc-díjas zeneszerző, előadóművész, a magyar könnyűzenei élet emblematikus alakja, aki az Illés-együttes tagjaként vált országosan ismertté a 60-as években. Nevéhez fűződik a magyar rockopera műfajának megszületése, legismertebb alkotása az 1983-ban bemutatott *István, a király*, amelyet Bródy Jánossal közösen jegyeznek. Pályafutása során számos korszakalkotó darabot és zeneművet komponált, köztük a *Kömüves Kelemen* című rockballadát és az *Atilla – Isten kardja* című rockoperát. Műveiben ötvözte a népzenei hagyományokat a modern zenei kifejezőmódokkal. Különlegesnek számít nemcsak a Szörényi-életműben, hanem a nemzetközi zenei életben is a Fénylő ölednek édes örömeiben... (alcíme: *Innin és Dumuzi*) szakrális oratóriuma. A mű a megfajzott agyagtáblákon szereplő sumér-akkád költemények, szerelmesversek felhasználásával készült – és sokkal inkább kortárs klasszikus kompozíció, mint könnyűzene. (A szerkesztő)*

Családja a második világháború utolsó napjaiban az ausztriai Gmundenbe menekült, ott született Szörényi Levente 1945-ben. 1945 őszén azonban hazatértek. A családban több hivatásos zenész is volt, valamint festőművész-grafikus – főiskolai tanár apjuk maga is hegedült, Levente és bátyja, Szabolcs szintén hegedülni tanult. A szülők 1956 szeptemberében mindkettőjüket beírták a szobi állami fiúnevelő intézetbe, ott bekerültek az intézet mandolinzenekarába. Az 1950-es években a Franciaországban élő nagymama gyakran küldött csomagot a családnak, 1960 táján az egyik csomagban egy bunda érkezett, amely dollárokat rejtett magában. Ebből a pénzből kapta meg Levente az első gitárját.

Bár megérintette a rockzene, és négy évig énekelni is tanult, Szörényi Levente sebészorvosnak készült. Érettségi után azonban úgy döntött, hogy zenészként folytatja. 1963-ban már játszott a rádiós Stúdió 11-gyel, néha a Bergendy- és az Illés-együttessel. Az Illés-együttessel az 1965 januárjában csatlakozott, ám a tagságot csak úgy vállalta, ha baszszusgitáros testvérét is hozhatja. Az Illés klasszikussá vált felállása – a két Szörényin kívül a billentyűs hangszereken játszó Illés Lajos, a gitáros Bródy János és a dobos Pásztory Zoltán – 1965-re alakult ki. Akkor születtek meg az első magyar nyelvű beatdalok (*Az utcán, Ó, mondd*). Koncz Zsuzsa pedig a tévében elénekelte *Rohan az idő* című dalukat.

1966-ban az I. Táncdalfesztiválon megosztott második díjat nyertek a *Még fáj minden csók* című számukkal, az 1968-as fesztiválról pedig az *Amikor én még kisserác voltam* című, népzenei gyökerű szerzeménnyükkel szinte minden díjat elhoztak. Az Illés a csúcsra ért, az ország legnépszerűbb zenekara lett az Omega és a Metró mellett, dalaik rendre a slágerlista élére kerültek, koncertjeik hatalmas sikert arattak. Számaik zömét Szörényi Levente szerezte és a Bródy János által írt, gyakran áthallásos, politikailag kényes szövegek az előző nemzedék magatartás-

mintái ellen lázadó ifjúság életérzését fejezték ki. Bár Levente nem volt rocksztáralk, mégis az együttes meghatározó alakja lett.

Az Illés állandó nyomás alatt állt, a hatalom megpróbálta kontrollálni, egyben az ifjúság megnyerésére is felhasználni az együttes tagjait, így a sok hercehurca miatt három év múlva feloszlott. (Az együttes akkor letiltott *Good-bye, London* című albuma például csak 2018-ban jelent meg.) A Szörényi testvérek Bródyval együtt a Fonográf együttesben folytatták. A sokrétű, igényes zenét többszólamú vokállal megszólaltató hattagú zenekar egy évtizeden át működött, Levente emlékeztető slágerekkel gazdagította a repertoárt, mesterien ötvözte a különböző zenei stílusokat. 1984-ben visszavonult ugyan a színpadtól, de az Illés, illetve a Fonográf nosztalgiaconcertjein, majd azóta szülőben többször is fellépett, többek közt Kovács Katalin, Sebestyén Mártával és Rost Andreával. Huszonnégy magyar film zenéjét is ő szerezte.

Zeneszerzőként Szörényi Levente nevéhez fűződik a magyar népzene és a modern beat- és rockzene ötvözése, ezáltal a népzene népszerűsítése is. A rockopera műfajának hazai meghonosítója, 1982-ben mutatták be *Kömüves Kelemen* című rockballadáját, egy évvel később pedig talán leghíresebb művét az *István, a király* című rockoperát, amely a rendszerváltás előtti Magyarország egyik fontos kulturális szimbóluma lett. 1989-ben oratóriumot írt (*Fénylő ölednek édes örömeiben...*), majd újabb színpadi művek következtek: *Atilla, Isten kardja* (1993), *A kiátkozott* (1997), *Veled, Uram* (2000), *Ének a csodaszarvasról* (2001). És több könyve is megjelent.

Munkáját számos elismeréssel, díjjal jutalmazták, többek között 1983-ban Erkel Ferenc-díjat, 1994-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje kitüntetését kapott. 1996-ban a Huszka Jenő-életműdíjat vehette át, 2000-ben Kossuth-díjjal tüntették ki megosztva az Illés-együttes tagjaival. 2003-ban Prima díjat, 2012-ben Jubileumi Prima Primissima díjat kapott, 2010-ben Budapest díszpolgára lett, 2020-ban Emberi méltóságért díjjal ismerték el.

Felesége volt Kovács Zsuzsa színművész, tőle született egyetlen fia, Szörényi Örs, két unokája van. Fia szintén zenész lett, dalszerző, dzsesszdobos, valamint elnöke az apja életműve gondozására 2018-ban létrehozott Második Idő Alapítvány kuratóriumának.

Az életében zenészlegendaként jegyzett Szörényi Levente ma is aktív, a Balaton-felvidéken szőlészettel-borászattal foglalkozik. Pilisszántón él, ahol a közeli Holdvirág-árokban régészeti kutatásokat is folytat. Életrajzi kötete *Szörényi – Rohan az idő* címmel jelent meg 2015-ben, Stumpf András tollából. Idén januárban a Zeneakadémián koncerttel köszöntötték 80. születésnapja alkalmából.

A magyar kormány nevében Hoppál Péter kormánybiztos (egyházzenész, karnagy) mondott laudációt, az utolsó magyar reneszánsz embernek nevezve őt, akiről tudjuk, hogy „...számos műfajban alkotott, filmzenéket is komponált, régészkedik, könyveket ír, ráadásul remek borász. Drága Mester, Isten éltesen sokáig!”

LEXIKON: Szörényi Levente zeneművei: *Human Rights* (beatoratórium, 1971), *Kömüves Kelemen* (rockballada, 1982), *István, a király* (rockopera, 1983), *Fehér Anna* (rockballada, 1988), *Fénylő ölednek édes örömeiben...* (Alcím: *Innin és Dumuzi*, oratórium, 1989), *Atilla – Isten kardja* (rockopera, 1993), *A kiátkozott* (zenés történelmi játék, 1997), *Atilla – Isten kardja* (trilógia-változat, 1999), *Veled, Uram!* (történelmi opera, 2000), *István, a király* (felújított változat, 2000), *Atilla – Isten kardja* (felújított változat, 2000), *Ének a csodaszarvasról* (zenekei szvit, 2003), *Elég volt!* (kóruskantáta, 2003), *Árpád népe* (misztikus opera, 2006), *A sziklák meghasadnak* (himnusz, 2007), *István, a király* (felújított, 30 éves jubileumi előadás, 2008), *Veled, Uram!* (felújított változat, 2012). Könyvei: *Az elünt Ósbuda nyomában* (1996), *Holdvilágárok-Holtvilágárok* (1998), *De ki adja vissza a hitünket?!* (2005), *Színház és történelem* (2008). A *Legendák és valóság a Pilisben* című könyv társszerkesztője. Nagylemezei: *Utazás* (szóló, 1973), *Hazatérés* (szóló, 1980), *Végtelen úton* (szóló, 1986), *Levi's Best-50* (válogatás, 1995).

MS mester és kora

Kiállítás a Szépművészeti Múzeumban

A Szépművészetiben április elején nyílt kiállítás a késő középkori magyarországi művészet egyik legjelentősebb alkotóját, az MS mesterként ismert művészt és korát mutatja be. A tárlat középpontjában MS mester legismertebb alkotása, a selmecebányai Szent Katalin-templom egykori főoltára áll. Az e monumentális remekműből fennmaradt hét táblaképet most először láthatja együtt a nagyközönség.

Enteriőr a kiállításból

A tárlat – amelyet június 20-ig látogathat a nagyközönség – a csaknem száz műalkotás mellett térképek, makettek, ötvöstárgyak, valamint korabeli dokumentumok segítségével ad átfogó képet MS mester alkotói környezetéről, a stílusát meghatározó művészeti régiókról, valamint a XV–XVI. század fordulójának magyar történelméről is. A már ismert művek mellett MS mester több újonnan beazonosított alkotását is megismerhetik a látogatók. Sőt a kurátorok javaslatot tesznek a magyar művészettörténet egyik legizgalmasabb rejtélyének feloldására, hogy vajon ki rejtőzhet az MS monogram mögött. Reméljük, hogy az esztergomi Keresztény Múzeummal közösen rendezett, több mint húsz kölcsönző intézmény közreműködésével létrejött tárlat ezzel új fejezetet nyit az MS mester kilétére és művészetére vonatkozó sok évtizedes kutatásban.

A kiállítás előkészítésekor történészek, művészettörténészek és restaurátorok dolgoztak együtt azon, hogy meghatározzák az MS mestert környező művészeti közeget, és rekonstruálják a selmecebányai oltárképek társadalmi, történelmi és egyházi hátterét. Az elemzések és vizsgálatok eredményeként a kiállítás tisztább képet ad MS mesterről: egy sor új festményen és rajzon azonosítja a művész keze nyomát, egyúttal bemutatja azt az izgalmas stíluskritikai attribúciós folyamatot is, amely – kutatói műhelymunkaként – többnyire rejtve marad a múzeumlátogatók előtt. Az újonnan attribúált

művek segítségével nyomon követhetjük MS mester tevékenységének helyszíneit: a nürnbergi pályakezdet, majd a bécsi letelepedést és az ott felépített sikeres karriert.

A tárlat első szekciója a XV–XVI. század fordulójára kalauzolja el a látogatót, és a Jagellókor bemutatásával szolgáltat történelmi hátteret MS mester munkásságának megértéséhez. A történelmi bevezetőt követő kiállítási egység pedig a selmecebányai főoltárt helyezi középpontba. MS mester fő műve mellett a szekció felvillantja a Felvidék bányavárosainak mindennapjait is.

A selmecebányai oltáron kívül eddig egyetlen művet ismertünk, amelyen MS mester elhelyezte a monogramját: egy zenélő szerelmespárt ábrázoló rajzot. Ez a mű és az MS mester inaséveiről tanúskodó újonnan azonosított gyakorlólapok állnak a tárlat következő részének fókuszában. Ez a kiállításrész nagy hangsúlyt helyez a művész és Albrecht Dürer kapcsolatára is. MS mester korai rajzaiban számos részletét Dürer műveiről vette át, metszetekről és olyan rajzokról, amelyekhez csak a német mester közvetlen környezetében, Nürnbergben férhetett hozzá.

A következő egység középpontjában Paul Vinck és Anna Heckl epitáfiuma áll, ez talán a legfontosabb új mű, amelyet MS mesternek tulajdonítunk. Külön szekció foglalkozik a bécsi Szent István-székesegyház valószínűleg szintén MS mester által festett, két női szentet ábrázoló falképeggyüttesével, valamint Alexius

Funck és Margarethe Stainer 1520-as években készült bécsújhelyi epitáfiumával.

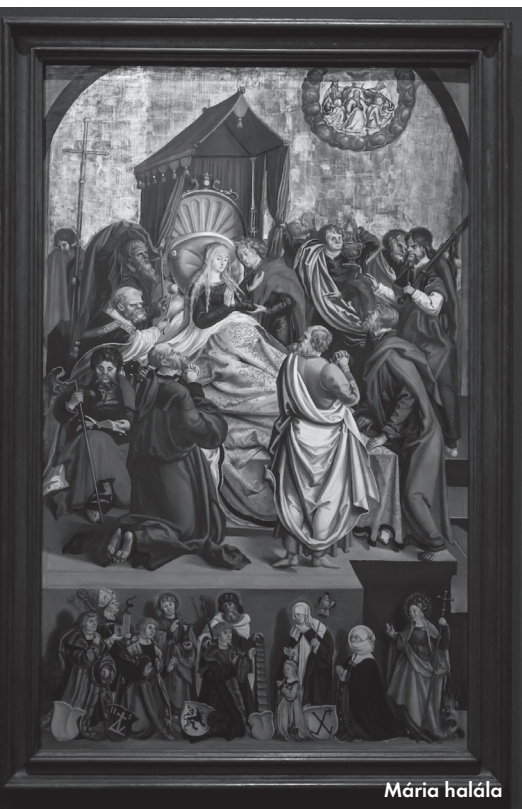
A tárlat látványos záró szekciója az MS mester Magyarországon őrzött alkotásain végzett készítéstechnikai és anyaghasználati kutatásokat mutatja be. A látogatók képet kaphatnak arról, hogy a restaurátorműhelyekben milyen komplex vizsgálatoknak vetik alá a több száz éves műtárgyakat, és ezek hogyan segítik a művészettörténészek munkáját. A készítéstechnikai kutatásokat az OMRRK diagnosztikai laborjában a következő munkatársak végezték: dr. Galambos Éva, dr. Tuzson Eszter, dr. Grynacus András, Horváth Mátyás, dr. May Zoltán és dr. Karlik Máté.

A kiállítás Jagelló-kori történelmi részének kurátora Buzás Gergely régész, a Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeumának igazgatója. A kiállítás MS mesterrel foglalkozó részének kurátorai: Endrődi Gábor művészettörténész, az ELTE BTK docense, Pattantyús Manga művészettörténész, a Szépművészeti Múzeum gyűjteményvezetője és Sarkadi Nagy Emese művészettörténész, az esztergomi Keresztény Múzeum munkatársa, az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem docense.

A tárlat időpontja is érdekes. A közvéleményt éppen a Hunyadi-filmsorozat tartja lázban, a kiállítás pedig Hunyadi János korával indít, I. Jagelló Ulászló trónra lépésével, hogy aztán egészen a mohácsi csata tragédiájáig felrajzolja, így kellően tág történelmi kontextusát adja MS mester korának. A középkori Magyar Királyság utolsó virágzó időszaka volt ez: Hunyadi Mátyás a belháborúkkal terhelt időszakból emelte ki az országot és tette Európa meghatározó hatalmává, művészeti centrumává. A hagyomány II. Jagelló Ulászlót, azaz Dobzse Lászlót erőtlén királyként tartotta számon, ám mára kiderült, hogy Ulászló folytatta Mátyás műpártoló tevékenységét, nemzetközi tekintélyét pedig a kiállításon is látható, II. Gyula pápa által adományozott díszkard bizonyítja, amelyet a pápa 1510-ben küldött a királynak azzal a kéréssel, hogy lépjen be a pápai ligába...

A kiállítás a Bartók Tavasz Nemzetközi Művészeti Hetek keretében valósul meg.

➤ (A Szépművészeti Múzeum híradása alapján: W. I.)

Mária halála

Enteriőr
a szépművészeti
kiállításából

Zenélő szerelmespár

A háromkirályok imádása

VALÓS LÁTOMÁSOK

Benkő Imre, a szubjektív dokumentumfotók művésze

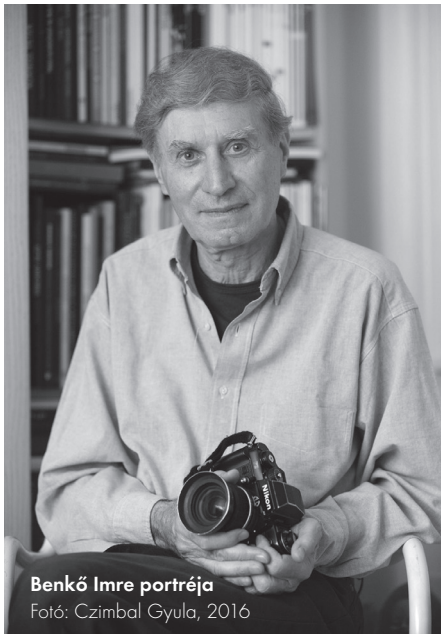
Ez év tavaszán, március 15-i nemzeti ünnepünk alkalmából a Parlament kupolacsarnokában Kossuth-díjat vehetett át *Benkő Imre*, a kortárs magyar fotóművész-generáció kimagasló alakja. A dokumentarista fotográfia összetéveszthetetlen alkotójaként tartják számon, sokan ismerik és elismerik egyedi hangvételű eddigi életművét – miközben egész lényé, személyisége a háttérben maradásról, a csöndről szól. Riportjait és fotóösszéit úgy készíti, hogy időt szán az észrevétlenség megteremtésére: így éri el, hogy alanyai társként fogadják el őt és a fényképezőgépet.

Benkő fotográfusi érdeklődése – akár a nagyváros, akár a vidék adja a háttér – elsősorban az emberi viszonyokra összpontosul. Képei olyan kordokumentumok, amelyek könnyen bevésődnek emlékezetünkbe. Valós látomásokat örökít meg (a Múcsarnokban 2024-ben rendezett Benkő-kiállítás viselte ezt a címet). Az idő tömbjéből ragad ki jellemző mozzanatokot, de maga az idő rögzül egy-egy arckifejezésben, szomorú, várakozó tekintetben vagy épp az öröm képein. Így megismerhetővé

válnak az adott korra jellemző életstílusok, kulturális szokások és magatartások – keleten és nyugaton egyaránt. Művei egy csoportjában a szocialista múlt és az átmenet éveinek illúzióvesztettsége kerül szembe a hétköznapok vagy épp az ünnepnapok véletlenszerű mozzanataival. Hosszú távú fotóösszéi – mint az ózdi kohászat leépítésének stációi, a Sziget fesztivál zabolátlan, ritualizált koncertpillanatai vagy épp az ikerpárokról készített sorozata – az időben kibomló folyamatok gazdag regiszterét nyújtják.

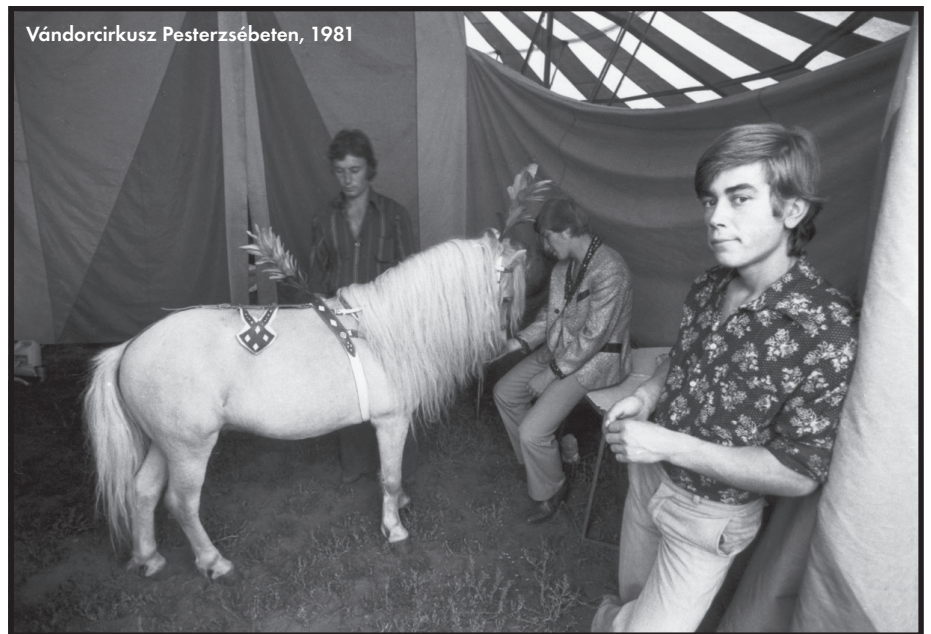
Egyik méltatója írja róla: „Benkő képeiről süt a bizalom, amellyel a szereplők a fotográfus felé fordultak. A művész alázattal közeledik hozzájuk – kisember a kisemberek közt. Nem felülről tekint rájuk, hanem „alsó gépállásból”. Nem ítélkezik és nem boncol. Nagylátósöveget használ és közel lép, nem túlzás azt állítani: szereti őket, bárkik is legyenek... A szubjektív dokumentarista irányzathoz szokás őt sorolni: elcsípi, és bekeretezi a fontos pillanatokot, de hogy melyik pillanat fontos, arról a szíve dönt...”

♣ S. I.

Benkő Imre portréja

Fotó: Czibmal Gyula, 2016

Vándorcirkusz Pesterzsébeten, 1981

Mányi bánya, 2003

Ikertalálkozó, Németh Zsuzsanna és Katalin, Ágfalva, 2008

Benkő Imre egy vele készült korábbi interjúban így beszélt az analóg fotográfiáról: „Jó, ha a fiatal fotósok ebben a digitális korban is megtanulják az analóg módszereket – ráérezve így a csoda megszületésére. Sokan nosztalgiaszerűen is visszatérnek a technikai tradíciókhoz. Én ennek nagyon örülök, csodálatos dolog a fotográfia! Megszületett, és ezzel egy új korszak kezdődött az emberiség történetében. Azelőtt a verbalitásnak volt nagyobb hangsúlya... A fényképezés megjelenésével megtörténhetett a világ vizuális felfedezése. A fotográfiának a tér-idő-dokumentum lenyomatjellege az, ami megkülönbözteti a többi ábrázolási lehetőségtől, a különböző művészeti ágaktól. Ez a fotográfia lényege.

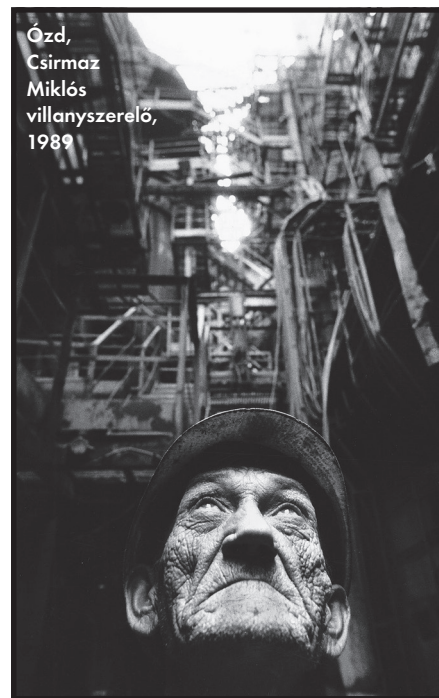
Alkotóráborkban,
Dankó-telep,
Boldog, 2004

Hajógyári-sziget, 1999

Csianghszi tartomány, Kína, 2018

Ózd,
Csirmaz
Miklós
villanyszerelő,
1989

LEXIKON: Benkő Imre Balázs Béla-díjas fotográfus Kispesten, 1943-ban született, és 1963 óta fényképez. 1968 és 1986 között a Magyar Távirati Iroda fotóriporter-munkatársa volt. 1987-től kilenc éven keresztül az ózdi kohászat leépülését dokumentálta, s ezzel a fotósorozatával 1992-ben elnyerte a W. Eugene Smith Memorial Fund (New York) ösztöndíját. 1975-ben és 1978-ban aranyérmert nyert a World Press Photo pályázatán. 1991-ben Pulitzer-emlékdíjat, 2004-ben Érdemes Művész és Magyar Fotográfia nagydíjas lett, 2016-ban Kiváló Művész. Hét fotóalbuma jelent meg, és számos csoportos kiállításon szerepelt alkotásaival Kínától Indiáig, Amerikától Esztergomig; egyéni tárlatainak a száma meghaladja az ötvenet – Pozsonytól New Yorkig. Jelentős közgyűjtemények és galériák őrzik a műveit: Magyarországon a kecskeméti Magyar Fotográfiai Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtára, az Országos Széchényi Könyvtár Jelenkori Fotóművészeti Gyűjteménye és a Körmenyi–Csák XX. századi Magyar Fotóművészeti Gyűjtemény; külföldön pedig Bradfordban, Lausanne-ban, Michiganben és New Yorkban láthatók a fotográfiái.

Manhattan,
New York, USA,
1999, Valós
látomások

Majális,
Városliget,
2000

Bertha Bulcsu, a szóhalászok óriása

Lám, megint csak az évfordulóknál tartunk: kilencvenéves lenne Bertha Bulcsu, a háromszoros József Attila-díjas író és publicista (1935–1997), a szóhalászok óriása,* aki Nagykanizsán született. Édesapja tanító volt, Tapolcán, Nemeskeresztúron és Balatonyörökön szolgált. Természetes volt hát az író rajongása a természet és a Balaton iránt.

A kommunizmus éveiben apját osztályidegenként kezelték, ami Bertha Bulcsu sorsára is kihatott, évekig segéd munkásként dolgozott. A 60-as években került a baranyai újságokhoz, majd négy évre a Dunántúli Napló főmunkatársa lett. Budapestre 1967-ben került, ahol két évig az Új Írás szerkesztőjeként működött, utána közel két évtizedig az Élet és Irodalom főmunkatársa volt. A Lyukasóra hasábjain is jelentek meg írásai. Szakonyi Károly író, lapunk főmunkatársa így emlékszik vissza Bertha Bulcsura: „Annak idején hétről hétre érdeklődéssel vártuk, milyen Jelenségekről ír az Élet és Irodalomban, mi bosszantotta fel, mit észlelt a közéletben. Sokan emlékezhetnek a híres Kesudió témájára, a hazai visszasságok pontos látleletére, kritikájára. Bertha gyanakvó ember volt, semmit sem vett félvállról, mindennek alaposan utánanézett. Soha nem volt pongyola, soha nem írt le semmit, amit ne ellenőrzött volna.

Intelligenciája, olvasottsága, műveltsége, szerteágazó tárgyismerete lenyűgöző volt, kiderült ez minden írásából. A veséjébe látott a rendszernek. Az embernek. A világnak.” Emlékezzünk most rá két remekbe szabott tárcájával!

Röhögő halak

(A *Kommunizmus délutáni napfényben* című kötetből.)

Dr. Gyarmaty, akivel sok évtizeddel ezelőtt együtt érettségiztünk a Balaton-parti városban, ebéd után javasolta, hogy sétáljunk át a ligeten. Amíg az egyik fiú felment a kabátomért, bemutatta a szálloda portásait és az üzletvezetőt. Többségük, épületileg, ugyanabba a gimnáziumba járt, ahová mi, csak évtizedekkel később. Mégis volt az arcukon valami fény, hazánkban felesleges értelem többlet. Gyarmaty Lacit családias szeretettel vették körül, amiből egy kevés nekem is jutott. Otthonosságérzésem csak fokozódott, amikor a régi liget alléin végigsétálva történetek kerültek elő a múltból.

Z. féltékeny volt egy lányra, s a dérepte fák között utána lopakodott. A lány éppen a legjobb barátjával csókolózott. Másnap délelőtt, két óra közötti szünetben verekedés támadt a fiatal fiúk között. Méltatlan helyen, a mellékhelyiségben. Egyikük hosszú birkózás után kést vágott a másik hátába. Kifröccsent a vér. Akkor a diákságon belül még nagy volt a szolidaritás. A sebesültet észrevétlenül vitték orvoshoz. A sebesült fiú nem ment panaszra, a tanúk hallgattak. A tanárok érzékelték valamit az eseményekből, de nem nyomoztak, nem indítottak fegyelmet. – No igen, a dércsípte liget... Májusban is andalogtak a fiatalok a herceg által létesített hatalmas ligetben, de az odaadóbb szerelem színhelye mindig a víz volt. A Balaton-parti fiatalok csónakban, vitorlásokban csókolóztak, s a lányokkal a különös, felkavaró dolgok általában egy nádöböl takarásában történtek meg. Házasságok születtek egészen kicsi hajókon. Egy érzelmektől főtőlentett barbár korban minderről felesleges már

beszélni. A művészet, s ezen belül az irodalom, a felesleges dolgok huszonegyedik századi szeméttelépére került. A régi, romantikus kapitalizmus álmatag haszonelvűségét felváltotta a közvetlen pénzgyártás. Nem cipőt vagy lekvárt készítenek különböző gyárakban, s a belőlük származó hasznat rakják a bankba, hanem ugranak egy nagyot. Cipő és lekvár nélkül, direktben pénzt gyártanak. Mit lehet kezdeni manapság a hajdan volt halásos, túlélhetetlen diákszerelémmel?

A régi ligetben, bármerre is tévelyeg az ember, az utak mindig a vízpartra vezetnek. Dr. Gyarmatyval belebámulunk a vízbe, ami az algásodás ellenére is átlátszó. Ősz van. Mögöttünk egy faszerkezetes szálloda emléke. Ez a legrégebbek egyike, vagy az egyetlen régi. Ha vitorlásunkkal éjszaka vagy hajnalban közelítettük a partot, a „Hullám” világító betűt pillantottuk meg elsőnek. A szigetfürdőtől balra a nyárfák ágain ködrongyok lógtak a derengésben, mint egy kihűlő csillag, a város elveszett. A legizőbb város is kihűl, elalszik, jelentéktelenné válik, ha a politika rálehel. Ez a kicsi város soha nem izzott, de volt egy kis fénye, amit a víz felszínéről magába gyűjtött, s éjszakánként szétplákolta a tájba.

– Látsz valamit? – kérdezte dr. Gyarmaty.

– Volt itt egy furcsa hal. Nem is itt, hanem a vasútállomás mögött az öbölben.

– Naphal?

– Nem, inkább az ellenkezője. Éppen az ilyen elmocsarasodott öblöket szereti, mint amilyen ez is volt az apácastrand és a sportpálya között. A sarkán, ahol a nyílt víz kezdődik, Nyuszt hajóács műhelye állt a deszkamólvál. Emlékszel Nyusztra? Nála egy órára négy forintért lehetett csónakot bérelni, de aki a nyári

Bertha Bulcsu
Balaton-parti
kikötőben, 1974

Bertha Balcsu mellszobra Balatonyörökön

zaporok után kimert néhány hajót, az ingyen bevezethetett a szerelmével. Az iskolából lógó kóbor diákok kedvelték Nyuszt csónakdáját. A szabadság illúziója csalogatott bennünket a partra. A fiatal test, tudással megterhelve, vagy aznap éppen hülyén maradván, kifelé tört az épületekből. Az öböl körül csellengtek a zámori gyerekek is. Cankó örökké horgászott, Masa, akinek az anyja vajákosszony hírében állt, üzenetekkel szaladgált a part és a város között.

– Kárász? – kérdezte dr. Gyarmaty.

– Compóra emlékszem.

– Compó...? Mi abban a furcsa?

– Jött egy nagy északnyugati vihar. Vitorlások borultak fel, Nyuszt egyik csónakját leszakította a láncról. A szél kitépett egy bokrot a partoldalból, és belefördította az öböl vizébe. Valami vergődött a gyökerek között. A zámoriak horgot akasztottak a bokorba, és partra cibálták. A bokor gyökerei között egy compó csapdosott. Beszorult valahogyan a gyökerek kosarába, és nem tudott kiszabadulni. Belenőtt az üregbe, a gyökerek szorításában teljesen eltorzult. Inkább gömbölyded volt, mint halszerűen hosszúkas. Minden gyökér, szár bemélyedést nyomott a testébe. Cankó visszadobta a vízbe, de a compó nem úszott el. Nem tudott úszni. Csapkodott a farkával, bukdácsolt, de egyenes irányba nem haladt. Tudod, mire emlékeztet ez a régi hal?

– Gondolom, az országra. Kiszabadultunk a gyökerek szorításából, de az iszapos fenéken eltorzult a testünk, lelkünk, s elfelejtettünk úszni – mondta dr. Gyarmaty.

– Igen... Bukdácsolunk a szabad vizeken.

– Mi lett a compóval?

– Ügyetlenségét humorosnak találták a gyerekek. Először a zámoriak kezdték nevetni, aztán a diákok. Masa a víz alól is hahotázást vélt hallani. A fogságból szabadult compó bukdácsolását látva az öböl mélyén röhögtek a pontyok, kárászok, harsák. Később, amikor a nyílt vízen híre ment, hogy egy alakját veszített compó úszni tanul az apácastrand közelében, a süllők és a keszegesapatok is röhögni kezdtek a Balaton közepén.

Rosszkedvünk, amit a kísértethal okozott, a móló környékén elmúlt. Szétoszlott, felszállt, mint az őszi pára. Vitorlások húztak el Györök felé, s a lányok haja lobogott a hajókon.

A szobor földi mása

Az űrhajózás első időszakában az egyik legkínosabb orvostechikai kérdés az anyagcsere ökonomikus megoldása volt. Bele kellett önteni az űrhajósba a folyadékot, s kezdeni valamit a távozó vizelettel, ami a szűkös kabinban tárolhatatlan volt. Így a csodálatos tervezőintézetekben, laboratóriumokban, a mérnökök, csillagászok, ballisztikai szakértők mellett „pisispecialisták” is dolgoztak. Most, mint tárcsairó, ugyanebbe a kínos helyzetbe kerültem. Űgyesen meg kellene magyaráznom, hogy a vizelet kellő helyen és kellő körülmények között mivé alakulhat át, és mivé nem. Főszereplőm ugyanis egy pisilő kisfiú.

Brüsszelben a turisták zöme elzarándokol a pisilő kisfiú szobrához. Kötelező látvány. Nekünk is van egy a Kígyó és Váci utca sarkán. Bizonyára másutt is. A szökőkutak kedvenc figurája. Egyszerre pikáns és ártatlan. Különös, de a pisilő kislány szobrával még soha nem találkoztam, de előfordulhat, hogy van ilyen. Ártatlanabb s talán bájosabb lehetne, mint a kisfiú, de nem annyira attraktív. Négyöt éves korig lehet ilyen szobrokat mintázni, amíg az önfeledt ártatlanság nyilvánvaló. A kocsmából kilépő Aladárok, Jóska bácsik, Pista bácsik is önfeledten vizelik le a házfalakat, de náluk az ártatlanság szóba sem kerülhet. Pedig az ártatlanság az én történetemben is lényeges. Ami a kisfiúnál pikáns, az Pista bácsi esetében közönséges.

A takarékos szökőkutak úgy működnek, mint az űrhajós. A konstruktőrök szerint „visszaforgatják” a vizet, így a kisfiú mindig, vagyis újra és újra ugyanazt a vizet pisili ki. Az űrhajós esetében tisztítják, szűrik, hűtik, ásványi sókkal feldúsítják a vizet, minderre a köztéri szobroknál nincs szükség. A kisfiú olcsón pisil.

Ha a Földet űrhajónak tekintjük, a tudósok szerint lényegében az, akkor mi valamennyien űrhajósok vagyunk. Ebben az esetben Pista bácsi vizelete a Mester utca sarkán vagy az M7-es autópálya leállósávjában (ahol éppen ráérik a dolog Pista bácsira) elpárolog, és felhő lesz belőle. Bárányfelhő, viharfelhő, tornyokba torló bolyhos dunyhafelhő a magyar égen, amiről a költők verset írnak. Amikor a verset kinyomtatták, s a pénzügyminiszter beszédte utána a 44 százalékos adót és a 44 százalékos tb-járulékot, s a költő a maradék pénzzel elindul a boltba, hogy a 25 százalékos áfával terhelt félliternyi borocskáját megvegye, megered a májusi eső, ami ugye aranyat ér. Így bizonyos desztilláció és felhőben, napfényben forgatás után Pista bácsi vizelete visszajut a Dunába, s onnan némi szűrés, klórozás után az asztalunkra kerül. A vízből előbb vagy utóbb bizonyos földi körülményeskedés után újra víz lesz. De bizonyos megfigyelések szerint lecsapódhat közben más is.

Ami a víz esetében a művelt ember számára evidencia, egyáltalán nem működik, ha ko-

nyakról van szó. A konyakból nem lesz újra konyak. Újabban árusítanak olyan konyakosüveget, amiből a brüsszeli kisfiú elgiccsestedt kistestvére pisili ki az italt. A hordó alakú üveg tetején áll a kisfiú, és végzi a dolgát. Csak a füttyölőjéből nem víz folyik, hanem konyak. Ebből eredően már nem olyan ártatlanka, mint a szökőkutak kedves figurája. Az üveghordót aranyabroncsok ölelik át, csupa gold minden, ahogy a magyar társadalom egyik vége elgondosodott, míg a másikon a nyomorban, koszbán, tetűben fuldoklók élete szociális abroncsok híján szétesik.

A májusi esők után jönnek a májusi meglepetések. A lányok már kint állnak a sztráda szélén, s a könnyű szélben lengetik retiküljüket s amijük még van. Megérkeztek az ukrán és a lengyel lányok is. Vagy talán el sem mentek? A „fiúk” a parkolóknak, az autóbuzsmegállóknak kialakított úthorpadásokban dekkolnak fekete autóikban, és szemmel tartják a „forgalmat”. Kinyitottak a büfék, falatozók, halsütők is. A vendégek kóstolgtatják az olajszagú tengeri halat. Enyhe undorral kólát (lőnyál) isznak rá. Amíg a hurka és kolbász süll, a büfésnő az olajos tepsi fölött a semmibe bámul. Valahol a nyárfákon túl ott van a Balaton. Sejthető a nagy víz, de májusban még nem elég valóságos.

A parkolóban áll néhány autó, aztán érkezik egy újabb is. Szépen lemosott sötétkék BMW. Kiszáll belőle két fehér inges, zakós, szabályosan felnyakkendőzött úr.

– Gyere, Jóska, egyél valamit – hívják a sofőrt is. De az nem akar kiszállni, inkább az újságjába lapoz.

Enyhe sültkolbász-illat terjeng a parkolóban. Amikor a két úr a tepsiiben sercegő halak és hurkák szemlélésébe merül, valahonnan, talán az árokból, előkerül egy kisfiú. Ötéves lehet, esetleg hat. Ártatlanka. Körüljárja, megcsodálja a sötétkék autót, aztán váratlanul felhúzza a nadrágja szárát, és pisilni kezd. Nagy ívben zúdul a vizelet a sötétkék autó oldalára. A sofőr döbbenet felpillant az újságból, nem akar hinni a szemének. Elordítja magát. De hiába. A kisfiú tovább locsolja az autó oldalát.

A gépkocsivezető kiugrik az autóból, s nagy tenyerével a gyerek után kap. Az futásnak ered. A sofőr utána veti magát, és ordítózva közli, hogy mit csinál a gyerekekkel, ha elkapja. Amikor húszméternyire eltávolodtak az autótól, egy bódé mögül előlép két napszemüveges fiatalember. Minden sietség nélkül beszállnak a BMW-be, és elhajtának vele. A sofőr és a nyakkendő s urak csodálkozva bámulnak az autójuk után.

Ez az az eset, amikor a víz körforgása kapcsán, mellékesen egy hárommilliót érő autó is lecsapódik. ☛

HATVAN ÉVE ROBBANTOTTÁK FEL A NEMZETI SZÍNHÁZAT

„Ott, ahol a hatos megáll” – a Blaha Lujza téren. Kevesen emlékeznek már arra, hogy 1965-ben a több hétre tervezett művelet folyamán éppen március 15-én hajtották végre az első robbantást. Hivatalosan a metró-építkezésre hivatkoztak, ám a döntés óriási tiltakozási hullámot indított el a színészek és a nagyközönség soraiban egyaránt. Nem véletlenül. A Nemzeti Színházat – eredetileg a Népszínház épületét – 1875-ben építették. A neoreneszánsz stílusú színházat a Monarchia-szerte színházépületeiről ismert bécsi iroda, a Fellner és Helmer cég tervezte, amelynek ez volt az első magyarországi színháza. A Blaha Lujza téri teátrum csaknem egy évtizeddel korábban épült meg, mint az Állami Operaház. Felrobbantását a magyar kulturális örökség veszteségének tekintette a közvélemény. Ha állna, idén ünnepelnék fennállásának 150. évfordulóját.

Viszontagságos történetét, ha csak vázlatosan is, érdemes nyomon követnünk. A Nemzeti Színházat először gróf Széchenyi István álmodta meg, történetesen a Duna partjára, *A magyar játékszínről* című 1832-es röpiratában indítványozta az impozáns színház felépítését. Hamarosan el is rendelték megépítését, és 1837–40-ig Pesti Magyar Színház, majd 1840-től Nemzeti Színház néven működött. Ezt az épületet, amely a mai Rákóczi út és a Múzeum körút sarkán állt, később lebontották.

A társulat számára ekkor a Blaha Lujza téren álló Népszínház épületét bérelték ki. 1908-tól tartotta itt az előadásait, a színházépület pedig megkapta a Nemzeti Színház nevet. És bár 1912-ben elkészültek a tervek egy új Nemzeti Színház felépítéséről, de a törvényjavaslatát már nem lehetett beiktatni az országgyűlés napirendjébe, mert kitört az első világháború.

1920-ban a Népszínház előtti teret Blaha Lujza térnek nevezték el, 1964-ig – amíg az épület bontását el nem rendelték – működött itt a Nemzeti Színház. Az utolsó robbantásra 1965. április 23-án kerítettek sort, ekkor a színház utolsó falszakasza is leomlott.

1964-ben a teátrum társulata átköltözött a mai Thália Színház épületébe, a Nagymező utcába, két évvel később pedig a volt Magyar Színház épületébe, a Hevesi Sándor térre, egy hosszúra nyúlt átmeneti időre. A teátrum 2000. szeptember 1-jéig, a Duna-parti építkezés megkezdéséig viselte a Nemzeti Színház nevet.

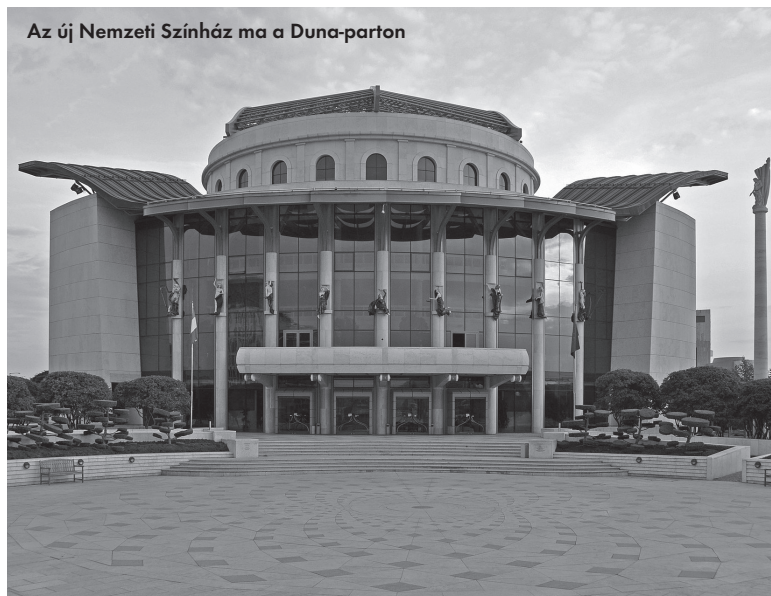
Az új Nemzeti Színház, a Duna partján, 2002. március 15-én nyitotta meg kapuit. Felépültére nemzeti jelképpé, szimbólummá válhatott.

♣ (Sághy)

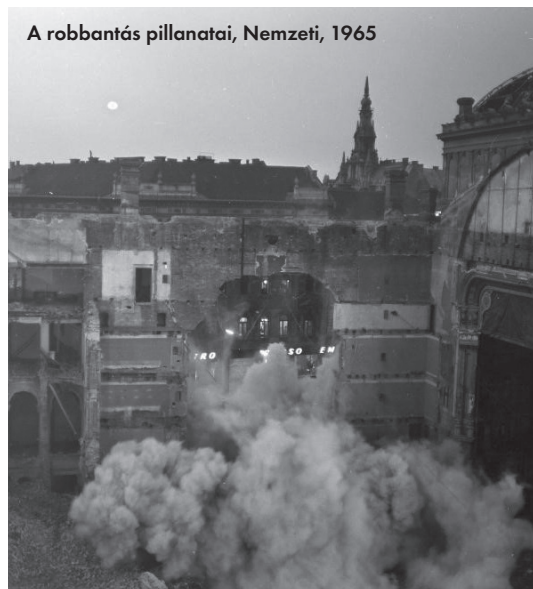
A Nemzeti Színház a robbantás első szakaszában

Az új Nemzeti Színház ma a Duna-parton

A Népszínház épülete a megnyitásakor, 1875-ben. Ez lett 1908-tól a Nemzeti Színház

A robbantás pillanatai, Nemzeti, 1965

Torockó vonzásában

„Torockó és környéke számomra az a hely, ami rabul ejt, ami nem enged, ahová nem lehet nem visszatérni. Elég egy kirándulás a Székelykőre, egy séta a hófehér házak előtt, elég megpillantani egy viseletbe öltözött asszonyt, meghallgatni egy istentiszteletet az unitárius templomban...” Klotz Miklós, kiváló fotográfus munkatársunk vallomása, szép szavait egy korábbi lapszámunkból idézzük. Legutóbb ez év március elején tért vissza Torockóra, a farsangtemetésre. Íme Klotz Miklós képes beszámolója.

A farsangtemetés menete Torockón

A menetben Farkas Döme koporsója számár vontatta kocsin

Fotó: Klotz

KLOTZ MIKLÓS

A torockói farsangtemetés

Az erdélyi farsangi szokások különleges eseménye az évszázados múltú torockói farsangtemetés. Érdekes tradíció a torockói közösségben, hogy a farsangi menetben az aktív szerep mindig a fiúké. A lányoknak, a hölgyeknek többnyire a befogadás élménye jut osztályrészül. De a gyerekek is szívesen vesznek részt a szertartásban, szerepüknek megfelelően beöltözve.

A farsangi menetben tehát csak fiúk vehetnek részt, akkor is, ha női figurát jelenítenek meg. Fiúk alakítják a felvonuláson a menyasszonyt, a vőlegényt, a vénleányt, a papot,

a kántort, a kutyapécért, a betyárt, a zsidót, a muzsikust... Még mielőtt szigorú patriarchális rendet kiáltanánk, érdemes eszünkbe vélni azon figyelemre méltó helyi elképzelést és szándékot, hogy a női nemet minden lehetséges módon meg kell becsülni. A torockói hölgyeket a régi időkben óvták a durva munkáktól. Az ő feladatuknak inkább a szép művelését tekintették, a gyerekek tisztességgel való felnevelése várt rájuk, míg a férfiak dolga a mindezekhez szükséges feltételek előteremtése volt.

A menetet végén Farsang Döme számár vontatta koporsóját viszik – ő szimbolizálja

a telet –, akit a „vénlányok” siratnak. És ezzel eltemetik a terméketlen időszakot is...

A farsangtemetés szokása a múlt század derekán veszélybe került – állami rendeletre hét éven keresztül szünetelt. Ám azóta a lelkes torockói szervezőknek köszönhetően feléledt, és újra nagy sokadalmat vonzó esemény lett a falu életében. Mára már idegenforgalmi érdekességnek számít. A nagy ünnepek kivételével ez az a különleges alkalom, amikor még előkerülnek az értékes, féltve őrzött népiéleti ruhák, népies darabok, régi tárgyak. ♣

ROMTEPLOMOK A BALATON-FELVIDÉKEN

Nyáridőben a Balaton a fürdőzni vágyók és a vízi sportok szerelmeseinek kedvelt úti célja. Holott a magyar tenger környéke nem csupán csillámló strandfürdőivel, hanem természeti szépségeivel és épített történelmi örökségünk kincseivel is csábítja a testi-lelki felüdülésre várókat. A Balaton-felvidéken három olyan műemlék templomromot is felkereshetnek a kirándulók, amelyeknek mindegyike Árpád-kori építészetünk különleges emléke: az ecséri és a kövesdi templomromot, valamint a Szent Balázs-templom romjait.

Az ecséri templom romjai

Az ecsérpusztai templomrom

Rövidebben szólva az ecséri romtemplom Révfülöp mellett, a Kővágóörsöt Mindszentkállával összekötő ösvény mentén fekszik, és a XII–XIII. században román stílusban épült templom maradványa. A középkori Ecsér falu már egy 1082. évi oklevélben szerepel. A falu papjáról először egy 1333-ban keletkezett pápai tizedjegyzékben olvashatunk, az itteni templomot 1353-ból való oklevelek említik először hitelt érdemlően. A templom építéséhez valószínűleg felhasználták egy korábbi épület alapjait, római kori maradványok láthatók a felhasznált kövek között. 1430 körül a falu kegyura, Ecséri László királyi altárnokmester búcsúengedélyt szerzett a templomnak, majd gótikus stílusban átalakította, és sekrestyét, valamint előcsarnokot épített hozzá. 1548-ban a törökök a faluval együtt felégették. Ezt követően az elhagyott templom pusztulni kezdett, vöröshomokkőből faragott köveit a környékbeliek széthordták.

A létesítménynek mintha nem lenne gazdája, nincsenek tájékoztató táblák, feliratok, és az évszázados maradványokat graffitik és firkalmányok csúfítják.

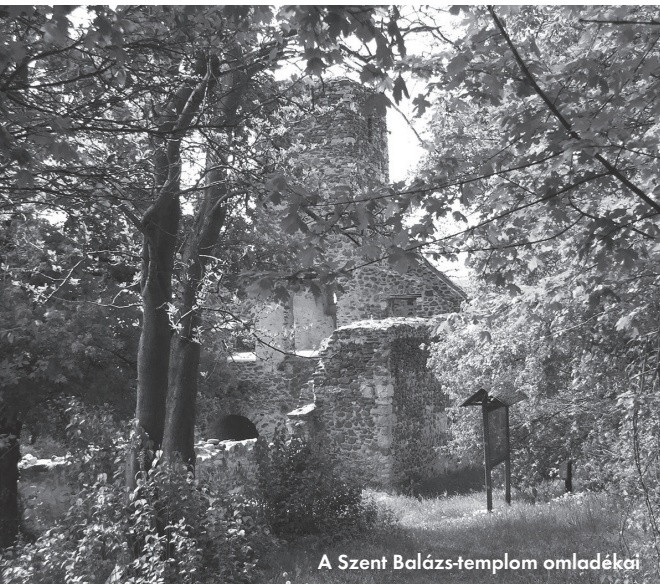
A kövesdi templomrom

Az épületmaradvány az Aszófőről Köveskál irányába vezető út mentén, egy dombháton, fákkal övezett mezők közepén fekszik, ahonnan szép kilátás nyílik a Balatonra és a Tihanyi-félszigetre. A feltárt kőfaragványok alapján 1260–1270 körül épült román stílusú templom a tihanyi apátsághoz tartozott. Kövesd első hiteles említése 1211-ből való, de egy hamisan 1093-ra datált tihanyi összeírásban is szerepel. Magáról a templomáról viszont nem maradt fenn hiteles okirat. Először 1874-ben ismertette Rómer Flóris, aki megannyi, a Balatonfelvidéken található épített örökségről írt. Ő említette, hogy a nyugati homlokzaton az eső által jelentősen megrongált Szent Kristóf-ábrázolás volt látható, sajnos ez mára eltűnt. Valószínű, hogy az épületnek római elődje is lehetett, mert római oltárkövet, valamint cserépmaradványokat találtak a templom szentélye előtti térben. Egy ilyen oltárkó ma is látható az épület közelében.

Az építmény előtt kialakított információs ponton rekonstrukciós rajzzal kiegészített, tömör tájékoztató szöveg idézi fel az épület történetét. Szent Kristóf freskója a faluval együtt pusztult el Veszprém 1552-es eleste után, amikor a törökök végigdúlták a Balaton-felvidéket.

A köveskáli templomromok

A Szent Balázs-templom omladéka

A Szent Balázs-templom romjai

Az Árpád-kori maradványok Balatoncsicsó falu felől könnyen elérhetőek, egy szőlészetek és borospincék között kanyargó földút vezet a Nivegy-völgy ékszerdobozaként emlegetett romhoz. A XII. században emelt épület – amely az egykor itt lévő, ám mára megsemmisült Szentbalázs-falu település temploma volt – ma is lenyűgöző látványt nyújt. A torony és a hozzá tartozó hajó a korai, román maghoz való későbbi gótikus hozzáépítés, feltehetően a XIII. század második negyedéből. A templomhoz kriptá és sekrestyékápolna is épült, a torony felőli oldalon háromnyílású kegyúri karzat látható. Római kori szentélye kívül négyszögletes záródású, belül pedig íves.

A falu első írásos említése 1339-ből származik, ekkor már állott a XII. században emelt templom. Szentbalázs-falu – a környékbeli településekkel együtt – a török hódoltság korában néptelenedett el. A XVIII. századi iratokban már Csicsó pusztájaként szerepel. A templom oldalában a templom és a falu történelmét felidéző tábla várja az érkezőket, a főbejáraton belépve pedig látogatónaplót is talál a turista.

◆ (weltler)

LYUKASÓRA OLVASÓI LAP
XXXIV. évfolyam, III. szám 2025/3.

A szerkesztőbizottság tagjai:

**Alföldy Jenő, Ágh István,
Bertalan Tivadar, Czigány György,
Dobai Péter, Iancu Laura,
Próhle Gergely, Raffay Dávid,
Rózsássy Barbara, Rozsondai Marianne,
Szakonyi Károly, Szikora János**

Főszerkesztő: **Sághy Ildikó**

Főmunkatárs: **Szakonyi Károly**

Művészeti vezető: **Réti Attila**

Olvasószerkesztő: **Bognár Antal**

Rovatvezetők: **Weltler Ildikó, Simon Erika**

Szerkesztőségi postacím:

1052 Budapest, Városház u. 7.

Telefon: 30/131-0245; 30/121-5280

E-mail: iroegy@gmail.com

Kiadja: **Magyar Írók Egyesülete**

Elnök, kiadóigazgató: **Szakonyi Károly**

Nyomdai kivitelezés:

Virtuóz Kiadó és Nyomdaipari Kft.

1037 Budapest, Bécsi út 267.

Felelős vezető: **Tolonics Gergely**

Terjeszti: **Magyar Posta Zrt.**

hírlapüzletága és regionális társaságai.

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítők-nél, www.posta.hu webshopban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailben a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon a 06-1-767-8262 számon, levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu webshopban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu.

Előfizetési díj: fél évre 1800 Ft, egész évre 3600 Ft.

Egy példány ára: 650 Ft.

Megjelenik: kéthavonta.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

LEXIKON

HIC ET NUNC - ITT ÉS MOST

PRO FUTURO - A JÖVŐÉRT

ESCA DEORUM - ISTENEK ELEDELE

PRO BONO PUBLICO - A KÖZJÓÉRT

VESTIBULUM - ELŐCSARNOK, BEJÁRAT

TARTALOM

Benczúr, a fenséges – kiállítás

Békéscsabán **B/2**

Szakonyi Károly: A mélység fölött **1**

A HÓNAP KÖLTŐJE

SZENTMÁRTONI JÁNOS

A legkisebb királyfi, Évek, Ez még nem az, Tánc az időben, Epilógus, Rigógyilkosok menedéke, Gombai hó **2–5**

Szentmártoni János: Vissza- és hazatérés **5**

„A nemes pátosz hasonlíthatatlan magyar mestere”

Benczúr Békéscsabán **6–10**

Benczúrfalván... **11**

Józsa Ágnes: A Kossuth-díjas házaspár otthonában

Küldetésben a moldvai csángók hagyatékáért

Beszélgetés **Petrás Máriaival 12–15**

Sorsvágta...

Eszmeesere

Döbrentei Kornéllal 16–17

OLVASSUK ÚJRA!

Nagy László: József Attila! **18**

Alföldy Jenő: A mindenség

summáslegénye **19–20**

Szakonyi Károly:

Dobozolás a Tháliában **21**

Weltler Ildikó: Márai **22–27**

BAB Galéria-kiállítás: Belső látás

Adorján Attila festőművész és

Kontur András szobrászművész **28–30**

Borbély László: Százéves lenne

Kemény Henrik 31

Ottlik Géza: Mi a villamos? **32–33**

Jókai 200 szabadon

Jókai Mór a Svábhegyen **34–36**

Jankovics Marcell

kiállítása Rómában **37**

Szörényi Levente 80

Reneszánsz ember a Holdvilág-árok vidékéről **38–39**

MS mester és kora

Kiállítás a Szépművészeti

Múzeumban **40–41**

Benkő Imre Kossuth-díjas

Valós látomások **42–43**

Bertha Bulcsu emlékezve **44**

Bertha Bulcsu: Röhögő halak,

A szobor földi mása **44–45**

Hatvan éve robbantották fel

a Nemzeti Színházat **46**

Klotz Miklós:

A torockói farsangtemetés **47**

Weltler Ildikó: Romtemplomok

a Balaton-felvidéken **48–49**

Hunyadi **51–B/3**

MS mester és kora

Kiállítás a Szépművészeti Múzeumban **B/4**

KÜLÖNSZÁM:

ESSENTIA ARTIS

Művészeti seregszemle

a Vigadóban

Kedves Olvasóink!

Kérjük önöket, hogy támogassák a Lyukasóra folyóirat megjelenését azzal, hogy előfizetőink lesznek (lásd: postai előfizetésnél), de segíthetnek alkalmyszerű támogatással is! Ezt ma már adójuk 1%-ának felajánlásával is megtehetik. Bankszámlaszámunk: Kereskedelmi és Hitelbank 10200940-21519541-00000000. Ha erre a bankszámlára nevük és címük feltüntetése mellett befizetik az éves előfizetési díjat, vagyis a 3600 forintot, akkor a szerkesztőségből is folyamatosan megküldjük önöknek a Lyukasóra aktuális számait. Előre is köszönjük, üdvözzel: a Szerkesztőség.

A MEGJELENÉS TÁMOGATÓI

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

Nemzeti Kulturális Alap

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

- Kulturális és Innovációs Minisztérium (KIM)
- Nemzeti Kulturális Alap
- Petőfi Irodalmi Ügynökség
- Pest Megyei Kormányhivatal
- Magyar Építő Zrt.
- Szerencsejóték Zrt.
- Körmenyi Galéria

Számunkat a Szépművészeti Múzeum kiállításának képeivel, a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum kiállítás-képeivel, Petrás Mária munkáival, a Thália Színház előadás-fotóival, a BAB Galéria tárlatfotóival, a Petőfi Irodalmi Múzeum fotóival, Benkő Imre fotográfiáival, Klotz Miklós dokumentumfelvételeivel, valamint a Lyukasóra folyóirat archív fotó- és dokumentumanyagaival illusztráltuk.

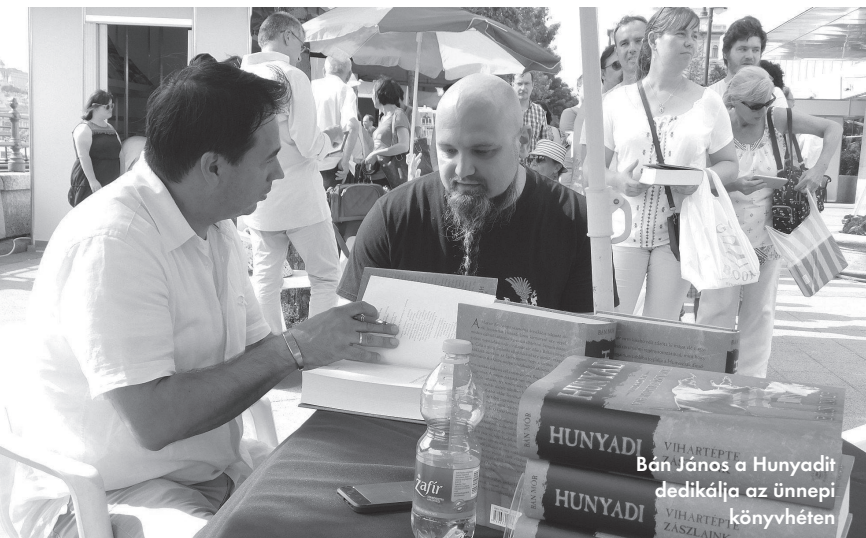
SZERZŐINK

Alföldy Jenő, 1939
Benkő Imre, 1943
Bertha Bulcsu, 1935–1997
Borbély László, 1968
Döbrentei Kornél, 1946

Józsa Ágnes, 1946
Klotz Miklós, 1968
L. Simon László, 1972
Nagy László, 1925–1978
Orosz István, 1951

Ottlik Géza, 1912–1990
Sághy Ildikó, 1941
Szakonyi Károly, 1931
Szentmártoni János, 1975
Weltler Ildikó, 1970

HUNYADI

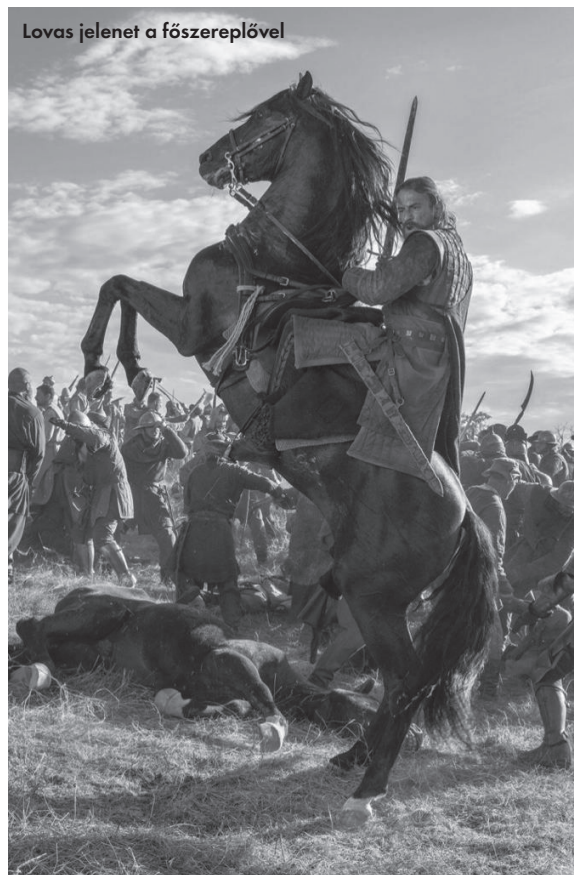
Bán János a Hunyadi dedikálja az ünnepi könyvhéten

Kádár L. Gellért,
a Hunyadi
főszereplője

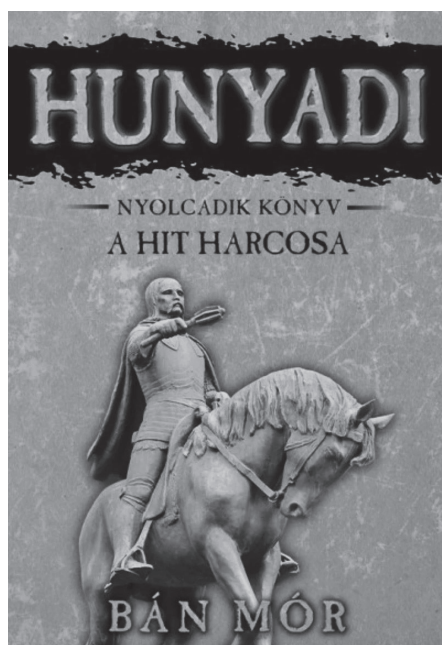

Bán János portréja

Lovas jelenet a főszereplővel

Régóta várat magára – és ezt a mozilátogatók nevében is nyugodtan állíthatjuk – egy izzig-vérig történelmi magyar film megszületése. Olyan, amelyre évtizedek múltán is szívesen ül be a mozikba vagy kattint rá az online felületeken a nagyerdemű. Csak néhányat említsünk ezek közül! Az ikonikus *Egri csillagok*at Gárdonyi regényéből Várkonyi Zoltán 1968-ban vitte filmre. A Rákóczi-szabadságharc idején játszódó *Tenkes kapitánya* televíziós sorozat a televíziózás hajnalán, 1964-ben ültette a képernyők elé a fél országot. *A köszívű ember fiait*, amely Jókai regénye alapján az 1848–49-es szabadságharcnak állít emléket, ugyancsak Várkonyi rendezte 1965-ben. Jancsó Miklós filmje, *A Szegénylegények* a kiegyezés utáni Magyarországról szintén 1965-ben készült. Ide sorolhatjuk a Szörényi–Bródy szerzőpáros *István, a király* című rockoperáját is 1984-ből. *A hídember* című filmet gróf Széchenyi István életéről Bereményi Géza 2002-ben rendezte. *A Szabadság, szerelem* az 1956-os forradalomról Andy Vajna rendezésében 2006-ban készült. És, igen, egyet említhetünk a közelmúltból is, amelyről a Lyukasórában is beszámoltunk: a *Most vagy soha!* címűt, Petőfi Sándor és a márciusi ifjak történetéről 2024. március 14-én mutatták be a mozikban... Ez év márciusában pedig a Bán János – művésznevén Bán Mór – regénysorozatából készült *Hunyadi* című, nagy

ívű, magyar-osztrák történelmi televíziós filmsorozat került a nagyközönség elé, amely rögtön a bemutató után nézettségi rekordokat döntött.

A Bán Mór regényfolyamából készült epikus sorozat Hunyadi János életét tárja elénk, aki 1456-ban, dacolva az óriási túlerővel, döntő győzelmet arat a nándorfehérvári csatában a törökök felett. A küzdelmekkel teli XV. században játszódó *Hunyadi-sorozat* végigkíséri

Hunyadi János harcait. Miközben Hunyadi életét botrányok, politikai hatalmi játszmák és a varsói, római, belgrádi, bécsi és prágai nemesi családok közötti összeesküvések tarkítják, legerősebb szövetségesei a nők: Szilágyi Erzsébet, a felesége, aki mellette áll harcaiban, és első szerelme, Mara Brankovics, aki aztán Murád szultán udvarának vezető ágyasa lesz. Amikor az Oszmán Birodalom soha nem látott méretű hadsereget mozgósítva vonul nyugatra, hogy meghódítsa a Vatikánt és leigazza Európát, Hunyadi az esélytelenség ellenére arat döntő győzelmet a nándorfehérvári csatában, útját állva az oszmán invázióknak, és átformálva ezzel Európa történelmét.

Erre a csatára emlékeztet a déli harangszó, ezt a hőstettet szeretné bemutatni a világnak a kanadai–magyar vezető producerhez, Robert Lantoshoz köthető sorozat. Ahogyan a magyar származású Lantos mondta: „A *Hunyadi* egy olyan hős útját mutatja be, aki falusi fiúból rettenthetetlen harcosná, majd Európa mentőjévé válik. Gyerekkorom óta lenyűgöz a déli harangszó története, és ezzel a sorozattal lehetőségünk nyílik, hogy a nekünk, magyaroknak egyértelmű történetet most az egész világgal megismertessük.”

A sorozat forgatása 2022 júliusában kezdődött. A felvételek több helyszínen, a főtí filmstúdióban, Vajdahunyd várá-

Zsigmond magyar király

Hunyadi János korabeli ábrázolása

Cillei Ulrik gróf

Luxemburgi Erzsébet magyar királyné

I. Ulászló magyar király

Mara Brankovics

FŐBB SZEREPLŐK

Hunyadi János – Kádár L. Gellért
 Szilágyi Erzsébet – Rujder Vivien
 Brankovics Mara – Töröcsik Franciska
 Szilágyi Mihály – Mátray László
 Cillei Ulrik – Fekete Ernő
 Vitéz János – Csémy Balázs
 II. Murád – Murathan Muslu
 Luxemburgi Erzsébet – Hermányi Mariann
 Újlaki Miklós – Medveczky Balázs
 III. Frigyes – Cornelius Obonya
 Vlad Dracul – Nagypál Gábor
 Luxemburgi Zsigmond – Gálffi László
 I. Ulászló – Csákvári Krisztián
 Hunyadi László – Forrai Áron

ALKOTÓK

Rendező: Robert Dornhelm, Nagypál Orsi, Szász Attila, Lengyel Balázs
 Forgatókönyvíró: Lengyel Balázs, Lovas Balázs, Bán Mór, George Mihalka, Ruttkay Zsófia, Veres Attila
 Operatőr: Garas Dániel, Réder György
 Producer: Robert Lantos

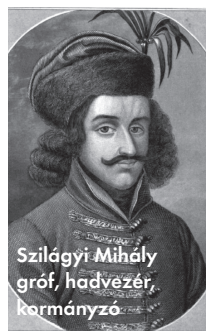
ban, Pátyon, Kisorosziban készültek, több mint hatszáz színész és kaszkadőr bevonásával. A főszereplő, Kádár L. Gellért a szerepére készülve tanult meg lovagolni, illetve ekkor kezdett harcművészetet tanulni. A tíz rész forgatása százhetvenhárom napig tartott. A szereplők egyes jelenetekben a hitelesség kedvéért, a történetben érintett számos karakter anyanyelvének megfelelően, összesen kilenc nyelven, a magyar mellett németül, törökül, olaszul, csehül, románul és szerbül is beszélnek.

Emlékezetes Rujder Vivien alakítása a vadóc, kívül hideg, belül tomboló, a korabeli nők helyzetével dacoló Szilágyi Erzsébet szerepében, aki ha kell, harcol, ha kell, helyettesíti a férjét a hűbértartó irányításában, de mindezekelőtt odaadó és hű feleség, akinek mindig a család az első.

A Hunyadi Jánost alakító erdélyi magyar színész, Kádár L. Gellért beszélt a kétségeiről is: „Nem volt egyszerű! Megkaptam Hunyadi szerepét, és úgy kellett ezt megmutassam, hogy nem volt hova nyúlnom. A történelemből hallhattunk ugyan róla, de valójában

keveset. És nőtt bennem a félelem: megkaptam az egyik legnagyobb történelmi magyar hőst – de hogyan is lesz ez? A felkészülés első fázisában, amikor belenéztem a tükörbe, mindenki szembenézett velem, csak Hunyadi nem. Feltettem sokszor a kérdést: biztosan engem szerettek volna a rendezők, a producerek? De szerencsére ők meg voltak erről győződve...”

Sorolhatnánk a többi emlékezetes alakítást is, többek közt Zsigmond király szerepében Gálffi Lászlót vagy Kemény (Kamonyai) Simon szerepében László Zsoltot, Vlad fejedelemében Nagypál Gábort.

Szilágyi Mihály gróf, hadvezér, kormányzó

Szilágyi Erzsébet, Hunyadi János felesége

A beszámolók szerint a *Hunyadi* nemcsak a nagyközönség, hanem a szakma körében is sikert aratott: az elismerő kritikák kiemelték a világszínvonalú látványvilágot, az elképesztő csatajeleneteket, a kiváló rendezést, a magával ragadó történetet, az erős női karaktereket és a remek színészi alakításokat. A *Hunyadi*, a nemzetközi koprodukciónak köszönhetően a hazai sorozatgyártást is új szintre emelte. Mert a sorozatot a nemzetközi fórumokon is méltatták. A produkció első előzetesét a 2024-es Berlini Nemzetközi Filmfesztiválon, majd a London TV Screenings szakmai rendezvényen mutatták be. A sorozat első epizódjának világpremierje pedig 2024. október 22-én az évi tévéipari szakkiállítás ideje alatt volt a cannes-i fesztiválpalota nagytermében.

A magyarországi és szlovéniai sugárzási jogokat a TV2 Csoport szerezte meg. A sorozat magyarországi premierje 2025. március 8-án volt a TV2-n, szlovéniai premierje április 6-án, a Planet TV-n. Az ausztriai sugárzás jogát az ORF szerezte meg, premierje 2025. április 21-én zajlott. A cannes-i bemutató előtt pedig bejelentették, hogy a németországi jogokat a Magenta TV online streaming platform vásárolta meg. A sorozat premierje 2025. június 18-án lesz.

Akadnak persze, fanyalgók is, akik szerint a Hunyadi János életét feldolgozó sorozat minden idők legdrágább magyar filmszériája. Ám honnan veszik, vehetik mindezt? Hisz, gondoljunk csak bele: a cikkünk elején felsorolt nagy magyar történelmi filmek költsége nem tűnt ugyanilyen gigászinak a saját koruk számadataihoz képest?

LEXIKON: Bán János (Bán Mór) Kecskeméten született 1968-ban, tanulmányait tanárképző főiskolán fejezte be, történelem szakon. 1992 óta újságíróként dolgozott, több vidéki lap és tévé munkatársaként, szerkesztőjeként, főszerkesztőjeként. 2021-től a Színház- és Filmművészeti Egyetemen kreatív írást tanít forgatókönyvíróknak. 2021-től 2024-ig a Nemzeti Kulturális Alap Összművészeti Programok Kollégiumának elnöke. Íróként 2008-tól történelmi témájú könyveket is ír. Legnépszerűbb regénysorozatával, a *Hunyadi-ciklussal* napjainkra a magyar történelmi regény műfajának sikeres szerzőjévé vált. 2024 októberében Kecskemét Megyei Jogú Város közgyűlése alpolgármesterré választotta, itt főleg a kultúrával és kommunikációval kapcsolatos tennivalókat lát el.

Csatajelenet a Hunyadiból

Filmforgatás közben

Jelenetek a Hunyadi című filmsorozatból

Gálffi László
Luxemburgi
Zsigmond
szerepében

Hermányi Mariann,
Luxemburgi Erzsébet hercegnő

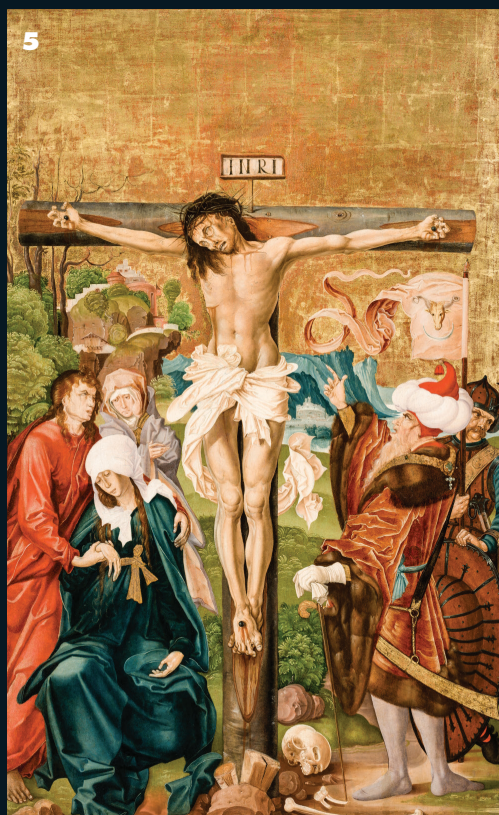
Jelenet a Hunyadi Jánost
alakító Kádár L. Gellérttel

MS MESTER ÉS KORA

Kiállítás a Szépművészeti Múzeumban

Cikkünk a 40. oldalon

1. Krisztus az Olajfák hegyén

2. Keresztvitél
3. Jézus születése

4. Mária halála
5. Kálvária
6. Feltámadás

